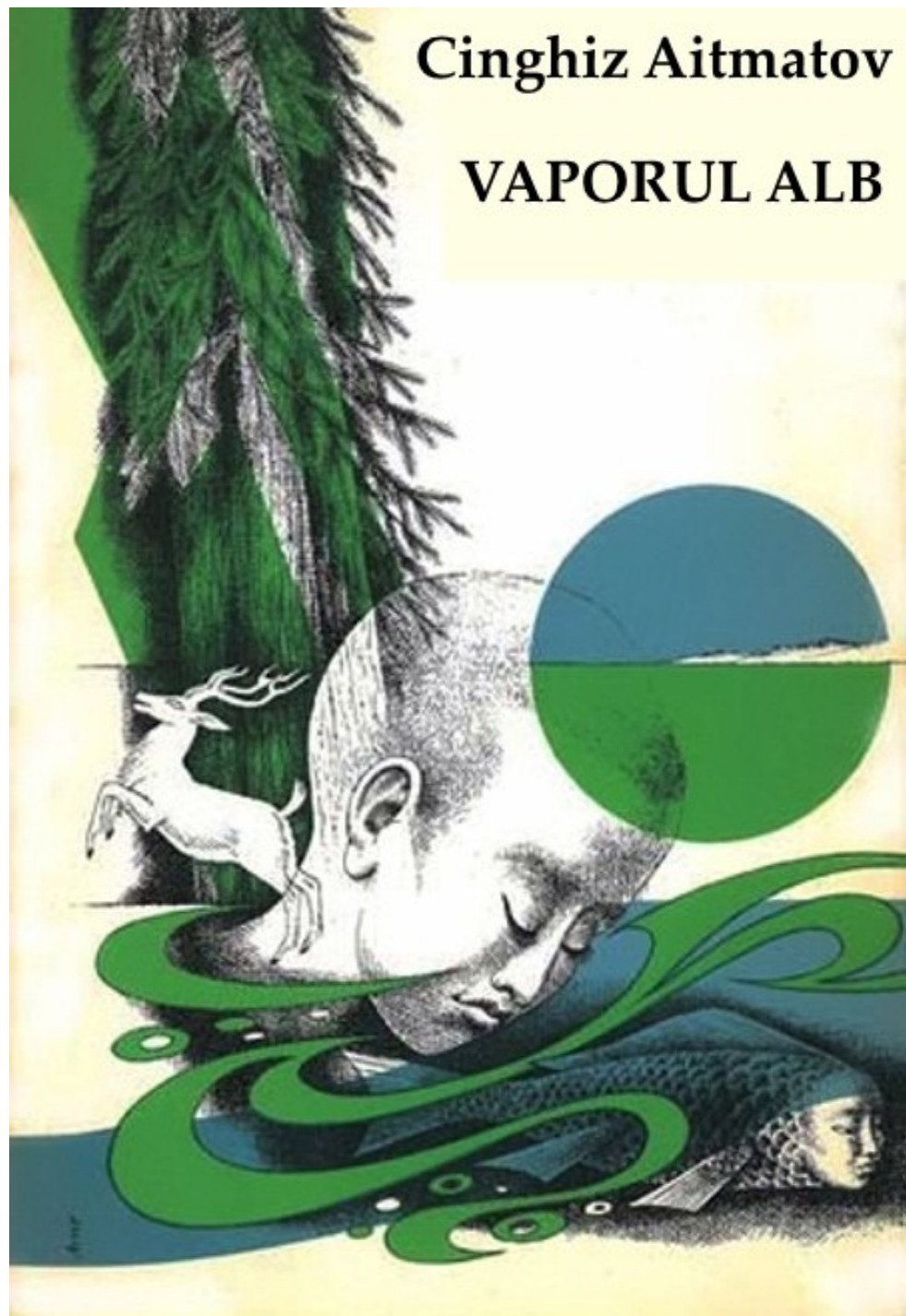

Cinghiz Aitmatov

VAPORUL ALB

Cinchiz Aimatov

VAPORUL ALB

În românește de **NICOLAE ILIESCU**

Editura ALBATROS,
București, 1972

Белый пароход,
«Новый мир» (№ 1), 1970

I

Nu avea decât două basme. Unul al său, neștiut de nimeni, și altul... istorisit de bunicul. Apoi n-a mai rămas nici unul. Asta-i povestea.

Pe vremea aceea împlinise șapte ani, pornise pe opt.

Întâi și-ntâi a fost cumpărat ghiozdanul. Un ghiozdan negru, din pânză catifelată, cu încuietoare metalică strălucitoare și cu buzunar pentru mărunțișuri. Într-un cuvânt, cel mai grozav ghiozdan dintre cele mai obișnuite ghiozdane de școală. Cu aceasta, dacă vreți, a început totul.

I l-a cumpărat bunicul de la vânzătorul cu autoduba, care, cutreierând munții cu mărfuri pentru crescătorii de vite, se abătea câteodată și pe la ei, pe la pichetul silvic din defileul San-Taș.

De aici, din defileu, printre văgăuni și povârnișuri, se înălța până spre piscurile muntelui o rezervație naturală nesfârșită. La pichet trăiau doar trei familii. Totuși, din când în când, autoduba poposea și la pădurari.

— Vine! striga el, alergând pe la uși și pe la ferestre. Vine mașinamagazin!

Drumul de mașini răzbea aici tocmai de pe malul lacului Issîk-Kul¹, mereu prin defileu, pe malul râului, mereu

¹ Issîk-Kul - lac tectonic, puțin sărat, navigabil, în Asia Centrală (Kîrgîzstan), situat într-o depr. intramontană a Munților Tian Sghan, la 1.608 m alt., cu bazin endoreic; 6,24 mii km². Adâncime max.: 668 m. Lungime: 178 km; lățime max.: 60 km. În el se varsă c. 50 de râuri. Din cauza evaporării intense și a micșorării suprafeței lacului, râul Ciu, care se varsă în partea sa vestică, se pierde uneori în deșert.

printre bolovani și prin hârtoape. Nu era de loc ușor să mergi pe un asemenea drum. Ajungând la Muntele Străjii, îl urca de pe fundul trecătorii în pantă și apoi cobora o bucată bună pe povârnișul stâncos spre casele pădurarilor. Muntele Străjii e la doi pași. Vara, aproape zi de zi, băiatul dădea o fugă până acolo, să privească lacul prin binoclu. Drumul se vedea ca-n palmă, cu tot ce era pe el - și pedestru și călăreț - fără să mai vorbim de mașini.

În acea zi călduroasă de vară, băiatul se scălda la zăgazul său. De aici a văzut mașina coborând panta, stârnind în urmă-i nori de praf. Zăgazul se afla lângă mal, într-un intrând pe care râul îl forma în prundiș. Îl construise bunicul din bolovani. De n-ar fi avut zăgazul, cine știe? poate de mult băiatul n-ar mai fi fost printre cei vii. Și, cum spunea bunica, râul i-ar fi spălat oasele și le-ar fi dus taman în Issîk-Kul, să se minuneze de ele peștii și alte jivine ale apei. Și nimeni nu s-ar fi ostenit să-l caute ori să-l jelească, pentru că n-avea ce căuta în apă și, de altfel, nici că-i pasă cuiva de el. Deocamdată așa ceva nu s-a întâmplat. Dar dacă s-ar întâmpla, cine știe? Poate că bunica, într-adevăr, n-ar alerga să-l scape. Barem de-ar fi sânge din sângele ei, dar ea zice că e străin. Iar străinul, oricât l-ai hrăni și oricât ai umbla să-l îngrijești, tot străin rămâne. Străin... Dar dacă el nu vrea să fie străin? Și de ce tocmai el trebuie să se socotească străin? Poate că nu el, ci însăși bunica e o străină?

Dar să lăsăm asta, deocamdată. Și despre zăgazul bunicului vom vorbi mai pe urmă...

Așadar, zărise atunci autoduba. Cobora din munte, iar în urma ei, pe drum, se învolburau nori de praf. S-a bucurat atât de mult, de parcă ar fi știut că o să i se cumpere ghiozdanul. A ieșit degrabă din apă, trăgându-și la iuteală pantalonii pe coapsele subțiri, și, încă ud și învinețit - apa râului era rece - a luat-o pe potecă spre casă pentru a vesti primul sosirea autodubei.

Băiatul fugea repede, sărind peste tufişuri şi ocolind bolovanii mai mari când nu putea sări peste ei, şi nicăieri nu s-a oprit nicio clipă - nici lângă ierburile înalte, nici lângă pietre, deşi ştia că ele nu sunt doar ierburi ori pietre simple. Ele se puteau supăra, ba chiar puteau să-i pună şi piedică. „Vine maşina-magazin. Mă-ntorc pe urmă” - îi şopti din fugă „cămilei culcate”: aşa-i spunea el stâncii roşcate de granit, îngropată pe jumătate în pământ. De obicei, nu trecea pe lângă „cămila” sa fără să nu-i mângâie cocoşa. O mângâia lovind-o uşor, gospodăreşte, cum făcea şi bunicul cu căluţul său cu coada retezată, aşa, în treacăt, neglijent, spunându-i parcă: „Aşteaptă, am puţină treabă”. Mai era şi un pietroi botezat „şaua”, bălţat alb şi negru, în formă de şa, unde puteai sta călare ca pe cal. Era apoi piatra numită „lupul” ce semăna mult cu un lup sur-roşcat, cu grumaz vânjos şi creştet puternic. De „lup” se apropia târâş, luându-l la ochi ca un vânător. Dar piatra cea mai îndrăgită era „tancul”, o stană neclintită, aflată chiar pe malul spălat de ape al râului, totdeauna gata-gata să tâşnească de pe mal şi s-o ia de-a dreptul prin râu, făcând apa să bolborosească şi să clocotească în vârtejuri înspumate. Doar şi la cinematograf tancurile merg la fel: de pe mal în apă şi apoi se tot duc. Băiatul vedea puţine filme şi de aceea le ţinea bine minte pe cele văzute. Bunicul îl ducea uneori la cinematograful de la ferma de prăsilă a sovhozului, aflată de partea cealaltă a muntelui. Astfel a apărut pe mal „tancul”, gata să se năpustească peste râu. Mai erau şi alte pietre - „rele” sau „bune”, ba chiar „istete” sau „proaste”.

Printre plante erau, de asemenea, unele „îndrăgite”, „curajoase”, altele „fricoase”, „nesuferite” şi de tot soiul. Scaietele ţepos, bunăoară, era vrăjmaşul lui principal. Băiatul se lupta cu el de zeci de ori pe zi. Nu se putea şi însă când va lua sfârşit acest război: scaieţii creşteau şi se înmulţeau fără încetare. În schimb, rochiţa-rândunicii, deşi tot buruiănă, e cea mai înţeleaptă şi mai veselă. Dimineţa,

ea întâmpină soarele mai frumos ca toate. Alte plante nu pricep nimic: dimineată sau seară, pentru ele e totuna. Dar rochița-rânduncii, de îndată ce apar primele raze, deschide ochii și începe să râdă. Mai întâi deschide un ochi, apoi al doilea și una după alta se desfac toate cupele florilor. Albe, albastrii, liliachii, fel de fel... Iar dacă stai lângă ele liniștit, ți se pare că, trezindu-se, încep să-și soptească ceva. Și furnicile știu asta. Dis-de-dimineată, ele aleargă pe rochița-rânduncii, se uită la soare mijindu-și ochii și ascultă ce vorbesc florile între ele. Poate își povestesc visele?

Ziua, mai ales la amiază, băiatului îi plăcea să se furișeze în lăstărișul de șiralgine. Zveltele șiralgine nu au flori, dar sunt mirositoare și cresc ca niște insulițe, neîngăduind în jurul lor alte ierburi. Șiralginele sunt prieteni credincioși. Dacă ai vreo mâhnire și vrei să plângi fără te vadă cineva, între ele te poți ascunde mai bine ca oriunde. Și parfumul lor aduce cu mireasma pădurilor de pin. E plăcut să stai între ele: liniște, cald... Și, ce-i mai important, nu-ți acoperă cerul. Stai pe spate și privești la cer. La început, printre lacrimi, nu deslușești mai nimic. Dar apoi se ivesc norii, alcătuind acolo sus tot ce-ți dorește închipuirea. Norii știu că nu te simți prea grozav, că ai dori să te duci oriunde sau să zbori să nu te mai găsească nimeni și toți să ofteze pe urmă și să se vaite: „A dispărut băiatul, de unde să-l luăm?”... Iar pentru ca așa ceva să nu se întâmple și tu să nu dispari nicăieri, ci să stai liniștit și să admiri norii, ei se vor preface în tot ce vrei tu. Unul și același nor se poate preface în fel de felul de lucruri. Trebuie numai să vezi ce anume înfățișează norii.

Da, e plăcut între șiralgine, mai ales că ele nu îți acoperă cerul. Așa-s ele, șiralginele, cu inimă de pin...

Și câte și mai câte nu știa el despre plante. Față de colilia ce creștea pe fâșia inundabilă de pe malul râului se purta cu îngăduință. Coliliile sunt ierburi ciudate. Capete vânturate. Măturicile lor moi, mătăsoase nu pot trăi fără

vânt. Încotro bate vântul, într-acolo se pleacă și ele. Și se pleacă toate deodată, ca la comandă. Iar dacă plouă ori se stârnește furtună, coliliile nu știu ce să se mai facă, unde să se aciueze. Se zbuciumă, cad, se lipesc de pământ. Dacă ar avea picioare, ar fugi pesemne unde ar vedea cu ochii... Dar se prefac numai. Când furtuna se potolește, ușuraticile colilii flutură iarăși în vânt: încotro bate vântul, într-acolo și ele...

Singur, fără prieteni, băiatul trăia în mijlocul acelor lucruri nevinovate ce-l înconjurau și numai autoduba îl putea face să uite de toate și să o rupă la fugă spre ea. Orice s-ar spune, dar autoduba n-o poți asemui cu pietrele și nici cu ierburile. Câte nu se găsesc într-însa!

Când băiatul ajunsese la pichet, autoduba tocmai oprea în spatele caselor, în dreptul curții. Casele stăteau cu fața spre râu. Curtea cobora în pantă spre mal, iar pe partea cealaltă a râului, chiar de pe malul spălat de ape, începea pădurea ce urca spre vârful muntelui, astfel încât nu exista decât o singură cale de acces spre pichet - prin spatele caselor. De n-ar fi ajuns băiatul la timp, nimeni n-ar fi știut că autoduba sosise.

La acea oră, bărbații nu erau acasă, plecaseră cu toții din zorii zilei. Femeile trebaluiau prin gospodărie și băiatul strigă cât putu de tare spre ușile deschise:

— A sosit! A sosit mașina-magazin!

Femeile începură să se agite. Se apucară să caute banii puși bine, apoi ieșiră una mai zorită ca alta. Bunica îi aruncă chiar o vorbă de laudă:

— Ian te uită ce mai băiețel ager avem!

Băiatulul se simți măgulit, de parcă el ar fi adus autoduba. Era fericit că le dăduse de veste, că se putea năpusti, împreună cu ele, ca o vijelie, spre ușa din dos, că se putea înghesui alături de ele lângă ușa deschisă a autofurgonului. Dar aici, femeile îl uitară numaidecât. Nu le ardea de el. Ochii lor alergau peste mulțimea de mărfuri. Erau trei cu toatele: bunica, mătușa Bekei, sora mamei lui,

nevasta celui mai important om de la pichet, pădurarul Orozkul, și nevasta lui Seidahmat - muncitor auxiliar - tânăra Gulgeamal, cu fetița în brațe. Doar trei femei. Dar se agitau atâta, tot pipăind și răscolind mărfurile, încât vânzătorul se văzu nevoit să le ceară să respecte rândul și să nu mai trăncănească toate o dată.

Însă vorbele lui nu prea avură efect asupra lor. Întâi și-ntâi luară totul la rând, apoi începură să aleagă, pe urmă să dea înapoi ce aleseseră. Puneau deoparte, măsurau, se ciorovăiau, stăteau la îndoială, de zeci de ori întrebau unul și același lucru. Una nu le plăcea, alta era prea scumpă, cealaltă nu avea culoarea potrivită... Băiatul stătea deoparte. Se plictisea. Dispăruse farmecul acelei așteptări a ceva neobișnuit, dispăruse emoția încercată în momentul când zărise duba suind muntele. Acum, acesta se transformase într-o mașină obișnuită, plină cu tot felul de bunuri.

Vânzătorul stătea încruntat: femeile astea nu dădeau semne că ar avea de gând să cumpere. De ce a mai făcut atâta cale prin munți?

Chiar așa era. Femeile băteau în retragere, le pieri avântul, parcă obosiseră. Începură să se dezvinovățească, ba una către alta, ba către vânzător. Bunica se văită cea dintâi că n-are bani. Iar dacă n-ai bani, poți să cumperi ceva? Mătușa Bekei nu se hotăra să cumpere prea multe în lipsa bărbatului. Era cea mai nenorocită femeie de pe lume pentru că nu avea copii. De aceea o bate Orozkul și tot de aceea suferă și bunicul: mătușa Bekei e a bunicului, e fata lui. Cumpără câteva fleacuri și două sticle de vodcă. Degeaba, fără nici un folos, tot ea o să aibă de suferit! Bunica nu se putu abține:

— De ce-ți chemi singură beleaua pe cap? șuieră bătrâna ca să n-o audă vânzătorul.

— Mă privește! i-o retează scurt mătușa Bekei.

— Ești o proastă - șopti bunica și mai încet, cu răutate.

De n-ar fi fost de față vânzătorul, ce-ar mai fi ocărât-o pe mătușa Bekei! Ehei, când se ceartă ele...

Le potoli tânăra Gulgeamal. Ea se apucă să explice vânzătorului că Seidahmat al ei o să meargă curând la oraș, iar la oraș o să aibă nevoie de bani, așa că nu poate să desfacă băierile pungii.

Uite așa se îngrămădiră lângă autodubă, cumpărare mărfuri „mai mult de o groază”, cum zise vânzătorul, și o porniră spre casă. Halal vânzare! Scuipând în urma muierilor, omul se apucă să-și strângă mărfurile răscolite, ca apoi să treacă la volan și să plece. Atunci îl zări pe băiat.

— Tu ce vrei, urechiatule? întrebă el.

Băiatul avea urechile clăpăuge, gâtul subțirel, iar capul mare și rotund.

— Vrei să cumperi ceva? Atunci grăbește-te că închid. Bani ai?

Vânzătorul întrebase doar așa, ca să se afle în treabă, dar băiatul îi răspunse cuviincios:

— Nu, nene, n-am bani - și clătină din cap.

— Ba eu zic că ai - spuse vânzătorul, prefăcându-se neîncredător. Voi, ăștia de aici, sunteți bogați, doar vă faceți că sunteți săraci... Da-n buzunar n-ai bani?

— Nu, nene - răspunse băiatul ca și mai înainte, sincer și serios, întorcându-și pe dos buzunarul rupt. (Celălalt era cusut pe de-a-ntregul.)

— Înseamnă că i-ai pierdut pe undeva! Caută pe unde te-ai jucat, o să-i găsești.

Tăcură.

— Al cui ești? îl întrebă iarăși vânzătorul. Nu cumva al bătrânului Momun?

Băiatul dădu din cap, încuviințând.

— Îi ești nepot?

— Da - și băiatul dădu iar din cap.

— Dar maică-ta unde e?

Băiatul nu răspunse. Nu-i venea să vorbească despre asta.

— N-aveți nici o știre de la ea? Ori nici tu nu știi?

— Nu știu.

— Dar taică-tău? Nici de el nu știi?

Băiatul tăcu și de astă dată.

— Păi cum vine asta, drăguțule, să nu știi nimic?! Îl muștră vânzătorul în glumă. Bine, nu-i nimic. Ține!

Și-i întinse un pumn de bomboane.

— Să fii sănătos!

Băiatul se sfia.

— Ia-le, ia-le! Nu mă ține-n loc. Trebuie să plec.

Băiatul băgă bomboanele în buzunar, pregătindu-se să o rupă la fugă pe lângă autodubă, ca s-o însoțească până iese în drum. Îl chemă și pe Baltek, un câine nemaipomenit de leneș și flocos. Orozkul amenința mereu că o să-l împuște: „De ce să mai ținem asemenea javră?” Însă bunicul îl tot îndupleca să mai amâne: trebuie să facă rost de un câine ciobănesc, iar pe Baltek să-l ducă undeva și să-l lase acolo. Lui Baltek nu-i păsa de nimic: când era sătul, dormea, dacă era flămând, se gudura, doar-doar i s-o arunca niscai resturi. Iată ce câine era Baltek. Câteodată, din plictiseală, alerga după mașini. E drept, nu prea departe. Abia pornea, că se și întorcea spre casă cu coada între picioare. Un câine pe care nu te poți bizui. Totuși e mai bine de o sută de ori să alergi cu un câine decât fără. Oricum ar fi, tot câine e...

Pe furiș, să nu-l vadă vânzătorul, băiatul îi aruncă lui Baltek o bomboană. „Ia seama - îl preveni el - o să fugim mult.” Baltek scheună, dând din coadă: ar mai fi vrut una. Dar băiatul nu îndrăznea să-i mai arunce o bomboană: ar putea să-l jignească pe vânzător, că doar nu pentru câine i-a dat un pumn întreg.

Tocmai atunci apăru și bunicul. Fusesse la stupină. De la stupină nu se vede ce se petrece în curte. Dar se nimeri ca bunicul să ajungă la timp, înainte de plecarea mașinii. Din

întâmplare. Altminteri, nepotul ar fi rămas fără ghiozdan. În ziua aceea i-a surâs norocul.

Bătrânul Momun, pe care oameni preaînțelepți îl porecliseră Momun-Descurcărețul, era cunoscut de toți locuitorii din district. Și el îi cunoștea pe toți. Porecla aceasta se datora statornicei sale bunătăți față de toți cei pe care îi cunoștea cât de cât și firii sale de a fi gata totdeauna să facă ceva pentru cineva, să servească pe oricine. Dar osârdia lui nu era prețuită de nimeni, așa cum nu s-ar prețui aurul dacă s-ar da pe degeaba. Nimeni nu-i purta lui Momun respectul de care se bucură bătrânii de vârsta lui. Cu el se purtau simplu, și se întâmpla uneori ca la praznicul vreunui bătrân din seminția Bugu - Momun era bughin prin obârșie și, fiind foarte mândru de originea lui, nu lăsa niciodată să-i scape praznicele celor de un neam cu el - să-l pună să taie vitele, să întâmpine oaspeții de seamă și să-i ajute să descalece, să facă ceaiul, ba chiar să spargă lemne sau să aducă apă. Parcă-i puțină alergătură la un praznic, cu oaspeți de pretutindeni? Și la orice l-ai fi pus pe Momun, făcea iute, cu ușurință, nu se lăsa pe tânjeală ca alții. Neamurile tinere din *ail*², care trebuiau să primească și să hrănească această liotă de musafiri, văzând cum se descurcă Momun cu treburile, spuneau:

— Ce ne-am fi făcut fără Momun Descurcărețul?

Și astfel, bătrânul acesta, venit de departe pe cal, se pomenea în rolul unui ajutor de dijghit³ însărcinat cu pregătirea samovarului. Oricine în locul lui Momun s-ar fi simțit jignit de asta, dar lui nu-i păsa.

Și nimeni nu se mira că Momun Descurcărețul servea musafirii, de aceea a și rămas pentru toată viața Momun Descurcărețul. El singur este vinovat că-i privit astfel. Iar dacă vreun străin își exprima mirarea - de ce adică pe el, om bătrân, îl pun la corvoadă femeile? Oare au dispărut flăcăii din *ail*-ul acesta? - Momun răspundea:

² *ail* - sat kirghiz (așezare populată).

³ *dijghit* - tânăr îndrăzneț, viteaz, puternic, bun călăreț (n.t.).

— Răposatul a fost fratele meu. (Pe toți bughinii îi socotea frații lui. Dar în aceeași măsură îi erau „frați” și ceilalți oaspeți.) Cine, dacă nu eu, se cade să trebăluiască la praznicul lui? Asta, fiindcă noi, bughinii, ne tragem de la străbuna noastră Maica Cerboaica cea Cornută. Iar ea, Maica Cerboaica, ne-a lăsat poruncă să trăim în prietenie, și în viață și după moarte...

Uite așa era el, Momun Descurcărețul!

Toți îl tutuiau, și tineri, și bătrâni; pe seama lui puteai să faci glume fiindcă era un bătrân blajin; puteai nici să nu-l iei în seamă, fiindcă era un bătrân supus, smerit. Nu degeaba se spune că oamenii nu-l iartă pe cel ce nu știe să se facă respectat. Iar el nu știa.

Momun se pricepea la multe lucruri. Era dulgher, curelar și știa mai bine ca oricine să grămădească fânul în claie. Pe vremuri, când era mai tânăr, ridica niște clăi la colhoz, că iarna îi părea rău să le desfăci. Ploaia aluneca de pe ele ca apa de pe găscă, iar omățul se așternea ca un acoperiș țuguat. În timpul războiului, fiind mobilizat la muncă, a lucrat la construcția uzinelor de la Magnitogorsk, unde-i mersese vestea de stahanovist. Când s-a întors a clădit casele de la pichet, apoi a lucrat la pădure. Se îngrijea de pădure, deși era angajat ca muncitor auxiliar, iar Orozkul, ginerele lui, își petrecea cea mai mare parte din vreme în ospete. Numai când aveau inspecție de la centru, Orozkul le arăta pădurea, organiza vânătorile - ca un adevărat stăpân ce era!... Momun îngrijea de vite, vedea de stupină. Toată viața, din zi până-n noapte, și-o petrecuse muncind, dar nu învățase să se facă respectat.

Momun nu avea nici măcar înfățișare de *aksaka*⁴. Nu era nici grav, nici impunător, nici aspru. Era om bun și dintr-o ochire ghiceai la el această infinită însușire omenească. Totdeauna astfel de oameni sunt dăscăliți: „Nu fi bun, fii rău! Așa e bine. Fii rău!” Dar, spre nenorocirea

⁴ „Barbă albă”, om bătrân, căpetenie; termen de respect pentru bătrâni. (n.t.).

lui, el a fost bun, cu neputință de îndreptat. Fața îi era zâmbitoare și zbârcită-zbârcită, iar în ochi veșnic stăruia întrebarea: „Dorești ceva? Vrei să fac ceva pentru tine? Îndată! Spune-mi numai de ce ai nevoie...”

Nasul lui era ca un cioc de rață, și moale, de parcă nu avea zgârci, iar statura mică: ia, acolo, un bătrânel sprintar, cât un copilandru. Nici măcar o barbă ca lumea nu-i fusese dată. Două-trei fire roșcate pe bărbia spână. Asta-i era toată barba. Mai mare râsul! Nu-i același lucru când vezi pe drum un bătrân cu barba ca un snop, purtând șubă largă, guler din blană de miel și căciulă scumpă. Ba călărește și pe un cal falnic, cu șaua bătută în argint. Ai zice că-i un proroc sau un înțelept. Unuia ca el nu-i rușine să i te închini. Unul ca acesta pretutindeni e respectat și cinstit! Însă Momun s-a născut să fie doar Momun Descurcărețul. Singurul lui noroc consta, poate, în faptul că nu se sinchisea de impresia pe care o lăsa și nu se temea că-și pierde prestigiul în ochii cuiva. (Nu m-am așezat cum se cuvine, n-am răspuns cum se cuvine, n-am făcut, n-am dres, n-am...) În această privință, fără măcar să bănuiască, Momun era un om de-a dreptul fericit. Mulți oameni mor nu atât din pricina bolilor cât mai ales din pricina veșnicei, nepotolitei, mistuitoarei patimi de a părea mai mult decât ceea ce sunt. (Cine nu dorește să pară deștept, merituos, frumos, iar pe deasupra, de temut, drept și hotărât?...)

Dar Momun nu era astfel. Era un om ciudat și, cu el, oamenii se purtau ca atare.

Numai într-un singur fel puteai să-l jignești de moarte pe Momun: să nu-l fi chemat la sfat când se pune la cale praznicul cuiva. Atunci se supăra rău și se simțea nespus de obidit, nu pentru că-l ocoliseră - la asemenea adunări, el tot nu spunea mare lucru - ci pentru că se încălca o datorie strămoșească.

Momun avea necazurile și durerile lui, din pricina cărora se frământa și plângea nopțile. Străinii nu știau acest lucru. Dar ai lui știau.

Când îl văzu pe nepot lângă autofurgon, înțelese că băiatul e amărât și-l frământa ceva. Dar cum vânzătorul era un străin, bătrânul se îndreptă mai întâi spre el. Sări iute din șa, întinzându-i amândouă mâinile:

— Assalam aleikum⁵, mărite negustor! rosti el jumătate în glumă, jumătate în serios. Ajuns-a bine caravana? Îți merge bine negoțul?

Momun strânse bucuros mâna vânzătorului.

— Câtă apă a mai curs de când nu ne-am văzut! Bine-ai venit!

Vânzătorul îi răspunse, râzând cu îngăduință de chipul lui și de înfățișarea-i nearătoasă: purta niște cizme hărtănite din pânză cauciucată, aceiași pantaloni din pânză de casă cusuți de babă, un surtuc jerpelit, aceeași pălărie de pâslă, bătută de ploaie și de soare.

— Caravana a sosit cu bine. Numai că nu știu cum se întâmplă că negustorul vine și voi v-ascundeți de el prin văi și prin păduri. Iar nevestelor le este în grijă să țină strâns banul, cum ții sufletul de moarte. Aici, chiar de-ai aduce grămadă de mărfuri, nu cumpără nimeni.

— Nu te supăra, drăguțele - se scuză Momun. Dacă știam că vii, nu plecam de acasă. Cât despre bani, dacă nu-s, nu-s. Când o să vindem cartofii, la toamnă...

— Povești! îl întrerupse vânzătorul. Las' că vă știu pe voi, *bai*⁶ puturoși! Stați la munte, pământ și fânețe cât vă pofteste inima, iar pădurilor nici în trei zile nu le dai ocol. Vite țineți? Stupină aveți? Și după bani vi se rupe inima. Hai, cumpără o plapumă de mătase ori o mașină de cusut, mai am una...

— Doamne, da' n-am atâția bani! se dezvinovăți Momon.

⁵ Formulă de salut. (n.t.).

⁶ *bai* - bogătaș în Asia centrală. (n.t.).

— Vezi să nu te cred! Ești zgârcit, moșule, strângi banii la ciorap. La ce bun?

— Nu, zău, mă jur pe Maica Cerboaica cea Cornută!

— Ia atunci niște velur să-ți faci pantaloni.

— Aș lua, mă jur pe Maica Cerboaica...

— E-e, îmi pierd vremea de pomană cu dumneata. Am venit degeaba până aici. Da' Orozkul unde este?

— E plecat de azi-dimineată. Mi se pare că s-a dus la Aksai. Are treburi pe la ciobani...

— S-a dus în ospetie, care vasăzică - preciză vânzătorul cu tâlc.

Se lăasă o tăcere stânjenitoare.

— Nu te supăra, drăguțule - vorbi iarăși Momun. La toamnă, dacă dă Dumnezeu, vindem cartofii și...

— Pân' la toamnă e mult.

— Dacă-i așa, nu te supăra. Hai, fii bun și vino să bei un ceai.

— Nu de-asta am venit - refuză vânzătorul.

Era gata să închidă ușa autodubei când îl zări pe nepot lângă bătrân, ținând câinele de ureche, gata s-o ia la goană după mașină.

— Cumpără măcar un ghiozdan. Poate că e timpul ca băiatul să meargă la școală. Câți ani are?

Momun se agăță numaidecât de această idee: măcar ceva să cumpere de la acest vânzător artăgos și, într-adevăr, nepotul are nevoie de ghiozdan, la toamnă o să meargă la școală.

— Așa e - se agită Momun - nici nu m-am gândit. Păi cum? Are șapte ani, a pornit pe opt... Hai, vino încoace, își chemă el nepotul.

Bunicul își scotoci buzunarele, de unde scoase o hârtie de cinci ruble. O ținea, desigur, ascunsă de multă vreme, căci era cam roasă.

— Poftim, urechiatule!

Vânzătorul îi făcu șiret cu ochiul și-i înmână ghiozdanul.

— Acum să te ții de învățătură! De n-o să te împaci cu școala, vei rămâne pentru totdeauna în munți cu bunicul.

— O să se împace! E isteț, răspunse Momun, urmărind restul.

Apoi își privi nepotul, care ținea stângaci ghiozdanul cel nou, și-l trase spre dânsul.

— Las' că-i bine. La toamnă te duci la școală, spuse el încetișor.

Palma grea, bătucită a bătrânului se lăsă blând pe capul băiatului. Acesta simți că i se ridică un nod în gât, simți trupul slab al bunicului, lipit de el, și mirosul obișnuit al hainelor lui. Mirosea a fân uscat și a sudoare de om care muncește. Un om devotat, de nădejde și drag; era poate singurul pe lume care-l iubea ca ochii din cap. Un bătrânel blajin, simplu și cam ciudat, pe care cei ce se cred deștepți l-au numit Momun Descurcărețul... Și ce dacă? Oricum ar fi, e bine totuși că are și el un bunic.

Băiatul nici nu bănuia că bucuria lui va fi atât de mare. Până acum nici nu se gândise la școală; văzuse doar copii mergând la școală, tocmai dincolo de munți, în satele de lângă Issîk-Kul, unde se ducea cu bunicul la praznicele bătrânilor de vază din seminția Bugu.

Din această clipă nu se mai despărți de ghiozdan. Bucuros, alergă degrabă să se laude la toți locatarii pichetului. Mai întâi i-l arată bunicii - uite, mi l-a cumpărat bunicul! - apoi mătușii Bekei. Se bucură și ea de ghiozdan, lăudându-l pe băiat.

Rar se întâmpla ca mătușa Bekei să fie în toane bune. De cele mai multe ori, posomorâtă și ursuză, nici nu-l băga în seamă pe nepotu-său. Nu-i ardea de el. Avea necazurile ei. Bunica zicea că, dacă ar avea copii, ar fi cu totul altă femeie. Și Orozkul, bărbatul ei, ar fi alt om. Atunci și bunicul ar fi altul, nu așa cum este. Cu toate că avea două fete - pe mătușa Bekei și pe mama băiatului, sora cea mică - tot nu era bine; rău e când n-ai copii, dar și mai rău când copiii n-au copii! Așa zice bunica. Cine s-o înțelege?...

De la mătușa Bekei, băiatul dădu fuga să arate ghiozdanul tinerei Gulgeamal și fetei ei. Iar de aici porni spre fâneață, unde cosea Seidahmat. Trecu din nou în fugă pe lângă „cămila” cea roșcată - și iar nu avu timp s-o mângâie pe cocoasă - pe lângă „șă”, pe lângă „lup” și pe lângă „tanc”. Trecu mai departe, tot pe mal, pe poteca dintre tufișurile de cătină. Apoi, prin poloagele⁷ lungi de fân cosit din luncă, ajunse la Seidahmat.

Azi, Seidahmat era singur la coasă. Bunicul își cosise de mult parcela sa, ca și pe cea a lui Orozkul. Au cărat și fânul. Bunica și mătușa Bekei îl strângeau cu grebla, Momun îl făcea grămăjoare, iar băiatul îl ducea la căruță. Îi ajută bunicului. Au ridicat două stoguri lângă grajd. Bunicul le-a clădit atât de bine, că n-o să le pătrundă ploile. Niște stoguri netede, de-ai fi zis că-s pieptănate. Așa le face an de an. Orozkul nu cosește niciodată, lasă totul în spinarea socrului. Ce să-i faci, el e șeful. „Dacă vreau, zice, vă dau afară din slujbă în doi timpi și trei mișcări”. Asta le-o spune bunicului și lui Seidahmat. Și numai când e băut. Nu-l dă el afară pe bunicul! Cine va mai munci în locul lui? Cum s-ar descurca fără el? Să-ncerce numai! În pădure e mult de lucru, mai ales toamna. Bunicul zice că pădurea nu-i ca turma de oi, nu se răzlețește. Dar nu înseamnă că trebuie s-o veghezi mai puțin, fiindcă, de se întâmplă vreun incendiu sau de sus, din munte, se pornește vreo viitură, copacul nu se ferește, nu se mișcă din loc, ci piere acolo, în picioare. Pentru asta, vezi bine, există pădurarul: să nu piară copacul. Pe Seidahmat, Orozkul nu-l alungă pentru că e pașnic și supus. Nu se amestecă în nimic și nu cârtește. Își vede de treabă. Dar cu toate că e un flăcău pașnic și zdravăn, e tare leneș, îi cam place să doarmă. De aceea s-a și angajat pădurar. Bunicul spune că flăcăii de-o seamă cu el conduc mașinile și ară cu tractoarele la

⁷ *polog* - Cantitate de iarbă (sau de alte plante) cosită dintr-o singură mișcare de coasă; mănunchi de fân sau de grâu secerat (care urmează să fie adunat sau legat în snopi).

sovhoz; pe când Seidahmat și-a lăsat cartofii din grădină să-i năpădească loboda. A trebuit ca Gulgeamal, cu copilul în brațe, s-o scoată singură la capăt cu grădina.

Seidahmat a lungit-o și cu cositul. Până și bunicul l-a ocărat alaltăieri. „Iarna trecută, zice, mi-a fost milă de vite, nu de tine. De-aia ți-am dat fân. Dacă te gândești iar la fânul cosit de brațele astea bătrâne, spune limpede, o să cosesc eu și pentru tine.” Cuvintele bunicului l-au pătruns: azi-dimineață, Seidahmat a luat coasa la spinare și s-a pus pe treabă.

Auzind în spatele său pași repezi, Seidahmat se întoarse, ștergându-și sudoarea cu mâneca:

— Ce-i cu tine? Te-au trimis să mă chemi?

— Nu... Uite, am ghiozdan! Bunicul mi l-a cumpărat. O să mă duc la școală.

— De-asta ai venit?

Seidahmat izbucni în râs.

— Moș Momun e cam... - făcu el, răsucindu-și de degetul la tâmplă. Și tu la fel! Ia să vedem cum e ghiozdanul?

Îi încercă încuietorea, îl întoarse pe toate părțile și i-l înapoie băiatului, clătînând batjocoritor din cap.

— Ia stai! exclamă el. La care școală o să te duci? Unde se află școala asta a ta?

— Cum la care școală? La cea de la fermă.

— Adică cea din Gelesai?! se minună Seidahmat. Păi până acolo îs nu mai puțin de cinci kilometri peste munte.

— Bunicul a zis c-o să mă ducă pe cal.

— În fiecă zi dus și-ntors? Ciudat bătrân! Nu i-ar strica să meargă și el la școală. Să stea cu tine în bancă, iar când se termină lecțiile, înapoi!

Seidahmat începu să râdă în hohote. Murea de râs închipuindu-și-l pe moș Momun la școală, în aceeași bancă cu nepotul său. Băiatul tăcea, descumpănit.

— Ei, am zis și eu așa, ca să mai râdem - lămuri Seidahmat și-i dădu un bobârnac în nas, trăgându-i peste ochi chipiul bunicului.

Momun nu purta chipiul de uniformă al administrației silvice, îi era rușine. („Ce, eu mi-s șef? Nu schimb căciula mea de kirghiz cu nimic altceva!”) Vara purta o pălărie de pâslă, veche de când lumea, o „fostă” *ak-kalpak* - o tichie albă, tivită pe margini cu șaten negru, ros - și iarna un *teteber*⁸ de oaie, de pe timpuri și acesta. Chipiul verde de la uniforma de pădurar îl purta nepotul.

Băiatului nu-i plăcu felul zeflemitor în care Seidahmat primi vestea. Își ridică încruntat chipiul de pe frunte, iar când Seidahmat vru să-i mai dea un bobârnac, își trase capul într-o parte, răstindu-se:

— Lasă-mă-n pace!

— Ia te uită ce furios e! zâmbi Seidahmat. Hai, nu te supăra. Ai un ghiozdan cum nu se poate mai frumos.

Și-l bătu ușurel pe umăr.

— Iar acum, șterge-o! Mai am de cosit o grămadă...

Scuipând în palme, Seidahmat apucă iarăși coasa.

Băiatul o porni în fugă spre casă, pe aceeași potecă, pe lângă aceleași pietre. Deocamdată n-avea vreme să se joace cu ele. Să ai ghiozdan e o treabă serioasă!

Lui îi plăcea să vorbească singur. Dar acum se adresă ghiozdanului: „Să nu-l crezi, bunicul meu nu-i de loc așa. E om bun, nu e șmecher și din pricina asta toți râd de el. Nu-i de loc șmecher. O să ne ducă pe amândoi, pe mine și pe tine, la școală. Tu zici că nu știi unde-i școala? Nu-i așa departe. O să-ți arăt. Ne vom uita la ea cu binoclul, de pe Muntele Străjii. O să-ți mai arăt și vaporul meu cel alb. Dar mai întâi trebuie să tragem o fugă până-n șopron. Acolo am ascuns binoclul. Ar trebui să am grijă de vițel, însă de fiecare dată mă duc să privesc vaporul cel alb. Vițelul nostru e mare acum, nu-l mai poți ține, te biruiește. Și-a făcut obiceiul să sugă tot laptele, iar vaca e mama lui și nu-i pare rău de lapte, înțelege? Mamelor niciodată nu le pare rău de nimic. Așa zice Gulgeamal, că are și ea o fetiță... Curând or să mulgă vaca și pe urmă noi o să mânăm vițelul

⁸ Căciulă. (n.t.).

la păscut. Atunci o să ne urcăm pe Muntele Străjii, să vedem vaporul alb. Eu stau de vorbă și cu binoclul! Acum o să fim trei: eu, tu și binoclul.”

Astfel se întorcea băiețelul acasă. Îi plăcea nespus de mult să vorbească cu ghiozdanul. Avea de gând să continue discuția, să-i povestească despre sine lucruri pe care ghiozdanul nu le știa încă. Dar fu întrerupt. Undeva alături răsună un tropot de cal. Dintre copaci apărură un călăreț pe un cal sur. Era Orozkul. Se întorcea și el acasă. Calul sur Alabaș, pe care nimeni în afară de Orozkul n-avea voie să încalece, era gătit cu șaua de sărbătoare, cu scări de aramă, ham de piele peste piept și podoabe de argint.

Lui Orozkul îi alunecase pălăria pe ceafă, dezvelindu-i fruntea îngustă și roșie. Îl toropise căldura și picotea în șa. Tunica de velur, croită cam stângaci după modelul celor purtate de șefii de la raion, era descheiată la toți nasturii. Cămașa albă îi ieșise de sub cingătoare.. Era ghiftuit și beat. Se întorcea dintr-o vizită, unde băuse kumâs⁹ și mâncase carne până nu mai putuse.

Odată veniți în munți la pășunatul de vară, ciobanii și herghelégii din împrejurimi îl poșteau deseori pe Orozkul în vizită. Avea printre ei prieteni vechi. Dar îl invitau și din interes. Orozkul era un om folositor. Mai cu seamă pentru cei ce își făceau case, dar stăteau mai mult la munte. Nu poți părăsi turma ca să-ți vezi de treburi. Și de unde să-ți procuri material de construcție, lemnul, mai ales? Dar de te ai bine cu Orozkul, poți face rost de doi-trei bușteni din rezervație, pe sprânceană. Altfel, toată viața cutreieri cu turma prin munți, iar casa n-o mai isprăvești în vecii vecilor...

Picotind în șa, greoi și trufaș, Orozkul călărea sprijinindu-și nepăsător în scări vârful cizmelor de box.

⁹ Băutură preparată din lapte de iapă sau cămilă fermentat, întrebuințată și în medicină, în anumite afecțiuni de stomac sau ca tonic. (n.t.).

Mai că nu zbură de pe cal, de uimit ce fu când băiatul îi ieși înainte, fluturându-și ghiozdanul.

— Nene Orozkul, eu am ghiozdan! O să merg la școală. Uite ce ghiozdan am!

— Ptiu, lua-te-ar să te ia! sudui Orozkul, trăgând speriat de frâu.

Îl privi pe copil cu ochi de om beat, umflați și înroșiți de somn:

— Ce-i cu tine? De unde vii?

— Mă duc acasă. Eu am ghiozdan și am fost să i-l arăt lui Seidahmat - rosti băiatul, cu vocea stinsă.

— Bine, joacă-te... - mormăi Orozkul și, clătinându-se nesigur în șa, porni mai departe.

Ce-i păsa lui de ghiozdanul ăsta idiot, de copilul ăsta părăsit de părinți, nepotul nevestei, când el a fost într-atâta năpăstuit de soartă, că Dumnezeu nu i-a dăruit nici un fiu, sânge din sângele lui, pe câtă vreme altora le dă cu duiumul, fără număr...

Orozkul se smiorcăi, suspinând. Ura și părerea de rău îl sufocau. Îi părea rău de el, că viața trece fără urmă, și în suflet i se aprindea ura împotriva nevesti-si, care nu făcea copii. Numai ea e de vină, blestemata, au trecut atâția ani și tot stearpă a rămas...

„Ți-arăt eu ție!” o amenință Orozkul în gând, strângându-și pumnii cărnosi și gemu înăbușit ca să nu izbucnească în plâns. Știa că, îndată ce va ajunge acasă, o va bate. Așa se întâmpla de fiecare dată când Orozkul se îmbăta. Acest om cât un taur își pierdea mințile de necaz și de ură...

Băiatul mergea în urma lui pe cărare și rămase uimit când, deodată, Orozkul dispăru din fața lui. Acesta coti spre râu, sări de pe cal, aruncă frâul și o luă de-a dreptul prin iarba înaltă. Mergea aplecat, clătinându-se, cu capul între umeri, acoperindu-și obrazul cu mâinile. Lângă mal, se lăsă pe vine și, luând apă în pumni, și-o aruncă pe față.

„Pesemne îl doare capul de căldură” - gândi băiatul, văzându-l ce face. El nu știa că Orozkul plângea și nu-și putea stăpâni hohotele. Plângea pentru că nu fiul lui îi ieșise în întâmpinare, pentru că nu găsisese în el nimic care să-l îndemne să spună măcar câteva vorbe ca lumea acestui copil cu ghiozdan.

II

De pe vârful muntelui Străjii se deschidea în toate părțile o priveliște nesfârșită. Culcat pe burtă, băiatul potrivea binoclul. Era un binoclu mare de câmp. Îl primise bunicul cândva, ca răsplată pentru anii îndelungați de slujbă la pichet. Bătrânului nu-i plăcea să umble cu binoclul: „Ochii mei sunt la fel de buni” - spunea el. În schimb, nepotul îl îndrăgise tare mult.

De astă dată venise pe munte cu binoclul și cu ghiozdanul.

La început, obiectele săreau și se amestecau în vizorul rotund, apoi căpătau claritate și stabilitate. Asta era mai interesant ca orice. Băiatul își ținea răsuflarea, să nu scape centrul focarului, și admira priveliștea de parcă el însuși o zămislise. Apoi își muta privirea spre un alt punct, și din nou totul se năruia și se amesteca. Atunci începea să învârtă ocularele.

De aici puteai să vezi totul de jur împrejur. Cele mai semețe piscuri înzăpezite, mai sus de care nu se mai află decât cerul. Ele sălășluiau dincolo de toți munții, deasupra lor și chiar deasupra pământului întreg. Se vedeau și munții aflați mai jos decât cei acoperiți de zăpezi - munți păduroși, îmbrăcați la poale cu desișuri de foioase, iar mai sus, cu codri întunecoși de pin. Și munții Kughei, ațintiți spre soare; pe coastele Kugheilor nu creștea altceva decât iarbă. Se vedeau și munți mai mici, de partea cealaltă, unde era lacul - niște povârnișuri stâncoase și golașe. Aceste povârnișuri se lăsau spre vale, iar valea se unea cu lacul. În acea parte se întindeau câmpii, grădini și așezări

omenești... Verdeța semănăturilor era ici-colo smălțată cu ochiuri galbene. Se apropia vremea secerișului. Pe drumuri goneau mașini minuscule, ca niște șoareci, și în urma lor se învolburau cozi lungi de praf. Iar la capătul cel mai îndepărtat al pământului, unde abia ajungeai cu privirea, dincolo de țărmul nisipos, licărea linia bombată a lacului. Era Issîk-Kul-ul. Acolo, apa și cerul alcătuiau o singură linie. Mai departe nu mai era nimic. Lacul strălucea liniștit și pustiu, doar lângă mal, cu greu puteai zări cum se zbătea spuma talazurilor.

Băiatul privi multă vreme într-aolo. „Vaporul alb nu s-a ivit încă - spuse el către ghiozdan. Hai să ne mai uităm o dată la școală.”

De aici se vedea toată valea din spatele muntelui. Cu binoclul puteai să deslușești chiar și caierul din mâinile bătrânei așezate lângă o casă, sub fereastră.

Depresiunea Gelesai era despădurită, dar ici-colo mai rămăsese, după tăiere, câte un pin singuratic. Cândva aici fusese pădure. Acum se aflau adăposturile vitelor, unul lângă altul, cu acoperișurile de ardezie, și grămezi înalte de paie și bălegar. Aici țineau vitele tinere, de prăsilă, de la ferma de lapte. Puțin mai încolo se afla o ulicioară scurtă - întreg sătucul crescătorilor de vite. Ulicioara cobora de pe un delușor. Taman în capătul ei, chiar la margine, se găsea o căsuță ce nu părea locuită. Aceasta era școala de patru ani. Copiii din clasele mai mari învățau la școala-internat de la sovhoz. Aici învățau numai cei mici.

Băiatul se ducea în sătuc la felcer când îl durea în gât. Mergea cu bunicul. Acum privea îndelung prin binoclu școala micuță, acoperită cu țiglă roșie, cu hornul strâmb, cu inscripția scrisă pe o bucată de placaj: „Mektep”¹⁰. Nu știa să citească, dar ghicea că tocmai acest cuvânt era scris acolo. Prin binoclu se vedea totul ca-n palmă, până în cele mai mici amănunte: cuvinte zgâriate pe tencuiala zidului, geamurile lipite cu chit în rama ferestrei, șipcile

¹⁰ *Mektep* - Școală. (n.t.).

strâmbe și zgrunțuroase ale verandei. Își închipuia cum se va duce acolo cu ghiozdanul său și cum va intra pe ușa de care acum atârna un lacăt greu. Dar acolo, ce o fi acolo, dincolo de ușa aceea?

Când nu mai rămase nimic de privit la școală, băiatul îndreptă iarăși binoclul spre lac, dar toate erau ca și mai-nainte. Vaporul alb nu apăruse încă. Băiatul se întoarse cu spatele spre lac, lăsă binoclul deoparte, îndreptându-și privirea către poalele muntelui. Jos de tot, pe fundul văii alungite, scânteia râul vijelios, învolburându-se pe la numeroasele-i praguri. Alături de râu șerpuia pe mal drumul și, o dată cu râul, drumul se pierdea la întorsura defileului. Malul opus era abrupt și păduros. De acolo începea rezervația din San-Taș, urcând sus, în munți, până la piscurile înzăpezite. Cel mai departe se cățărau pinii. Printre stânci și zăpezi, ei se zburleau ca niște perii negre pe crestele lanțurilor muntoase.

Băiatul surâse zeflemitor privind casele, magaziile și dependințele din curtea pichetului. De sus păreau atât de mici și de șubrede! Mai departe de pichet, pe mal în jos, zări pietrele sale dragi. Pe toate - „cămila”, „lupul”, „șaua” „tancul” - întâiași dată, de aici, de pe Muntele Străjii, le zărise prin binoclu și tot atunci le și botezase.

Zâmbi ștregărește, se ridică în picioare și aruncă o piatră în direcția pichetului. Piatra căzu la câțiva pași de el. Se așază iar jos și se apucă să cerceteze pichetul prin binoclu. Mai întâi privi prin lentilele cele mari - casele fugiră departe-depart, făcându-se mici ca niște jucării. Bolovanii se transformară în pietricele, iar zăgazul bunicului de pe prundiș părea și mai caraghios: numai bun să se scalde vrăbiile într-însul. Zâmbind, își roti capul și întoarse binoclul, schimbând ocularele. Pietrele sale dragi, acum uriașe, păreau că se sprijină cu fruntea de lentilele binoclului. „Cămila”, „lupul”, „șaua”, tancul” erau foarte impunătoare cu știrbiturile și crăpăturile lor, cu petele de licheni ruginii pe margini, semănând într-adevăr cu

imaginea pe care ele i-o sugeraseră băiatului. «Uf, ce „lup” grozav! Ehei, dar „tancul” e și mai grozav!...»

Dincolo de pietroaie, în intrândul din prundiș, se afla zăgazul bunicului. În binoclu, acest loc de lângă mal se vedea bine. Aici, apa se abătea parcă în fugă din firul repede al râului și, bolborosind printre praguri, se reîntorcea în vâltoare. În prundiș, apa ajungea numai până la genunchi, dar curentul era atât de repede, încât putea destul de ușor să târască un băiețel ca el în mijlocul torentului. Pentru a nu-l fura apa, băiatul se agăța de răchitele de pe mal. Tufișurile creșteau chiar în margine, unele ramuri aflându-se pe uscat, celelalte fiind spălate de râu. Astfel se cufunda în apă. Dar ce scăldat mai era și asta? Ca un cal priponit! Și câte neplăceri avea, câte ocări! Bunica îl muștra întruna pe bunicul: „O să se înece, treaba lui, eu n-o să mișc un deget. Nu-mi pasă! N-are decât să-și facă de cap! Taică-său și maică-sa l-au părăsit. Mie mi-e de ajuns câte griji am pe cap, n-am nici o putere”.

Ce să-i răspunzi? N-ai ce să-i zici, că-i bătrână și are dreptate. Dar și de flăcăiaș îi părea rău. Râul curgea atât de aproape, chiar pe sub poartă. Oricât l-ar fi amenințat bătrâna, el tot ar fi intrat în apă. Atunci Momun s-a gândit să construiască în prundiș un zăgaz din piatră, să aibă copilul unde să se scalde fără teamă.

Bătrânul a cărat multe pietre, alegându-le pe cele mai mari, să nu le ia curentul apei. Le căra ținându-le lipite de burtă și, intrând în apă, le așeza una peste alta, cu socoteală, ca apa să curgă în voie printre ele. Caraghios, uscățiv, cu bărbuța sa rară, cu pantalonii uzi lipiți de trup, a lucrat o zi întreagă la zăgaz. Seara căzuse lat, tușea, iar șalele îi înțepeniseră. Atunci, bunica s-a dezlănțuit ca o furtună:

— Al mic e prost fiindcă-i mic, dar ce să mai zici de prostu' al bătrân? La ce dracu te zbați atâta? Îi dai să mănânce, să bea, ce mai vrei? Îi îngădui toate nebuniile! Oh, asta n-o să ducă la nimic bun...

Dar orice s-ar spune, zăgazul ieșise o minunăție. De atunci, băiatul se scălda fără teamă. Ținându-se de o crenguță, cobora de pe mal și se arunca în apă. Și negreșit cu ochii deschiși pentru că și peștii înoată în apă cu ochii deschiși. Avea o dorință ciudată: voia să se prefacă în peștișor și să înoate pe râu în jos.

Privind zăgazul prin binoclu, băiatul își închipuia cum își scoate cămașa, apoi pantalonii și, zgribulindu-se, se aruncă gol în apă. Apa râurilor de munte e totdeauna rece, îți taie răsuflarea, dar apoi te obișnuiești. Își închipuia cum, ținându-se de ramura de răchită, se azvârle în șuvoi cu fața în jos, cum apa se închide deasupra lui plescăind, cum îl frige șiroindu-i pe sub burtă, pe spinare și de-a lungul coapselor. Zgomotele de afară amuțesc sub apă, iar în urechi îți dăinuie doar un susur. Și el, holbându-și ochii, privește nesățios tot ce se poate vedea sub apă. Ochii îl ustură, îl dor, dar el zâmbește cu ifos, ba chiar scoate și limba. Asta pentru bunica. Așa, să știe că el n-o să se înece și că nu se teme de nimic. Apoi dă drumul răchitei din mână, iar apa îl târăște și-l rostogolește până când atinge cu picioarele pietrele zăgazului. Atunci i se termină și respirația. Brusc, țâșnește din apă, se cațără pe mal și fuge din nou spre tufa de răchită. Și așa de nenumărate ori. Chiar de o sută de ori ar fi putut să se scalde în zăgazul bunicului. Până ce, în sfârșit, se va preface în peștișor. Iar el dorea negreșit să devină peștișor, orice s-ar întâmpla...

Cercetând malul râului, băiatul îndreptă binoclul spre casa lui. Găinile și curcile cu puii lor, toporul rezemat lângă butuc, samovarul fumegând și alte felurite lucruri din curte deveniră necrezut de mari. Se aflau atât de aproape, încât băiatul, fără să vrea, întinse mâna spre ele. Deodată, spre groaza lui, zări prin binoclu vițelul roșcat, mare cât un elefant, mestecând liniștit rufele agățate pe sfoară. Vițelul își mijeia ochii de plăcere și îi curgeau balele, atât de mult îi plăcea să mestece cu gura plină rochia bunicii.

— Uf, prostule!

Băiatul se ridică dând din mână:

— La o parte! Pleacă de-acolo! Baltek! Baltek! (În obiectiv, câinele stătea, nepăsător, întins lângă casă.) Şo pe el, muşcă-l! porunci el cu disperare câinelui.

Dar Baltek nu se sinchisea. Sta lungit la umbră, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat.

Tocmai atunci ieşi bunica din casă. Văzând ce se petrece, bătrâna îşi plesni palmele de uimire, apucă mătura şi se năpusti spre viţel. Viţelul fugi, bunica după el. Fără s-o piardă din obiectiv, băiatul se piti pentru a nu fi văzut. După ce alungă viţelul, bătrâna se întoarse spre casă ocărând, sufocată de mânie şi de alergătură. O vedea aşa de bine, de parcă era alături de ea, ba chiar mai bine decât dacă ar fi fost alături. O ţinea în prim plan, ca la cinematograf când îţi arată pe tot ecranul chipul unui om. Îi vedea ochii galbeni îngustaţi de furie. Vedea cum i se înroşise toată faţa plină de zbârcituri adânci. Ca la cinematograf când dispăre brusc sunetul, buzele bunicii se mişcau în binoclu, mute şi cu repeziciune, dezgolindu-i dinţii rari şi stricaţi. De departe nu putea desluşi ce strigă bătrâna, dar băiatul auzea cuvintele întocmai şi limpede, de parcă i le-ar fi rostit la ureche. Uf! Cum îl mai ocăra! Ştia pe dinafară: „Ehei, aşteaptă! Vii tu acasă! Ți-arăt eu ție! Şi n-o să mă mai uit în gura lui bunică-tu! De câte ori i-am spus să arunce ocheanu-acela păcătos! Iar s-a suit pe munte, înghiţi-l-ar apele de vapor! Lua-l-ar dracu! Arză-l-ar focu! Scufunda-s-ar!”...

Băiatul oftă din greu. Cum a putut să uite de viţel tocmai astăzi, când bunicul i-a cumpărat ghiozdanul? Când îşi închipuia cum se va duce la şcoală...

Bătrâna nu mai contenea. Îşi cerceta rochia roasă de viţel, ocărând întruna. Gulgeamal, cu fetiţa în braţe, se apropie de ea. Văitându-se, bunica se dezlănţui şi mai tare, ameninţând cu pumnii către munte. Pumnul ei uscăţiv şi negru se mişca dintr-o parte în alta prin faţa ocularelor

binoclului. „Și-a găsit distracție! Vaporul dracului! Înghiți-l-ar apele! Arză-l-ar focu! Scufunda-s-ar!...”

Samovarul clocotea în curte. Prin binoclu se vedea cum de sub capac se strecurau șuvițe subțiri de abur. Mătușa Bekei ieși să-l ia și să-l ducă în casă. Și iar începu tărăboiul. Bunica mai că nu-i vârî în ochi rochia roasă de vițel. „Na, zice, privește năzbâtiile lui nepotu-tău!”

Mătușa Bekei încercă s-o împace, s-o potolească. Băiatul ghicea cele ce-i spunea. Cam aceleași lucruri ca și altă dată: „Liniștește-te, eneke¹¹. E mic, nu știe, ce poți să-i ceri? E singur aici, n-are și el prieteni. De ce să strigi, să bagi frica în copil?” La care bunica, nici vorbă, că răspundea: „Să nu mă-nveți tu pe mine! Încearcă și tu să faci copii și-o să vezi ce trebuie să le ceri. Ce păzește acolo pe munte? N-are timp să priponească vițelul?! După ce se tot uită? După flușturaticu’ de tat-su și de mă-sa, care l-au făcut și-apoi s-au dus încotro au văzut cu ochii? Ție ți-e ușor să vorbești, femeie stearpă ce ești...”

Chiar de la o asemenea distanță, băiatul vedea prin binoclu cum obrajii scofâlcii ai mătușii Bekei se făcură pământii ca de moartă și cum, gâfâind toată - el știa negreșit în ce fel o să-i plătească - ea dădu drumul la un potop de vorbe adresate mamei sale vitrege: „Dar tu, cotoroanță bătrână, câți băieți și câte fete ai crescut? Tu ce ești?”

Și se porni un tărăboi nemaipomenit! De obidă, bunica scoase un țipăt ascuțit. Gulgeamal încercă să le potolească. O îmbrățișă pe bunica, vrând s-o înduplece să intre în casă. Dar bunica se aprindea din ce în ce mai tare, se vânzolea încoace și-ncolo prin curte ca o nebună. Mătușa Bekei apucă samovarul clocotind și, mai mult în fugă, vărsând apa fiartă, îl duse în casă. Iar bunica se lăsă obosită pe butucul de tăiat lemne. Plângând în hohote, își căina amar soarta. Băiatul fusese dat uitării. Dumnezeu și lumea mare își primeau acum partea de blesteme. „Pe

¹¹ Măicuță. (n.t.).

mine, hai? Pe mine mă întrebi ce sunt? strigă bătrâna în urma fiicei vitrege. De nu m-ar fi bătut Dumnezeu, răpindu-mi pe cei cinci copii ai mei, dacă fiul meu, singurul meu fiu, n-ar fi căzut în război ucis de glonț la optsprezece ani, dacă Taigara, moșneagul meu iubit, n-ar fi înghețat cu turma de oi în timpul viscolului, aş mai sta eu aici cu voi, în pădure? Ce, eu sunt ca tine stearpă? Aş mai fi trăit eu acum la bătrânețe cu taică-tu, cu nerodul de Momun? Pentru ce păcate m-ai oropsit, Dumnezeule blestemat?”

Băiatul luă binoclul de la ochi și lăsă trist capul în piept. „Cum o să ne mai întoarcem acum acasă? rosti el către ghiozdan. Asta numai din vina mea și a prostului de vițel. Și dintr-a ta, binoclule. Mereu mă chemi să mă uit la vaporul alb. Și tu ești vinovat.”

Băiatul își roti privirea: de jur împrejur se înălțau munții - stânci, pietre și păduri. De pe vârfuri, din ghețari, cădeau fără zgomot pârâiașe scânteietoare. Și numai aici, jos, apa căpăta parcă, în sfârșit, glas, ca să vuiască neconținut, fără istov în albia râului. Iar munții străjuiau, uriași și nesfârșiți. În acea clipă se simți foarte mic și tare singur, pierdut cu desăvârșire. Numai el și munții, pretutindeni munți înalți.

Către lac, soarele scobora spre asfințit. Căldura se mai domolise. Pe povârnișurile de la soare-răsare se așterneau, scurte, primele umbre. Soarele se va lăsa acum tot mai jos, iar umbrele se vor târî spre poalele munților. La acest ceas din zi, pe Issîk-Kul se ivea vaporul alb.

Băiatul îndreptă binoclul spre cel mai depărtat punct ce se putea zări și își ținu răsuflarea. Iată-l! Și totul fu uitat într-o clipă: acolo, înainte, în marginea albastră-albastră a Issîk-Kul-ului, se arată vaporul alb. Ieșea încet din valuri. Iată-l! Lung, puternic și frumos, cu coșurile înșiruite unul după altul. Plutea lin și drept, ca pe strună. Cu poala cămășii, băiatul șterse în grabă lentilele, potrivit încă o dată ocularele. Liniile vaporului deveniră și mai limpezi. Acum puteai să vezi cum plutea pe valuri și cum în urma

pupei se așternea o dungă înspumată. Băiatul nu-și mai lua ochii de la vaporul cel alb. Dacă ar fi fost după el, l-ar fi rugat să se apropie și mai mult, să poată vedea oamenii care călătoreau cu el. Dar vaporul n-avea de unde să știe aceasta, mergea pe drumul său, încet și maiestuos. Cine putea ști de unde vine și încotro se îndreaptă?

Multă vreme băiatul îl privi plutind și se gândi îndelung cum se va preface în peștișor și va înota pe râu spre vaporul cel alb.

În ziua când îl zărise pentru întâia oară de pe Muntele Străjii, plutind pe albastrul lacului, de atâta încântare inima începuse să-i bată cu putere și se gândise de îndată că tatăl său - marinar pe Issîk-Kul - se află tocmai pe acest vapor alb. Și băiatul a crezut toate astea pentru că dorea nespus de mult să fie așa.

Nu-și amintea nici de tatăl, nici de mama sa. Nu-i văzuse niciodată. Niciunul nu venise vreodată să-l vadă. Dar el știa că tatăl său era marinar pe Issîk-Kul, iar mama, după ce se despărțiseră, și-a lăsat copilul la bunicul și a plecat la oraș. De cum a plecat, i s-a pierdut urma în acel oraș, aflat departe, peste munți, peste lac și peste alți munți.

Bunicul Momun s-a dus odată în acel oraș să vândă cartofi. A stat o săptămână întreagă, iar când s-a întors, a povestit la ceai mătușii Bekei și bunicii că și-a văzut fata, adică pe mama lui, a băiatului. Lucra într-o fabrică mare ca țesătoare. Are altă familie - două fete, pe care le-a dat la grădiniță și le vede doar o dată pe săptămână. Locuiește într-o casă mare, însă are o cămăruță atât de mică, încât n-ai unde să te învârți. În curte, oamenii nu se cunosc între ei, ca la piață. Și toți, cum intră în casă, încuie ușa. Tot timpul stau încuiați, ca la închisoare. Bărbatul ei cică ar fi șofer, duce oamenii cu autobuzul pe străzi. Pleacă la patru dimineața și vine târziu. Muncă grea și asta. Fata, povestea el, a plâns tot timpul și își cerea iertare. Cică sunt pe listă pentru locuință nouă. Dar nu se știe când o vor primi. Atunci o să ia copilul la ei, dacă o să-i îngăduie

bărbatul. Și l-a rugat pe bătrân să mai aștepte. Bunicul Momun i-a spus să nu fie mâhnită. Important e să trăiască în bună înțelegere cu bărbatul, restul se va aranja. Cât despre băiat, să n-aibă nici o grijă: „Cât voi trăi eu, n-am să dau băiatul nimănui, iar de-oi închide ochii, Dumnezeu îl va călăuzi, omul își găsește norocul...” Ascultându-l pe bătrân, mătușa Bekei și bunica au oftat întruna, ba chiar au vărsat și câteva lacrimi.

Tot atunci a venit vorba și despre taică-său. Bunicul auzise că fostul lui ginere, tatăl băiatului, cică ar fi tot marinar pe un vapor, are și el altă familie și copii - vreo doi-trei. Locuiesc lângă debarcader. Cică s-ar fi lăsat de băutură, iar nevasta cea nouă vine de fiecare dată pe chei cu copiii să-l întâmpine. „Vasăzică ei întâmpină tocmai vaporul meu, vaporul alb” - gândea băiatul.

Vaporul plutea îndepărtându-se încet. Alb și lung, aluneca lin pe oglinda albastră a lacului, cu fumul coșurilor lui, și nu știa că spre el plutea un băiat care se prefăcuse într-un peștișor-băiat.

El visa să se prefacă în peștișor, astfel încât să aibă corp, coadă, aripioare și solzi cum au peștii, numai capul să-i rămână la fel: mare și rotund pe gâtul subțire, cu urechile clăpăuge și cu nasul zgâriat. Și ochii tot așa cum erau. Desigur, nu chiar așa, ci să poată vedea cum văd peștii.

Băiatul are gene lungi ca ale vițelului, și tot timpul se coboară și se ridică de la sine. Gulgeamal zice că, dacă și fetița ei ar avea la fel, ce frumoasă ar fi când va crește mare! Dar de ce să fie frumoasă? Ori frumos? Mare lucru! Personal, el n-are nevoie de ochi frumoși, lui îi trebuie unii ca să vadă sub apă.

Prefacerea trebuia să aibă loc în zăgazul bunicului. Hop și gata - e peștișor! Apoi, din zăgaz, ar sări numaidecât în râu, drept în vârtoarea învolburată, și s-ar duce pe firul apei în jos. Din când în când va țâșni la suprafață și va privi într-o parte și în alta: e plicticos să înoți numai sub

apă. Râul repede îl va purta de-a lungul marelui povârniș de argilă roșie, peste praguri, peste valuri înspumate, printre munți și păduri. Își va lua rămas bun de la bolovanii lui dragi: «La revedere, „cămilă culcată”, la revedere „lupule”, rămâi cu bine „șă”, rămâi cu bine „tancule”!» Iar când va trece pe lângă pichet, va țâșni din apă și va flutura din aripioară către bunicul: „Rămâi cu bine, *ata*¹², mă voi întoarce curând”. Bunicul ar înlemni de uimire și n-ar ști ce să facă. Și bunica, și mătușa Bekei, și Gulgeamal cu fetița în brațe - toate ar rămâne cu gura căscată. Unde s-a mai pomenit așa ceva? Cap de om și trup de pește! Iar el le va face semn din aripioară: „La revedere, mă duc spre Issîk-Kul, la vaporul alb! Acolo se află tatăl meu, marinarul”. Baltek va porni, pesemne, să alerge pe mal. Doar nici câinele nu mai văzuse vreodată așa ceva. Iar dacă Baltek va avea de gând să se arunce spre el în apă, îi va striga: „Nu, Baltek, nu se poate! O să te-neci!” Apoi va înota mai departe. Săltând pe valuri, va trece pe sub cablurile podului suspendat, și tot așa, în jos, pe lângă tufișurile de *tuga*¹³, prin trecătoarea zgomotoasă, până va ajunge drept în Issîk-Kul.

Issîk-Kul-ul este o adevărată mare. Va pluti pe apele lui din val în val, din val în val până ce, deodată, în întâmpinare îi va ieși vaporul alb. „Bun găsit, vaporule alb, iată-mă, eu sunt! îi va spune el vaporului. Eu sunt băiatul care te privea mereu prin binoclu.” Oamenii de pe vapor se vor mira și vor alerga să vadă minunăția. Atunci el se va adresa tatălui său, marinarul: „Bună ziua, tăticule, eu sunt fiul tău. Am venit la tine”. „Care fiu? Tu ești jumătate pește, jumătate om!” „Ia-mă la tine pe vapor și voi deveni fiul tău, un fiu ca oricare altul.” „Foarte bine. Hai să încercăm.” Tatăl va arunca năvodul, îl va scoate din apă și-

¹² *ata* - Tată. (n.t.).

¹³ Nume dat în Asia Centrală unor crânguri ce cresc de-a lungul văilor mari din zonele de pustiu și semi-pustiu. În alcătuirea lor intră cătina, răchița, diverse specii de sălcii, tamarisca etc. (n.t.).

l va ridica pe punte. Apoi el se va preface numaidecât în băiatul de mai înainte. Și pe urmă...

Pe urmă, vaporul alb va pluti mai departe. Băiatul îi va povesti tatălui său toate câte le știe, toată viața lui. Despre munții în mijlocul cărora trăiește, despre pietrele lui, despre râu, despre rezervație, despre zăgazul bunicului, unde a învățat să înoate ca peștii, cu ochii deschiși... Îi va povesti, desigur, cum o duce el la bunicul Momun. Să nu creadă cumva tatăl său, dacă bătrânul fusese poreclit Momun Descurcărețul, asta înseamnă că este om rău. Asemenea bunic nu găsești nicăieri. E cel mai bun bunic. Însă nu-i de loc șmecher și de aceea toți râd de el. Pentru că nu-i de loc șmecher. Cât despre unchiul Orozkul, acesta se și răstește la el, la bătrân! Uneori chiar și față de oameni strigă la bunicul. Iar bunicul, în loc să se supere, îi iartă totul unchiului Orozkul. Și nu numai atât: muncește în locul lui la pădure și acasă. Ba, pe deasupra, când unchiul Orozkul vine beat, bunicul, în loc să-l scuipe între ochii-i nerușinați, dă fuga și-l coboară de pe cal, îl duce în casă, îl așază în pat, îl acoperă cu șuba să nu-i fie frig și să nu-l doară capul, apoi scoate șaua de pe cal, îl țeală și-l hrănește. Și toate astea numai pentru că mătușa Bekei nu face copii. De ce e așa, tăticule? Ar fi mai bine astfel: dacă vrei, faci, dacă nu vrei, nu faci. Mi-e milă de bunicul când unchiul Orozkul o bate pe mătușa Bekei. Zice că mai bine l-ar bate pe el, într-atât se chinuie când aude țipetele ei. Dar ce poate el să facă? Vrea să alerge în ajutorul ficei, dar bunica îl oprește: „Nu te băga, zice, să se descurce singuri. Ce-ți pasă ție? Nu e nevasta ta, așa că vezi-ți de treabă.” „Dar e fata mea!” Iar bunica: „Da' ce-ai fi făcut dacă nu locuiai aici, alături, casă lângă casă, ci undeva departe? Ai fi venit de fiecare dată călare să-i desparți? Și după asta, cine ar mai lua-o de nevastă pe fiică-ta?”

Bunica despre care vorbesc nu e cea care a fost. Tu, tăticule, pesemne că n-o știi. Asta e altă bunică. Bunica cea bună a murit când eram mic. Pe urmă a venit bunica

aceasta. „La noi, deseori, vremea e de neînțeles - când e senin, când înnorat, când ploaie și grindină. La fel de neînțeles e și bunica. Uneori e bună, uneori e rea, alteori nici așa, nici așa. Când se înfurie, te sfâșie. Eu și bunicul tăcem. Ea zice că străinul, oricât i-ai da să mănânce și să bea, de la el să n-aștepți nici un bine. Dar eu, tăticule, nu sunt străin aici. Eu am locuit totdeauna cu bunicul. Ea e străină, ea a venit pe urmă la noi. Și-mi zice mie străin!

Iarna, la noi, cade zăpadă multă, mi-ajunge pân' la gât. Tiii, și se fac niște troiene! De vrei să mergi în pădure, numai pe calul sur Alabaș poți răzbate: el își croiește drum printre nămeți cu pieptul. Și vânturile sunt foarte puternice: te suflă din picioare. Când pe lac sunt valuri și vaporul tău e aruncat dintr-o parte în alta, să știi că vântul nostru San-Taș clatină lacul. Bunicul mi-a povestit că, demult-demult, niște oști vrăjmașe au pornit să cotopească acest pământ. Atunci, de pe muntele nostru San-Taș s-a stârnit un vânt grozav, așa fel că dușmanii nu se mai puteau ține în șa. Au descălecat, dar nici pe jos nu puteau merge. Vântul le biciuia obrazul până la sânge. Atunci ei și-au întors fața din bătaia vântului, iar vântul îi împingea din spate, nu-i lăsa să privească îndărăt, nici să se oprească și i-a alungat din ținutul Issîk-Kul-ului pe toți până la unul. Uite așa a fost. Noi trăim cu acest vânt. Aici, la noi, își are leagănul. Toată iarna, pădurea de peste râu trosnește, vuieste și geme în bătaia vântului. Te-apucă și frica!

Iarna, în pădure, nu sunt prea multe de făcut. Iarna, la noi, e pustiu, tare pustiu, nu ca vara când sosesc taberele ciobanilor. Îmi place nespus de mult vara, când în lunca largă se opresc la popas de noapte oamenii cu hergheliile ori cu turmele. E drept, dimineata pleacă în munți, totuși e plăcut cu ei. Copiii și femeile vin cu camioanele. În camioane transportă iurtele¹⁴ și tot felul de lucruri. Când

¹⁴ Iurtă - Locuință demontabilă, specifică populațiilor nomade mongole sau turcice, de formă conică (la mongoli) sau semisferică (la turci),

se instalează cât de cât, mă duc cu bunicul să le dăm binețe. Le dăm binețe strângând mâna fiecăruia. Eu fac la fel. Bunicul zice că cel mai tânăr trebuie totdeauna să întindă primul mâna celui mai vârstnic. Cine nu întinde mâna acela n-are respect față de oameni. Pe urmă, bunicul mai zice că din șapte oameni unul poate fi proroc. Prorocul e un om foarte bun și înțelept. Și cine îi dă binețe strângându-i mâna va fi fericit toată viața. Eu îi zic: „Dacă-i așa, de ce prorocul ăsta nu spune că-i proroc? Atunci i-am da cu toții binețe și i-am întinde mâna.” Bunicul râde: „Aici e aici, zice el, că nici prorocul însuși nu știe că e proroc. El e un om simplu. Numai tâlharul știe despre el că-i tâlhar”. Nu prea înțeleg eu cum vine treaba asta, dar totdeauna dau binețe oamenilor, deși mi-e cam rușine.

Dar când mă duc cu bunicul în luncă, nu mă rușinez. „Bine ați venit la stânilor de vară ale bunilor și străbunilor! Sănătoși, voinici cu toții? Sănătoase vitele? Sănătoși copiii?” Asta spune bunicul. Eu le strâng numai mâna. Pe bunicul îl cunosc toți. Și el îi cunoaște pe toți. Se simte foarte bine. El are felul lui de a vorbi: întâi îi descoase pe cei sosiți, apoi le povestește cum o ducem noi. Dar eu nu știu ce să vorbesc cu copiii, însă ne jucăm de-a v-ați ascunselea, de-a războiul, și atât de mult ne prinde jocul, că nu-ți mai vine să pleci. Eh, dac-ar fi mereu vară, să te joci mereu cu copiii în luncă!

În timp ce noi ne jucăm, se aprind focurile. Tu crezi, tăticule, că de la focuri se face lumină în luncă? Nicidecum! Numai lângă foc e lumină, dincolo de foc e și mai întuneric ca înainte. Noi ne jucăm de-a războiul, ne-ascundem în bezna asta, atacăm, și parcă ești la cinematograf. Dacă ești comandant, toți te-ascultă. Desigur, comandantului îi place să fie comandant...

Apoi, de după munți, răsare luna. La lumina lunii e și mai plăcut să te joci, dar bunicul mă ia acasă. Plecăm

alcătuită dintr-un schelet din zăbrele de lemn în formă de cerc, acoperit cu pâslă.

acasă străbătând lunca, tufişurile. Oile se odihnesc în tihnă. Caii pasc de jur împrejur. Mergem. Deodată se aude cineva cântând. Poate e un cioban tânăr ori unul bătrân. Bunicul mă opreşte: „Ascultă, asemenea cântece n-auzi oricând”. Stăm şi ascultăm. Bunicul oftează. Oftează şi dă din cap spre locul de unde vine cântecul.

Bunicul povesteşte că în vremurile de demult un han luase în robie un alt han. Hanul îi zice hanului captiv: „Dacă vrei, vei trăi la mine ca rob, iar de nu, îţi voi îndeplini cea mai scumpă dorinţă, după care te voi ucide”. Prizonierul se gândeşte şi răspunde: „Nu doresc să trăiesc ca rob. Mai bine ucide-mă, dar mai înainte adu-mi din ţara mea pe primul păstor întâlnit în cale”. „De ce?” „Înainte de moarte, vreau să-l aud cântând.” Bunicul spune că pentru un cântec drag unii oameni îşi dau şi viaţa. Ce fel de oameni or fi ăştia? Eh, dacă i-aş cunoaşte! Pesemne că trăiesc în marile oraşe.

Dar e plăcut să asculţi. Bunicul zice că astea-s cântece vechi. „Ce oameni erau, of! şopteşte bunicul. Ce cântece cântau, Dumnezeuule...” Nu ştiu de ce, dar mi se face milă de bunicul meu, şi eu îl iubesc atât de mult, că-mi vine să plâng...

Dis-de-dimineată, în luncă nu mai e nimeni. Au mânat oile şi caii mai departe în munţi, pentru toată vara. În urmă vin alţi păstori din alte colhozuri. Ziua nu se opresc, trec mai departe. Dar noaptea fac popas în luncă. Iar eu şi bunicul mergem să le dăm bineţe. Îi place tare mult să dea bineţe oamenilor. Am învăţat şi eu de la el. Poate vreodată, în luncă, voi da mâna cu un proroc adevărat...

Iarna, unchiul Orozkul şi mătuşa Bekei se duc la oraş la doctor. Se zice că doctorul poate să ajute femeile, să le dea nişte doctorii ca să poată rămâne însărcinate. Dar bunica spune că mai bine s-ar duce la locurile sfinte. Acestea se află undeva peste munţi, acolo unde pe câmpii creşte bumbacul. Acolo, zice, într-un loc neted, atât de neted, încât s-ar părea că munţii n-au ce căuta, se află un munte

sfânt - Muntele lui Suleiman. Și dacă tai o oaie neagră la poalele muntelui, și te rogi lui Dumnezeu, și urci pe munte, și la fiecă pas te închini și te rogi lui Dumnezeu, și-l rogi din tot sufletul, el, poate, se milostivește și-ți dăruiește un copil. Mătușa Bekei ar dori tare mult să meargă la Muntele lui Suleiman. Dar unchiul Orozkul nu prea vrea. E departe. Trebuie, zice, bani mulți. Acolo poți ajunge doar cu avionul peste munți. Iar până la avion cât trebuie să mai mergi, și alți bani...

Când pleacă ei la oraș, noi rămânem la pichet singuri-singurei. Noi și vecinii noștri - nenea Seidahmat, Gulgeamal, nevasta lui, și fetița lor. Atât.

Seara, după ce termină treburile, bunicul îmi spune povești. Eu știu că afară e o noapte neagră-neagră și geroasă. Suflă un vânt năprasnic. În astfel de nopți, și munții cei înalți se tem și se strâng grămadă, cât mai aproape de casa noastră, de lumina ferestrelor. Din această pricină mi-e și frică, dar mă și bucur. Dacă aș fi un uriaș, aș îmbrăca o șubă de uriaș, apoi aș ieși din casă și le-aș spune tare: „Nu vă temeți, munților! Sunt aici. Ce dacă-i vânt? Ce dacă-i beznă? Ce dacă-i viscol? Eu nu mă tem de nimic. Nu vă temeți nici voi! Stați pe loc și nu vă strângeți grămadă!” Apoi aș porni printre nămeți, aș păși peste râu drept în pădure. Și copacilor le e frică noaptea în pădure. Sunt singuri și golași, nimeni nu le spune o vorbă. Îngheață în ger și n-au unde să se adăpostească. Aș umbla prin pădure și aș bate ușurel fiecă copac pe tulpină, să nu-i fie frică. Pesemne acei copaci care nu mai înverzesc primăvara sunt cei ce au înghețat de frică. Pe urmă, uscați, îi tăiem pentru foc.

La toate astea mă gândesc când bunicul îmi spune povești. El știe multe, de tot felul. Știe și povești hazlii, mai ales cea cu băiețelul cât un degețel, pe nume, Cipalak, pe care l-a înghițit lupul cel lacom, spre nenorocirea lui. Nu, mai întâi l-a înghițit cămila. Cipalak adormise sub o frunză, iar cămila, trecând pe-acolo, l-a înghițit, hap! o dată cu

frunza. De aceea se spune: cămila nu știe ce mănâncă. Cipalak începu să ție, să strige după ajutor. Bătrânii au fost nevoiți să taie cămila ca să-l scape pe Cipalak al lor. Dar cu lupul a fost și mai și. Și lupul tot din prostia lui l-a înghițit pe Cipalak. Iar pe urmă plângea cu lacrimi amare. Lupul dă de Cipalak: „Oare ce gânganie mi se încurcă printre picioare? Am s-o înghit într-o clipă”. Dar Cipalak zice: „Nu m-atinge, lupule, că altfel te voi preface în câine”. „Ha-ha, râde lupul, unde s-a mai văzut ca un lup să devină câine? Pentru obrăznicia ta am să te mănânc!” L-a înghițit și a uitat de el. Dar din acea zi n-a mai avut viață de lup. De îndată ce lupul se furișează la oi, Cipalak începe să strige din burta lupului: „Hei, ciobanilor, nu dormiți! Sunt eu, lupul cel sur, am venit să vă șterpelesc oile!” Lupul nu știe ce să se mai facă. Se mușcă de coaste, se tăvălește pe pământ. Dar Cipalak nu se lasă. „Hei, ciobanilor, veniți încoace, loviți-mă, ciomăgiți-mă, nu vă fie milă!” Ciobanii se năpustesc cu bâzdoacele asupra lupului, lupul o ia la goană. Ciobanii aleargă și se crucesc. Lupul s-a ținut, fuge și tot el strigă: „Prindeți-mă, fraților, loviți-mă, n-aveți milă!” Ciobanii se tăvălesc de răs, iar lupul scapă cu fuga. Dar asta nu-l ajută la nimic. Ori încotro ar apuca-o, pretutindeni Cipalak îi pune bețe-n roate. Pretutindeni e alungat, pretutindeni își râd de el. Lupul a slăbit de foame, doar pielea și osul au mai rămas de el. Se tânguie, iar dinții îi clănțâne: „Ce pedeapsă o mai fi și asta pe mine? De ce oare îmi chem singur nenorocirea? M-am prostit la bătrânețe, mi-am pierdut mințile”. Iar Cipalak îi șoptește la ureche: „Aleargă la Tașmat că are oi grase! Aleargă la Baimat că are câini surzi! Aleargă la Ermat că ciobanii lui dorm”. Dar lupul stă și scâncește: „Nu mă duc nicăieri, mai bine merg să mă toclesc câine la careva...”

Nu-i așa, tăticule, că-i o poveste hazlie? Bunicul știe și alte povești, unele triste, altele înfricoșătoare. Dar mie îmi place cel mai mult povestea despre Maica Cerboanca cea Cornută. Bunicul spune că toți cei ce trăiesc în ținutul

Issîk-Kul-ului trebuie să știe povestea asta. E un păcat să n-o știi. Poate că și tu o știi, tăticule? Bunicul zice că totul este adevărat. Că așa a fost cândva. Că noi toți suntem copiii Maicii Cerboaica cea Cornută. Și eu, și tu, și toți ceilalți...

Uite așa trăim noi iarna. Și iarna e lungă. Dacă n-ar fi poveștile bunicului, tare m-aș mai plictisi în timpul iernii.

Primăvara la noi e frumos. Când se încălzește bine, ciobanii vin iar la munte. Atunci nu mai suntem singuri în munți. Doar dincolo de râu, mai departe, nu trăiește nimeni. Acolo e numai pădure și tot ce se află în pădure. De aceea stăm noi la pichet: ca nimeni să nu pună piciorul acolo, și nimeni să nu se atingă nici măcar de o rămurică. La noi au venit și niște oameni învățați. Două femei, amândouă cu pantaloni, un bătrânel și încă un flăcău tânăr. Acest flăcău învăța de la ei. Au stat o lună întreagă. Au adunat ierburi, frunze și crenguțe. Spuneau că asemenea păduri cum sunt la noi în San-Taș au rămas foarte puține pe pământ. Se poate spune că aproape nu mai există. De aceea fiecare copac din pădure trebuie păzit. Eu credeam că bunicul nostru iubește fiecărele copac doar așa, că vrea el. Lui nu-i place de loc când unchiul Orozkul dă pinii pentru a fi tăiați și făcuți bușteni...

III

Vaporul alb se îndepărtase. Coşurile nu se mai desluşeau prin binoclu. Curând va dispărea din vedere. Era timpul ca băiatul să născocească sfârşitul călătoriei pe vaporul tatălui său. Totul ieşise frumos, dar nu izbutea s-o scoată la capăt cu sfârşitul. Putea uşor să-şi imagineze cum se prefăce în peştişor, cum înoată pe râu spre lac, cum îi iese în cale vaporul cel alb, cum se întâlneşte cu tatăl său şi tot ce-i istoriseşte. Dar mai departe povestea nu se înfripa. Pentru că, iată, să zicem că se vede malul. Vaporul se îndreaptă spre chei. Marinarii se pregătesc să coboare pe ţărm. Apoi se vor duce acasă. Tata, de asemenea, trebuie să meargă acasă. Pe chei îl aşteaptă nevasta şi cei doi copii. Ce să facă? Oare îl va lua cu el? Dacă îl va lua, nevasta o să-l întrebe: „Cine este? De unde este? De ce l-ai adus?” Nu, mai bine să nu se ducă...

Vaporul alb se depărta tot mai mult, transformându-se într-un punct care abia se mai zărea. Soarele se scufunda în apă. Prin binoclu se vedea cât de puternic strălucea suprafaţa purpuriu-viorie a lacului.

Vaporul s-a dus, a dispărut. Povestea cu vaporul alb s-a terminat. Acum trebuie să meargă acasă.

Băiatul ridică ghiozdanul de jos şi puse binoclul sub braţ. Coborî repede de pe munte, alergând în zigzag pe coastă. Cu cât se apropia de casă, sufletul îi era din ce în ce mai năpădit de teamă. Trebuia să dea seama pentru rochia roasă de viţel. Nu se mai gândea la nimic altceva, ci doar la pedeapsa care-l aştepta. Pentru a nu-şi pierde cu totul firea, băiatul vorbi ghiozdanului: „Nu-ţi fie teamă! Or

să ne certe. Dar n-am făcut-o înapoi. Pur și simplu n-am știut că vițelul a scăpat. O să-mi dea câteva după ceafă. Ei, și? O să rabd. Iar dacă pe tine o să te-azvârle pe podea, să nu te sperii. N-o să te spargi că tu ești ghiozdan. Dar dacă binoclul o să-ncapă pe mâna bunicii, n-o să fie bine de el. Întâi s-ascundem binoclul în șopron, pe urmă mergem acasă...”

Băiatul făcu întocmai. Îi era frică să treacă pragul.

Însă în casă domnea o tăcere care nu prevestea nimic bun. În curte, liniște și pustiu, de parcă oamenii plecaseră cu toții. Pasămite, unchiul Orozkul iar își bătuse nevasta. Din nou bunicul Momun fusese nevoit să-l potolească pe căpiatu’ de giner-su. Din nou bătrânul fusese nevoit să-l roage, să-l înduplece, să se agațe de pumnii uriași ai lui Orozkul și să privească toată această ocară; fata lui, bătută, cu părul despletit, țipând ca din gură de șarpe. Și să asculte cum față de el, tatăl ei bun, fata lui e împrăștiată cu cele mai urâte cuvinte. Cum i se zice cățea stearpă, măgăriță stearpă de trei ori blestemată, și alte asemenea vorbe. S-o audă pe fiică-sa cum își căinează soarta, cu glas sălbatic, înnebunit de durere: „Sunt eu oare vinovată că m-a lipsit Dumnezeu de rod?! Câte muieri pe lume nasc ca oile, iar pe mine m-a blestemat cerul. De ce, Doamne? De ce mi-ai dat o astfel de viață? Mai bine omoară-mă, fiară! Hai, dă! Lovește-mă!”...

Bătrânul Momun ședea abătut într-un colț, respirând parcă anevoie, închizând obosit ochii. Mâinile, sprijinite pe genunchi, îi tremurau. Era foarte palid.

Momun își privi nepotul fără să rostească un cuvânt și închise iarăși obosit ochii. Bunica nu era acasă. Se dusese s-o împace pe mătușa Bekei cu bărbatu-său, să pună rânduială în casă și să strângă vasele sparte. Așa e bunica: când Orozkul își bate nevasta, ea nu se amestecă și nici pe bunicul nu-l lasă. Dar după bătaie, se duce să-i potolească, să-i împace. Și-atât e bine.

Băiatului îi părea tare rău de bătrân. De fiecare dată, în asemenea zile, bătrânul parcă stătea să moară. Ședea copleșit într-un colț fără a se arăta la vedere. Nimănui, nici unei ființe nu spunea ceea ce gândea. Și în aceste clipe Momun se gândea că e bătrân, că a avut un fiu, dar și acela i-a murit în război. Nimeni nu mai știe de el, nimeni nu și-l mai amintește. Dacă i-ar fi trăit băiatul, poate că soarta lor ar fi fost alta. Momun tânjea și după nevasta lui, moartă, lângă care trăise toată viața. Dar cea mai mare durere era că fetele lui n-au avut noroc în viață. Cea mică i-a lăsat nepotul și a plecat la oraș, unde acum se chinuie cu o familie mare într-o singură cămăruță. Cealaltă se chinuie aici cu Orozkul. Și cu toate că el, bătrânul, e lângă ea și îndură orice pentru ea, fata lui nu se bucură de fericirea de a fi mamă. Sunt mulți ani de când trăiește cu Orozkul. E sătulă de viața asta alături de el, dar ce poți face?... Ce va fi mai târziu? S-ar putea să vină ceasul ăl rău și să moară, doar e bătrân! Ce-o să se facă atunci nefericita lui fiică?

Băiatul sorbi la repezeală niște lapte acru dintr-o cană, mănca o bucată de lipie și se așeză tăcut lângă fereastră. Nu aprinse lampa pentru a nu-l tulbura pe bunicul - las' să șadă și să cugete.

Băiatul se gândea și el la ale sale. Nu pricepea cum de mătușa Bekei își răsfăța bărbatul cu vodcă. El o lovește cu pumnul, iar ea, pe urmă, îi aduce încă o jumătate...

Of, mătușă Bekei, mătușă Bekei! De câte ori n-a bătut-o bărbatul, lăsând-o aproape moartă, iar ea îi iartă totul. Și bunicul Momun îl iartă totdeauna. Da' de ce să-l ierte? Asemenea oameni nu trebuie iertați. E un netrebnic și un ticălos. N-are ce căuta aici. Ne descurcăm și fără el.

Închipuirea înverșunată a copilului zugrăvea aievea imaginea osândeii celei drepte. Se aruncau cu toții asupra lui Orozkul cel uriaș, mătăhălos și murdar, târându-l spre râu. Apoi, făcându-i vânt, îl aruncau drept în vârtoare. Iar

el cerea iertare mătușii Bekei și bunicului Momun, pentru că el nu putea să se prefacă în pește...

Băiatul se simțea mai bine. Îi venea chiar să râdă când, în visurile lui, vedea cum Orozkul se zbate în râu, iar alături plutește pălăria lui de velur.

Dar, spre marea lui mâhnire, cei mari nu se purtau așa cum băiatul credea că e drept. Ei făceau tocmai pe dos. Orozkul vine acasă beat-turtă și este întâmpinat ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic. Bunicul îi ia calul, nevasta dă fuga să pună samovarul. Toți parcă numai pe el îl așteptaseră. Iar el începe s-o facă pe grozavul. La început e trist și plânge. „Cum așa? zice. Toți oamenii, chiar și cel mai prăpădit, căruia nici nu se cuvine să-i întinzi mâna, au la copii cât le poștește inima... cinci, ba chiar zece.” Cu ce este el, Orozkul, mai rău ca alții? Ce-i lipsește? N-are un servici bun? Slavă Domnului, e brigadier-șef la rezervație! Ori poate o fi vreun vagabond oarecare? Până și țiganul are o droaie de țigănuși. Câți poștește! Sau pe el nu-l cunoaște nimeni? Nu se bucură de respect? Ba nu, nu-i lipsește nimic. I-a întrecut pe toți. Are și cal falnic, și *kamcea*¹⁵, și toți îl întâmpină cu respect. Atunci de ce ai de o vârstă cu el își căpătuiesc copiii, le fac nunți? Pe când el? Cine este el fără copii, fără urmași?

Mătușa Bekei plânge și ea și umblă încolo și-ncoace, vrând să facă toate voile bărbatului. Scoate o jumătate de vodcă pe care o avea pitită undeva. Bea și ea să-și înece amarul. Din rău în mai rău: brusc, Orozkul e cuprins parcă de turbare și își varsă furia tot pe ea, pe nevastă-sa. Iar ea îi iartă totul. Și bunicul îl iartă. Nimeni nu-l leagă pe Orozkul. Când se trezește dimineata, nevastă-sa - toată numai vânăta - a și pregătit samovarul. Bunicul i-a dat calului ovăz și l-a înșeuat. Orozkul își bea ceaiul, încalecă pe cal și e iarăși șef, stăpânul tuturor pădurilor din Sam-Taș. Și nimeni nu se gândește că unul ca Orozkul de mult trebuia să fie aruncat în râu...

¹⁵ Cravașa, nagaică.

Se întunecase de-a binelea. Afară, peste tot, era noapte.

Astfel se sfârșise ziua când băiatului i se cumpărase ghiozdanul, primul lui ghiozdan de școlar.

Pregătindu-se de culcare, el se gândea la un loc unde să pună ghiozdanul. Dar nu găsea. În sfârșit, îl puse la căpătâi. Băiatul nu știa - va afla mai târziu - că asemenea ghiozdane vor avea aproape toți copiii din clasă. Însă acest lucru nu-l va mâhni de loc, ghiozdanul lui va rămâne un ghiozdan neobișnuit, un ghiozdan cum altul nu-i. De asemenea, el nu știa că în mica lui viață îl așteaptă evenimente noi, că va veni o zi când va rămâne singur pe lume, numai cu ghiozdanul. Și pricina tuturor acestor lucruri va fi povestea lui preferată despre Maica Cerboaica cea Cornută...

În seara aceea ar fi dorit tare mult să mai asculte încă o dată povestea. Și bătrânului Momun îi plăcea nespus și o spunea în așa fel, de parcă vedea totul aievea, oftând, suspinând, tăcând și gândindu-se la ale sale.

Însă băiatul nu îndrăznea să-l tulbure. Știa că bunicului nu-i arde acum de povești. „O să-l rugăm să ne-o spună altă dată - șopti băiatul ghiozdanului. Acum o să-ți spun eu povestea cu Maica Cerboaica cea Cornută, cuvânt cu cuvânt, întocmai ca bunicul. O să ți-o spun așa de încet, că n-o să ne-audă nimeni. Tu fii atent și ascultă! Mie îmi place să povestesc și să văd totul ca la cinematograf. Așa... Bunicul spune că e adevărat. Așa a fost...”

IV

Asta s-a întâmplat demult, în vremurile străvechi, când pe pământ erau mai multe păduri decât iarbă și prin ținuturile noastre era mai multă apă decât uscat, pe malul unui râu mare și rece trăia neamul kirghizilor. Râul acela se numea Enesai. El curgea undeva departe de aici, în Siberia. Până acolo e cale de trei ani și trei luni de mers călare. Astăzi, râul acela se cheamă Enisei¹⁶, dar pe-atunci se numea Enesai. Așa-i spunea și-n cântec:

*E vreun râu mai mare ca tine, Enesai?
E pământ mai scump ca tine, Enesai?
Durere mai adâncă decât tine, Enesai?
Volnicie mai largă ca tine, Enesai?*

*Nu-i râu mai mare ca tine, Enesai,
Nu-i pământ mai scump ca tine, Enesai.
Nu-i durere mai adâncă decât tine, Enesai,
Nu-i volnicie mai largă ca tine, Enesai...*

Uite așa era râul Enesai.

Pe vremea aceea, pe Enesai trăiau felurite popoare. O duceau greu fiindcă trăiau într-o neconținută vrajbă.

¹⁶ fluviu în V Siberiei (Federația Rusă); 4.102 km de la izv. E. Mic, iar de la confl. E. Mic cu E. Mare, 3.487 km; supr. bazinului: 2,6 mil. km² Izv. din M-ții Saian de Est, curge la limita Siberiei de Vest și Centrale, trece prin Minusinsk și Krasnoiarsk și se varsă printr-un estuar în M. Kara. Fl. cu cel mai mare debit din Siberia (19.800 m³/s la vărsare). Afl. pr.: Angara, Tunguska. Navigabil pe 2.780 km.

Neamul kirghizilor era înconjurat de numeroși dușmani. Când unii, când alții dădeau năvală, ori chiar kirghizii se năpusteau asupra altora, le răpeau vitele, le incendiau sălașurile și ucideau oamenii. Nimiceau tot ce le ieșea în cale - că așa erau vremurile. Om pe om nu se cruța. Om pe om se nimicea. Se ajunsese până acolo, că nu mai avea cine să însămânțeze ogoarele, să crească vitele, să meargă la vânătoare. Era mai lesne să trăiască din jaf: veneau, ucideau, jefuiau. Pentru un omor trebuia să se verse și mai mult sânge, la o răzbunare răspundeai cu o răzbunare și mai cumplită. Cu cât trecea timpul, cu atât curgea mai mult sânge. Mintea oamenilor se tulburase. Nu mai avea cine să-i împace pe dușmani. Înțelept și bun era socotit cel care știa să surprindă vrăjmașul nepregătit, să măcelărească o altă seminție până la ultimul om, să pună mâna pe turme și bogății.

În taiga apăruse o pasăre ciudată. Cânta și plângea, noaptea până-n zori, cu glas de om, jalnic, și spunea, zburând din creangă-n creangă: „Nenorocire! Va fi mare nenorocire!” Tocmai așa s-a și întâmplat: năprasnica zi a venit.

În ziua aceea, neamul kirghizilor de pe Enesai conducea pe ultimul său drum pe bătrâna lor căpetenie. Ani mulți a comandat *batîr*¹⁷ Kulce, în multe expediții s-a războit, în multe bătălii s-a luptat. Din numeroase lupte a scăpat teafăr, dar i-a bătut și lui ceasul din urmă. Timp de două zile, întreg norodul său a petrecut în mare jale. A treia zi se pregăteau să încredințeze pământului rămășițele *batîrului*. După un obicei străvechi, trupul căpeteniei trebuia să fie dus pe malul abrupt al Enesaiului, pentru ca de sus, de la înălțime, sufletul răposatului să-și ia rămas bun de la apa maternă a Enesaiului - căci *ene* înseamnă mamă, iar *sai* albie, râu. Pentru ca sufletul lui să cânte pentru ultima oară cântecul despre Enesai:

¹⁷ *Batîr* - Viteaz, om voinic, erou legendar.

E vreun râu mai mare ca tine, Enesai?
E pământ mai scump ca tine, Enesai?
Durere mai adâncă decât tine, Enesai?
Volnicie mai largă ca tine, Enesai?

Nu-i râu mai mare ca tine, Enesai,
Nu-i pământ mai scump ca tine, Enesai.
Nu-i durere mai adâncă decât tine, Enesai,
Nu-i volnicie mai largă ca tine, Enesai...

Pe colina mortuară, lângă mormântul deschis, *batîrul* trebuia să fie ridicat deasupra capetelor, arătându-i-se cele patru zări ale lumii: „Iată râul tău! Iată cerul tău! Iată pământul tău! Iată-ne pe noi, cei născuți din aceeași rădăcină cu tine, veniți să te petrecem pe ultimul drum! Dormi în pace!” Pe mormântul *batîrului* se așeza o lespede de piatră, să rămână strănepoților într-o pomenire.

În zilele înmormântării, iurtele întregului neam fuseseră înșiruite de-a lungul malului, ca fiecare familie să-și poată lua din prag rămas bun de la *batîr* când îi vor purta trupul spre groapă, să încline spre pământ steagul alb de doliu, să bocească și să plângă, apoi să pornească mai departe, alături de toți ceilalți, spre iurta următoare, unde iarăși vor jeli, vor plânge și vor înclina steagul alb al durerii, și așa până la sfârșitul drumului, până la colina mortuară. În dimineața acelei zile, când soarele pornise pe drumul său obișnuit, toate pregătirile erau terminate. Fuseseră scoase tuiurile făcute din coadă de cal, armura, scutul și lancea *batîrului*. Calul său era acoperit cu cergă funerară. Trâmbițașii erau gata să sune din *kerne*¹⁸-le de luptă, toboșarii - să lovească *dubulbas*¹⁹-ele, încât taigaua să se clatine, păsările să zboare în stoluri spre cer, rotindu-se în țipete jeluitoare, fiarele să fugă prin desisuri, scoțând răgete sălbatice, iarba să se aplece la pământ, ecoul să

¹⁸ trâmbițele.

¹⁹ tobele.

vuiască prin munți și munții să se cutremure. Bocitoarele își despletiseră părul pentru a-l proslăvi în lacrimi pe *batîrul* Kulce. Djighiții se lăsaseră într-un genunchi ca să ridice pe umerii lor puternici trupul sortit putrezirii. Toți erau pregătiți și așteptau aducerea *batîrului*. La marginea pădurii stăteau în pripon nouă iepe, nouă tauri și de nouă ori nouă oi pentru a fi jertfiți la praznicul de pomenire.

Și tocmai atunci s-a întâmplat neprevăzutul. Oricât s-ar fi vrăjmășit între ele neamurile de pe Enesai, în zilele de înmormântare a căpeteniilor nu se obișnuia să se meargă cu război asupra vecinilor. Acum însă o hoardă de dușmani, care în zori înconjurase pe furiș tabăra cuprinsă de jale a kirghizilor, au ieșit din ascunzișuri toți odată, că nimeni n-a apucat să încalece, nimeni n-a izbutit să pună mâna pe armă. A început un mălcel de neînchipuit. Ucideau fără alegere tot ce le cădea sub mână. Așa plănuiseră vrăjmașii - dintr-o lovitură să sfârșească cu neamul semeț al kirghizilor. Să-i ucidă pe toți până la unul, să nu aibă cine ține minte această crimă nelegiuită, să nu aibă cine să se răzbune și timpul să acopere cu praf și pulbere urmele trecutului. A fost și nu mai e...

Omul se naște și crește greu, dar să-l ucizi este cel mai ușor lucru. Mulți zăceau căsăpiți, scăldați în bălți de sânge. Mulți s-au aruncat în fluviu, scăpând de săbii și lănci, dar au pierit în valurile Enesaiului. De-a lungul malului cu povârnișuri înalte și abrupte, cale de mai multe verste, ardeau iurtele kirghize cuprinse de vâlvătăi. Nimeni n-a izbutit să fugă, nimeni n-a scăpat cu viață. Trupurile celor doborâți au fost aruncate de sus în Enesai. Dușmanii triumfau: „De-acum înainte aceste pământuri sunt ale noastre! Pădurile sunt ale noastre! Turmele sunt ale noastre!”

Vrăjmașii au plecat cu pradă bogată și n-au băgat de seamă când s-au întors din pădure doi copii - un băiat și o fată. Neascultători și ștregari, dis-de-dimineată, fără știrea părinților, ei fugiseră în pădurea din apropiere să

jupoaie coajă de tei pentru coșulețe. S-au luat cu joaca și n-au prins de veste cum au ajuns în desișul codrului. Auzind larma și țipetele bătăliei, au pornit-o înapoi, dar n-au mai găsit în viață nici pe tații, nici pe mamele, nici pe frații și surorile lor. Au rămas copiii fără seminție, fără neam. Plângând, au alergat de la o jăriște la alta, dar nicăieri n-au aflat vreun suflet. În decurs de un ceas, au rămas orfani. Singuri pe lume. Iar în depărtare se învolburau nori de praf: dușmanii mânau spre proprietățile lor hergheliile și turmele luate în sângeroasa înfruntare.

Copiii, văzând praful stârnit de copite, au pornit-o într-acolo. Fugeau după vrăjmașii cei cruzi, plângând și strigând. Numai niște copii puteau fi în stare de așa ceva. În loc să se ascundă de ucigași, alergau după ei să-i ajungă. Numai să nu rămână singuri, să fugă cât mai departe de locul blestemat, devastat și pustiit. Luându-se de mână, băiatul și fetița fugeau în urma lotrilor, se rugau să-i aștepte și să-i ia cu ei. Dar cine să audă glasul lor slab în vuietul, nechezatul și tropăitul stârnit de iureșul nebun!

Multă vreme, băiatul și fetița au alergat deznădăjduiți, dar n-au izbutit să-i ajungă. Apoi au căzut la pământ. Se temeau să privească în jur, se temeau să se miște. Erau înspăimântați. S-au ghemuit unul într-altul și pe nesimțite i-a cuprins somnul.

Nu degeaba se spune că orfanul are șapte vieți! Noaptea a trecut cu bine. Fiarele nu s-au atins de ei, lighioanele pădurii i-au ocolit. Când s-au trezit era dimineată. Strălucea soarele și cântau păsărelele. Copiii s-au sculat și au pornit-o agale pe urmele furilor. Pe drum au cules fructe de pădure și rădăcini. Au mers ei cât au mers și a treia zi au ajuns pe culmea unui deal. De-acolo s-au uitat în jos și, în fața lor pe întinsa luncă înverzită, a apărut priveliștea unui măreț ospăț. Iurte fără număr fuseseră înălțate, focuri fără număr fumegau; în jurul lor forfotea mulțime de norod. Fetele se dădeau în leagăne și cântau cântece. Bărbați voinici se roteau ca vulturii trântindu-se

apoi unul pe altul la pământ spre desfătarea oamenilor. Erau vrăjmașii, care își sărbătoreau izbânda.

Băiatul și fetița stăteau pe deal și nu cutezau să se apropie, însă doreau mult să se afle lângă focuri unde mirosea atât de îmbietor a carne friptă, a pâine și a ceapă sălbatică. Copiii n-au mai putut rezista și au coborât dealul. Mult s-au mai minunat stăpânii la vederea noilor veniți; s-au strâns grămadă în jurul lor:

— Cine sunteți voi? De unde veniți?

— Suntem flămânzi - au răspuns băiețelul și fetița. Dați-ne să mâncăm.

Ghiciră după graiul lor cine sunt oaspeții. Îndată se porniră să strige și să zbiere care mai de care. Nu știau ce să facă: să ucidă degrabă pe copii - sămânța dușmanului scăpată de la pieire - sau să-i ducă la han? În timp ce ei chibzuiau, o femeie miloasă a izbutit să le strecoare câte o bucată de carne de cal fiartă. Ceilalți îi trăgeau să-i ducă la han, dar copiii nu se puteau dezlipi de mâncare. I-au dus la o iurtă roșie, înaltă, unde sta o strajă cu topoare de argint. În toată tabăra se răspândise vestea îngrijorătoare că nu se știe de unde se iviseră doi copii din neamul kirghizilor. Oare ce să însemne asta? Și-au întrerupt jocurile și ospățul, strângându-se grămadă lângă iurta hanului. În ceasul acela, hanul ședea împreună cu războinicii săi de frunte pe o *koşma*²⁰ albă ca zăpada. Bea cumâs îndulcit cu miere și asculta cântece de pramărire. Hanul a fost cuprins de o furie cumplită aflând pricina pentru care veniseră să i se înfățișeze: „Cum ați îndrăznit să mă tulburați? Oare n-am nimic noi neamul kirghizilor până la unul? Nu v-am făcut stăpânii Enesaiului pentru totdeauna? De ce v-ați adunat aici, făpturi fricoase? Uitați-vă de cine v-ați speriat! Să vină Baba Șchioapă cea ciupită de vărsat!” Și când aceasta ieși din mulțime, îi spuse: „Ia-i și du-i în taiga, și fă în așa fel ca să se sfârșească odată cu neamul kirghizilor,

²⁰ *koşma* = Pătură groasă de pâslă.

nici urmă să nu mai rămână, și numele lor să fie uitat pe vecie! Du-te, Babă Șchioapă, și fă cum îți poruncesc...”

Baba Șchioapă s-a supus în tăcere, i-a luat pe băiat și pe fetiță de mână și s-a îndepărtat cu ei. Au mers multă vreme prin pădure, apoi au ieșit pe malul Enesaiului, în dreptul unui povârniș, înalt și abrupt. Aici, Baba Șchioapă s-a oprit și i-a așezat pe copilași unul lângă celălalt pe marginea râpei. Înainte de a-i îmbrânci în apă, a rostit:

— O, mare fluviu Enesai! Dacă în valurile tale ar fi aruncat un munte, muntele ar dispărea în adâncul tău ca o piatră. Dacă s-ar arunca un pin secular, valurile tale l-ar duce ca pe o așchie. Primește, dar, în apele tale două boabe de nisip, doi pui de om. Pe pământ nu mai e loc și pentru ei. Oare trebuie să-ți mai spun eu, Enesai? Dacă stelele s-ar face oameni, nu le-ar mai ajunge cerul. Dacă peștii s-ar face oameni, nu le-ar mai ajunge râurile și mările. Mai trebuie să-ți spun eu, Enesai? Ia-i și du-i! Să părăsească lumea asta păcătoasă, de tineri, cu sufletele curate, cu cuget de copil, nepătat de gânduri și de fapte rele, să nu cunoască suferința omenească și să nu pricinuiască rău altora. Primește-i, primește-i, mare Enesai...

Băiatul și fetița plângeau în hohote. Lor nu le ardea de cuvintele bătrânei, căci de pe malul înalt ți-era groază să privești în jos, unde se rostogolesc valurile involburate.

— Îmbrățișați-vă, copii, pentru cea din urmă oară! Luați-vă rămas bun! le-a spus Baba Șchioapă, după care și-a suflecat mânecile pentru a-i fi mai ușor să-i îmbrâncească de pe mal. Apoi a glăsuț iarăși: Iertați-mă, copii! Așa v-a fost scris. Deși nu cu voia mea săvârșesc această faptă, dar pentru binele vostru...

Numai cât a rostit aceste cuvinte, și lângă ea a răsunat un glas:

— Așteaptă o clipă, femeie mare și înțeleaptă, nu prăpădi acești copii nevinovați!

Baba Șchioapă s-a întors să se uite și mare i-a fost mirarea: în fața ei stătea o cerboaică. Avea ochii nemaipomenit de mari, iar privirea lor era tristă și muștrătoare. Era albă cum e laptele de vită în primele zile după fătare, și numai pe burtă avea blana murgă, ca puiul de cămilă. Iar coarnele - o mândrețe, rămuuroase cum sunt crengile copacilor toamna. Ugerul ei era curat și neted ca sânii de femeie care alăptează.

— Cine ești tu? De ce vorbești cu glas de om? a întrebat-o Baba Șchioapă.

— Sunt Maica Cerboaică - i-a răspuns aceasta. Am vorbit cu glas de om căci altfel nu m-ai fi înțeles și nu m-ai fi ascultat.

— Și care ți-e voia, Maică Cenboaică?

— Lasă copiii, femeie mare și înțeleaptă. Dă-mi-i, rogu-te, mie.

— Ce să faci tu cu ei?

— Oamenii mi-au ucis pe cei doi gemeni ai mei. Acum îmi caut copii.

— Vrei tu să-i hrănești?

— Precum zici, femeie mare și înțeleaptă.

— Dar te-ai gândit bine, Maică Cerboiacă? a spus râzând Baba Șchioapă. Ei sunt, vezi bine, copii de om. Vor crește mari și-ți vor uide puii.

— Când vor crește mari, n-or să-mi ucidă puii - a răspuns mama cerbilor. Eu le voi fi mamă și ei vor fi copiii mei. Crezi că-și vor omorî frații și surorile?

— Vai, nu vorbi, Maică Cerboaică! Tu nu-i cunoști pe oameni - a zis Baba Șchioapă, clătînând din cap. Ei n-au milă unul de altul, darmite de fiarele pădurii. Ți i-aș da pe acești orfani ca să te încredințezi că-ți grăiesc adevărul, dar oamenii ți-i vor uide și pe ei. De ce să înduri atâta durere?

— O să-i duc într-un ținut îndepărtat unde n-o să-i găsească nimeni. Cruță-i pe acești copilași, femeie mare și înțeleaptă, lasă-i slobozi. Am să le fiu o mamă bună. Ugerul

mi-e prea plin. Laptele meu plânge după copii. Cere copii laptele meu!

— Fie dacă-i așa - a rostit Baba Șchioapă, cumpănind câteva clipe. Ia-i și fugi cu ei cât mai repede. Du-i în ținutul tău îndepărtat. Dar de vor pieri din pricina drumului prea lung ori ți-i vor ucide tâlharii, ori copiii tăi de om îți vor plăti cu neagră nerecunoștință, tu singură ești vinovată.

Maica Cerboaică i-a mulțumit Babei Șchioapa, iar băiețelului și fetei le-a spus:

— De-acum, eu sunt mama voastră, iar voi copiii mei. O să vă duc într-un ținut îndepărtat, unde, între munți păduroși și înzăpeziți, sălășluiește marea cea caldă Issîk-Kul...

Tare mult s-au mai bucurat băiatul și fetea și au pornit-o sprinteni după Maica Cerboaica cea Cornută. Dar mai apoi au obosit, le-au scăzut puterile. Drumul era lung - de la un capăt al lumii la celălalt. N-ar fi ajuns prea departe dacă Maica Cerboaica cea Cornută nu i-ar fi hrănit cu laptele ei, dacă nu i-ar fi încălzit cu trupul ei în timpul nopții. Au mers mult. Vechea patrie a Enesaiului rămânea departe în urmă, dar până la noua patrie, până la Issîk-Kul, era cale lungă. O vară și o iarnă, o primăvară și o vară, o toamnă, apoi încă o vară și o iarnă, încă o primăvară și încă o vară și o toamnă au mers ei străbătând codri deși, stepe bătute de arșiță, nisipuri mișcătoare, munți înalți și râuri năvalnice. I-au fugărit haite de lupi, dar Maica Cerboaica cea Cornută lua copiii în spinare și-i scăpa de fiarele cele crude. I-au fugărit vânătorii călări, trăgând din mers cu săgeți și strigând: „Cerboaica a furat copiii! Prindeți-o. Puneți mâna pe ea!” Maica Cerboaica cea Cornută i-a scăpat și de acești salvatori nechemăți. Ea fugea mai iute ca săgeata. Le șoptea numai: „Țineți-vă bine, copiii mei, suntem hăituiți!”

În sfârșit, Maica Cerboaica cea Cornută a ajuns cu copiii săi la Issîk-Kul. Stăteau sus pe munte și se minunau. De jur împrejur - piscurile înzăpezite ale munților, iar între munții acoperiți cu păduri verzi, cât vedeai cu ochii, se întindea o

apă mare. Valuri albe alergau pe întinderea albastră. Vânturile le aduceau din depărtări și le mânau mereu mai departe. Unde începe și unde se sfârșește Issîk-Kul-ul, nu știe nimeni! La un capăt al lui răsare soarele, iar la celălalt e încă noapte. Nenumărați sunt munții din jurul Issîk-Kul-ului, și câți alți munți acoperiți de nea se înalță dincolo de acești munți nici cu gândul nu poți gândi!

— Iată noua voastră patrie! le-a spus Maica Cerboaica cea Cornută. Aici veți trăi. Veți ara pământul, veți pescui și veți crește vitele. O mie de ani să trăiți în pace și neamul vostru să dureze și să se înmulțească! Urmașii voștri să nu dea uitării graiul ce l-ați adus aici, cu mare bucurie să vorbească și să cânte în graiul lor. Să trăiți ca oamenii! Eu voi fi alături de voi și de copiii copiilor voștri, în vecii vecilor...

Astfel, băiatul și fetița, ultimii supraviețuitori din neamul kirghizilor, și-au aflat o nouă patrie lângă binecuvântatul și veșnicul Issîk-Kul.

Vremea a trecut repede. Băiatul a crescut bărbat voinic, iar fetița femeie în toată firea. Atunci s-au luat și au devenit soț și soție. Maica Cerboaica cea Cornută n-a părăsit Issîk-Kul-ul, ci trăia în pădurile dimprejur.

Odată, în revărsatul zorilor, Issîk-Kul-ul s-a pornit deodată să se zbuciume și să vuiască. Venise ceasul când pe femeie o apucaseră durerile facerii. Bărbatul s-a speriat. A alergat sus pe o stâncă și a început să strige din răspuțuri:

— Maică Cerboaică, unde ești? Auzi cum urlă Issîk-Kul-ul! Fiica ta e gata să nască! Vino, Maică Cerboaică, vino repede și ajută-ne...

Atunci, în depărtare, a răsunat un clinchet zglobiu, întocmai ca glasul clopoțelului ce se aude când trece o caravană. Clinchetul se auzea tot mai aproape. Maica Cerboaica cea Cornută venea grăbită, purtând în coarne un leagăn de copil - un *beşik*. Leagănul era din lemn de mesteacăn alb, iar de toarta lui atârna un clopoțel de

argint. Și astăzi mai răsună acel clopoțel la *beşik*-urile copiilor din Issîk-Kul. Mama își leagă copilul, iar clopoțelul de argint picură sunete dulci, de parcă din depărtări Maica Cerboaica cea Cornută vine grăbită, cu leagănul de mestecăn în coarne...

Îndată ce Maica Cerboaica cea Cornută a sosit auzind chemarea, femeia a născut.

— Âst *beşik* este pentru primul vostru născut - a cuvântat ea. Veți avea parte de mulți copii. Șapte băieți și șapte fete!

Mult s-au mai bucurat tinerii părinți. Pe primul lor copil l-au botezat Bugubai în cinstea binefăcătoarei lor, Maica Cerboaica cea Cornută. Bugubai a crescut mare, s-a însurat cu o fată frumoasă din seminția kipceakilor, și neamul Bugu - neamul Maicii Cerboaica cea Cornută - a început să se înmulțească. Mare și puternic a devenit neamul bughinilor de la Issîk-Kul. Maica Cerboaica cea Cornută era venerată ca o sfântă. Pe iurtele bughinilor, deasupra intrării, era cusut un semn înfățișând o pereche de coarne de *maral*²¹ ca să se vadă de departe că iurta este a celor din neamul Bugu. Când bughinii alungau vrăjmașul sau când se întreceau la alergări de cai, răsună strigătul „Bugu!” și bughinii ieșeau totdeauna biruitori.

Iar în pădurile Issîk-Kul-ului hălăduiau *maralii* albi, cu coarne rămuroase, a căror frumusețe era pizmuită și de stelele din cer. Erau fiii Maicii Cerboaica cea Cornută. Nimeni nu se atingea de ei, nimeni nu le făcea vreun rău. Când întâlnea un *maral*, bughinul descăleca și-l lăsa să treacă. Frumusețea fetei iubite era asemuită cu frumusețea *maralului* alb...

Așa a fost până într-o zi când a murit unul din bughinii cei mai bogați și cei mai de vază. El avea mii și mii de oi, mii și mii de cai, și toți oamenii din împrejurimi erau păstorii lui. Fiii lui i-au făcut un praznic de pomenire cum

²¹ Specie de cerb (*Cervus elaphus*) care trăiește mai ales în Altai și Caucaz.

nu s-a mai văzut. Au chemat pe oamenii cei mai de seamă din toate colțurile lumii. O mie și o sută de iurte au fost ridicate pe malul Issîk-Kul-ului pentru oaspeți. Nimeni n-ar putea socoti câte vite au fost tăiate, cât cumăs s-a băut, câte feluri de bucate au fost aduse la masă. Fiii bogătașului se țineau țănoși: să vadă lumea ce moștenitori bogați și darnici a lăsat răposatul, cum îl respectă și cum îi cinstesc ei memoria... („Ehe, fiul meu, e rău când oamenii nu strălucesc prin minte, ci prin bogăție!”)

Cântăreții, călărind pe *argamaci*²² dăruți de fiii răposatului, fălindu-se cu căciulile de samur și cu halatele de mătase primite în dar, proslăveau care mai de care pe răposat și pe moștenitorii lui:

— Unde s-a mai văzut sub soare atâta fericire, un praznic atât de îmbelșugat? cânta unul.

— De când e lumea, așa ceva nu s-a mai pomenit! îi ținea isonul al doilea.

— Nicăieri părinții nu sunt cinstiți ca la noi! Nicăieri amintirea și numele sfinte ale părinților nu sunt slăvite și venerate ca la noi! cânta al treilea.

— Hei, cântăreților buni de gură, ce tot pălăvrăgiți acolo? Se află oare pe lume cuvinte vrednice de aste daruri generoase? Se află oare pe lume cuvinte vrednice de slava răposatului?! cânta al patrulea...

S-au întrecut așa zi și noapte. („Ehei, fiul meu, nu-i bine când cântăreții se întrec în osanale, din cântăreți ei devin dușmani ai cântecului!”).

Multe zile a ținut praznicul acela vestit. Fiii cei îngâmfați ai bogătașului doreau tare mult să fie mai dihai ca alții, să-i întreacă pe toți de pe pământ și faima lor să se ducă în lumea întreagă. Și astfel s-au gândit să pună pe mormântul tatălui lor o pereche de coarne de *maral*, să știe toată lumea că acolo e locul de veci al slăvitului lor părinte din seminția Maicii Cerboaica cea Cornută. („Ehei, fiul meu,

²² *Argamak* - rasă de cai de călărie.

încă din vechime se spune că bogăția naște trufie, iar trufia, nechibzuință!")

Fiii bogătașului au vrut să încununeze memoria tatălui lor cu atare cinste nemaiauzită și nimic nu i-a putut împiedica. Zis și făcut! Au trimis vânătorii: vânătorii au ucis un *maral* și i-au tăiat coarnele. Coarnele măsurau aproape un stânjen, ca aripile vulturului în zbor. Fiii răposatului s-au arătat mulțumiți, coarnele *maralului* erau pe placul lor: fiecare avea optsprezece ramuri, înseamnă că *maralul* număra optsprezece ani. Bun! Apoi au poruncit meșterilor să întepenească bine coarnele pe mormânt.

Bătrânii se arătară nemulțumiți:

— Cu ce drept ați ucis *maralul*? Cine a cutezat să ridice mâna asupra urmașilor Maicii Cerboaica cea Cornută?

Moștenitorii bogătașului le-au răspuns:

— *Maralul* a fost ucis pe pământul nostru, și tot ce umblă, se târăște și zboară pe moșiile noastre, de la muscă la cămilă, al nostru este. Știm și singuri ce să facem cu avutul nostru. Cărați-vă de aici!

Slugile i-au lovit pe bătrâni cu bicele, i-au așezat pe cai de-a-ndăratelea și i-au alungat, acoperiți de rușine.

Acesta a fost doar începutul. Mare nenorocire s-a abătut peste urmașii Maicii Cerboaica cea Cornută. Aproape toți bughinii au început să vâneze în pădure *marali* albi. Fiecare socotea o datorie să pună pe mormântul străbunilor coarne de *maral*. Acest lucru era privit acum ca o faptă bună, ca semn de respect într-o pomenire a celor morți. Iar cel ce nu putea face rost de coarne era socotit om de nimic. Ba au început să facă și negoț cu coarne de *maral* și chiar să adune rezerve. Printre cei din neamul Maicii Cerboaica cea Cornută au apărut oameni care și-au făcut o meserie din a procura coarne de *maral* și a le vinde pe bani („Ehei, fiul meu, unde intră banul, vorba bună n-are loc, frumusețea n-are loc.”)

Zile de restriște se abătuseră asupra *maralilor* din pădurile Issîk-Kul-ului. Erau uciși fără cruțare. Animalele s-

au retras pe stâncile cele mai abrupte, dar și acolo li se dădea de urmă. Asmuțeau asupra-le haite de câini care-i fugăreau spre locul de pândă al țințășilor, iar aceștia ocheau fără greș. *Maralii* erau uciși rând pe rând, turme întregi. Vânătorii făceau între ei rămășaguri: cine se va întoarce cu coarne și ale cui vor avea mai multe ramuri!

Astfel s-au prăpădit *maralii*. Munții au rămas pustii. Glasul lor nu se mai auzea nici la miezul nopții, nici în revărsatul zorilor. Nu mai puteau fi zăriți nici în pădure, nici în poiană păscând, nici alergând cu coarnele pe spate, nici sărind peste prăpăstii ca pasărea în zbor. Se născură oameni care în viața lor nu văzuseră cum arată un *maral*. Auziseră despre ei doar povești și văzuseră coarnele pe morminte.

Dar ce s-a întâmplat cu Maica Cerboaica cea Cornută?

S-a mâniat, rău s-a mai mâniat ea pe oameni. Se spune că atunci când *maralii* nu mai aveau pace din pricina vânătorilor și a câinilor, când mai rămăseseră doar atâția câți să-i numeri pe degete, Maica Cerboaica cea Cornută s-a urcat pe cel mai înalt vârf de munte, și-a luat rămas bun de la Issîk-Kul, apoi și-a dus pe cei din urmă fii ai ei dincolo de marele defileu, în alt ținut, pe alți munți.

Iată ce lucruri se petrec pe pământ. Asta-i toată povestea. Dacă vrei să crezi - bine, dacă nu - nu. Când Maica Cerboaica cea Cornută a plecat, a zis că nu se va mai întoarce niciodată...

V

Toamna a poposit iarăși în munți. După vara plină de forfotă și de zgomot, totul se cufundase acum în liniștea toamnei. Pretutindeni în jur s-a potolit volbura de praf de pe drumul cirezilor. Focurile s-au stins. Turmele au coborât la iernat. Oamenii au plecat și ei. Munții au rămas pustii.

Vulturii zburau singuratici, scăpând doar când și când câte un croncănit. Apa râului vuia mai surd: vara, râul se obișnuise cu matca sa, își făcuse loc într-însa și mai scăzuse. Iarba încetase să mai crească, se ofilise de la rădăcină. Frunzele obosiseră să mai atârne pe crengi și începură să cadă.

Noaptea, pe vârfurile cele mai înalte se așternea zăpadă proaspătă, argintie. Spre dimineață, culmile mohorâte ale munților încăruneau întocmai ca blana vulpilor argintii.

Vântul se răcise în trecători, sufla mai tăios. Dar zilele erau încă însorite, uscate.

Pădurile de peste râu, în partea opusă pichetului, își făceau cu repeziciune intrarea în toamnă.

De lângă râu, spre marginea codrului negru, în sus, înainta arzând fără fum prin lăstărișul coastei povârnite incendiul toamnei. Cele mai viu colorate, în roșu-purpuriu, erau crângurile de mesteceni și de plop de munte - cele mai semețe de pe coastă. Ele se cățarau până pe culmile înzăpezite ale codrului nesfârșit, până în împărăția pinilor și brazilor întunecați.

Ca întotdeauna, în pădure totul era curat și grav ca într-un templu. Numai trunchiuri cafenii neclintite, numai

mireasmă uscată de rășină, numai cetină roșcată așternută în tot locul la poalele pădurii! Numai vântul strecurându-se neauzit printre vârfurile bătrânilor pini!

Dar astăzi, dis-de-dimineată, deasupra munților se gâlceveau fără istov, alarmate, stâncuțele. Un cârd numeros, cârâind cu furie, se rotea neîncetat deasupra pădurii de pini. Stâncuțele s-au speriat la auzul loviturilor de topor, și acum, țipând care mai de care, de parcă fuseseră jefuite ziua în amiaza mare, urmăreau doi oameni ce coborau din munte trunchiul unui pin tăiat.

Trunchiul, legat cu lanțuri, era târât cu ajutorul calului: Orozkul mergea înainte, ținând animalul de căpăstru. Încordat, agățându-și mantaua de tufișuri, el mergea răsufând anevoie, ca un bou pe brazdă. După el, în urma trunchiului, zorea bunicul Momun. Nici lui nu-i era ușor la asemenea înălțime. Gâfâia din greu bătrânul. Ținea în mâini o pârghie de mestecăn cu care sălta trunchiul din mers. Trunchiul se poticnea la tot pasul, ba de buturugi, ba de pietre, iar la scoborâșuri dădea să se întoarcă de-a curmezișul coastei și să se rostogolească la vale. Atunci nenorocirea era gata - te izbea de moarte. Primejdia îl pândea pe cel care sprijinea trunchiul cu pârghia, dar mai știi ce se poate întâmpla? În câteva rânduri Orozkul sărise în lături, speriat, și de fiecare dată murise de rușine, văzând că bătrânul, riscându-și viața, susținea trunchiul în pantă, așteptând ca Orozkul să se întoarcă la cal și să-l ia de căpăstru. Dar nu degeaba se spune: ca să-ți ascunzi rușinea, trebuie să faci pe altul de răs.

— Hei! Vrei să mă trimiți pe lumea cealaltă? urla Orozkul la socrul lui.

Primprejur nu se afla nimeni ca să-l audă și să-l mustre: unde s-a mai văzut să se poarte cineva astfel cu un bătrân? Socrul îi spuse cu sfială că doar și el poate nimeri sub buștean, de ce să țipe așa la el, de parcă ar face înadins.

Dar asta îl întărește și mai vârtos pe Orozkul.

— Ia te uită la el! zise Orozkul cu năduf. Și ce dacă te lovește, doar ți-ai trăit traiul! Ce-ți mai pasă? Dar dacă mă prăpădesc eu, cine o mai ia pe fiică-ta? Cine are nevoie de ea, așa stearpă ca varga dracului...

— Ciudat om mai ești, fiule! N-ai pic de respect față de oameni, îi răspunse Momun.

Orozkul se opri, mirat, măsurându-l pe bătrân din priviri:

— Bătrânii de seama ta stau de mult pe vatră și-și încălzesc dosul în cenușă. Pe când ție, cum-necum, îți merge leafa. Și de unde, mă rog, și leafa asta? Hai? Cu ajutorul meu! Atunci ce respect îți mai trebuie?

— Bine, bine. Am zis și eu așa, rosti Momun cu smerenie.

Porniră mai departe. Scăpând de încă un povârniș, se opriră în fața unui pripor să-și mai tragă răsuflarea. Calul era ud de sudoare și plin de spumă.

Stăncuțele nu se ogoiseră, se roteau într-una. Se strânseseră ciopor și făceau atâta zarvă, de parcă își puseseră în minte ca astăzi, toată ziua, să țipe și să tot țipe.

— Simt că iarna o să vină mai devreme, spuse Momun ca să schimbe vorba și să potolească mânia lui Orozkul. Se pregătesc de ducă. Nu le place când sunt tulburate, adăugă el, cerându-și parcă iertare pentru nesocotitele păsări.

— Da' cin' le tulbură? se răsti Orozkul, întorcându-se, și pe loc se făcu stacojiu de furie. Vorbești în dodii, moșule! mormăi el încet, dar amenințător. „Ia te uită - își zise în sinea lui - încotro bate! Auzi! Din pricina stăncuțelor lui să nu te mai atingi de un pin, să nu mai rupi o creangă! Vezi să nu fie așa! Deocamdată sunt încă stăpân aici!” Și se uită cu ochi răi spre stolul gălăgios de păsări: Uf! De-aș avea o mitralieră! scrâșni el și trase o înjurătură murdară.

Momun tăcu mîlc. Nu se putea obișnui cu bătădăria ginerelui său. „Iarăși i-a cășunat, se întristă bătrânul. Cum bea, cum e ca o fiară. După beție așijderea: să nu-l atingi

cu nimic. Oare cum ajung oamenii să fie astfel? se întrebă cu mâhnire Momun. Tu cu binele, el cu răul! N-are pic de rușine și nu ia seama la ce spune și ce face, de parcă așa ar sta în firea lucrurilor. Crede că totdeauna are dreptate. Numai să-i fie lui bine. Toți cei din jur trebuie să-i facă pe plac. Dacă nu vrei, te silește. E bine totuși că unul ca el e aici în munți, în pădure, și nu prea are cui să poruncească... ia, o mână de oameni, acolo... Dar dacă s-ar afla într-o slujbă mai înaltă? Ferească Dumnezeu... Soiul ăsta de oameni nu se isprăvește niciodată. Totdeauna dobândesc ceea ce vor. De unul ca ăsta n-ai cum să scapi. Oriunde te-ai duce, dai de el, și oricând vrea, te găsește. Scoate și sufletul din tine, numai să trăiască el în huzur. Iar dreptatea e de partea lui. Da, asemenea oameni nu se isprăvesc niciodată...”

— Ei, ajunge! curmă Orozkul gândurile bătrânului. Să mergem! porunci el și porniră mai departe.

Încă de dimineață Orozkul nu era în apele lui. În zori, când trebuiau să treacă pe malul celălalt cu sculele, în pădure, Momun se grăbise să-și ducă nepotul la școală. A dat în mintea copiilor! În fiecare dimineață pune șaua pe cal și duce copilul la școală. Apoi dă fuga să-l ia. Îl corcolește atâta pe neisprăvitul ăsta de pripas! Auzi! Cică nu poate să întârzie la școală! Când ai de făcut o treabă care numai Dumnezeu știe cum se va sfârși, mai încape zăbavă? Așa crede el? „Mă-ntorc, zice, într-o clipită. Mi-e rușine de învățătoare dacă băiatul întârzie de la lecții.” Și-a găsit de cine să-i fie rușine! Neghiobul! Da’ cine e, mă rog, învățătoarea asta? De cinci ani poartă același palton. Când o întâlnești, e mereu încărcată de sacose și de caiete... Umblă veșnic cu jalba-n proțap - mereu își face drum pe la raion, mereu îi lipsește ceva: ba cărbuni pentru școală, ba geamuri, ba cretă, ba chiar și cârpe. Oare o învățătoare cumsecade s-ar duce într-o asemenea școală? Și ce nume i-au găsit: „școala piticilor”! Adevărat, bine i-au zis. Ce folos de pe urma ei? Adevărații învățători sunt la oraș. Acolo

sunt școli din beton și sticlă. Învățătorii poartă cravată. Dar asta numai la oraș. Și câți șefi întâlnești pe străzi! Și câte mașini! Îți vine să te oprești încremenit și să iei poziția de drepti până ce mașina neagră și strălucitoare alunecă lin pe lângă tine. Dar ei, orașenii, parcă nici nu văd mașinile astea, n-au când, aleargă, mereu se grăbesc undeva. Eh! Asta da viață! Să tot trăiești la oraș! Bine ar fi să te poți rostui undeva pe-acolo. La oraș știu să respecte omul după funcție. Așa-i statornicit, ești obligat să-l respecti! Cu cât funcția e mai mare, cu atât e mai mare și respectul. Oameni civilizați! Acolo nu-ți cere nimeni să cari bușteni ori să faci niscai treburi cam tot așa, numai pentru că ai fost la cineva la masă ori ai primit vreun dar. Îi dai unuia lemne, iar el scoate cincizeci de ruble. Cu chiu cu vai îi smulgi o sută. Ba îți mai trânteste și vreo reclamație: Orozkul e șperțar, așa și pe dincolo... Oameni înapoiți!

Da-a, la oraș... Ah, de-ar putea trimite la toți dracii și munții, și pădurile, și buștenii ăștia - blestemați să fie! - și muierea stearpă, și pe bătrânul ăsta nătâng cu mucosul lui, căruia îi dă ocol de parcă ar fi cine știe ce comoară! S-ar bucura ca un cal bine hrănit cu ovăz! Ar ști el să se facă respectat! „Orozkul Balajarovici, permiteți să intru la dumneavoastră în cabinet?” Acolo ar putea să se însoare cu o orășeancă. De ce nu? Să zicem cu vreo artistă frumoasă care dansează și cântă cu microfonul în mână; se spune că pentru ele important e să ai funcție bună. Ar lua-o pe una ca aceasta de braț, ar merge la cinema. El ar purta cravată, ea ar tăcăni cu tocurele pe asfalt și ar mirosi a parfum. Trecătorii ar întoarce capul, adulmecând cu nasul în vânt. Poate ar avea și copii. Pe băiat l-ar da student la drept, iar pe fată să cânte la pian. Pe copiii de la oraș îi recunoști pe loc, că-s deștepți. Acasă nu vorbesc decât rusește, nu-și împuie capul cu tot felul de cuvinte țărănești. Pe ai lui numai așa i-ar educa: „Tăticule, mămico, vreau cutare, vreau cutare...” Ce nu faci pentru odorul tău! Eh! Multora le-ar da peste nas, le-ar arăta el de

ce e în stare. Cu ce este el mai prost ca alții? Ai de s-au cocoțat sus parcă-s mai buni? Oameni ca și el. Atâta doar că au avut mai mult noroc. Lui nu i-a mers, l-a ocolit norocul. Dar de vină-i numai el. După cursurile de pădurari trebuia să meargă mai departe, la școala tehnică, ba chiar la institut. S-a grăbit, s-a lăsat ademenit de slujbă. Nu era cine știe ce, dar totuși slujbă. Acum, iată, vrei nu vrei, colinzi munții și cari bușteni, ca un măgar... Iar pe deasupra mai sunt și stâncuțele astea. De ce or fi țipând, de ce se rotesc atâta? Uf, de-ar avea o mitralieră...

Orozkul era îndreptățit să fie în toane rele. Petrecuse toată vara. Acum venise toamna, iar o dată cu vara se dusesse și vremea chefurilor la ciobani și la herghelegii. Vorba cântecului: *„S-a pălit codrul pe poale / Cobor turmele la vale...”*

Venise toamna. Orozkul trebuia să răspundă pentru cinstiri și pentru ospete, pentru datorii și făgăduieli. Dar și pentru lăudăroșenie: „Tu de ce ai nevoie? Doi bușteni pentru grinzi? Numai atât? S-a făcut! Când dorești, vii să-i ridici”.

A trâncănit, a primit plocoane, a băut vodcă, iar acum, gâfâind, lac de sudoare, blestemând totul pe lume, cară aști bușteni prin munți. I-au ieșit pe nas buștenii. De altfel, toată viața i-a ieșit pe dos. Și, brusc, prin minte îi fulgeră un gând disperat: „Dacă aș da totul dracului și aș pleca unde-oi vedea cu ochii?” Dar numaidecât își dădu seama că nu va pleca nicăieri. Nicăieri nu va avea nimeni nevoie de el, și nicăieri nu va găsi o viață așa cum și-o dorește.

Încearcă numai să pleci de aici și să nu-ți respecti făgăduielile! Chiar prietenii la toartă te vor da în gât. Oameni de nimic! Așa-i lumea de azi! Cu doi ani în urmă, făgăduise un trunchi de pin unei rubedenii din seminția bughinilor, care-i dăruise un miel. Însă, toamna, n-a mai avut chef să urce sus după pin. Ușor de zis, da' ia încearcă s-ajungi acolo, să-l tai, apoi să-l târăști. Iar dacă pinul are peste zece ani de viață, atunci să te văd cum te descurci!

Nu-ți vine să te-apuci de o asemenea treabă, chiar de-ar fi să primești toate comorile din lume. Tocmai în acele zile bătrânul Momun se îmbolnăvise și zăcea la pat. Singur n-o putea scoate la capăt. Nimeni n-ar putea vreodată s-o scoată singur la capăt cu un buștean în munți. De doborât îl dobori, dar de cărat jos nici vorbă. Dacă ar fi știut ce se va întâmpla, s-ar fi dus să taie pinul împreună cu Seidahmat. Însă, din lene, Orozkul a pregetat să urce sus la munte și a hotărât să se descotorosească de rubedenie, oferindu-i primul buștean întâlnit. Dar n-a putut scăpa de el în nici un chip: acela voia un trunchi de pin ca lumea și nimic altceva. „Mielul ai știut să-l iei, dar să te ții de cuvânt nu știi?” Orozkul s-a înfuriat și l-a dat afară din curte: „Dacă nu vrei să-l iei, cară-te!” Dar flăcăul nu era prost. A ticluit o jalbă împotriva pădurarului Orozkul Balajanov din rezervația San-Taș. A mâzgălit acolo vrute și nevrute, încât se cădea ca Orozkul să fie împușcat ca „dușman al pădurii socialiste”. Multă vreme apoi, Orozkul a fost târât pe la fel de fel de comisii de verificare de la raion și de la Ministerul silviculturii. Cu greu a ieșit din încurcătură... Iaca ce mai rubedenie! Și se mai spune: „Toți suntem copiii Maicii Cerboaica cea Cornută. Toți pentru unul, unul pentru toți!” Prostii! Pe dracu! Care cerboaică? Când pentru o copeică sunt gata să se ia unul pe altul de gât ori să se bage la închisoare! Oamenii credeau în cerboaică în vremurile de demult. Ce proști și incuți erau oamenii în vremurile acelea! Te-apucă și răsul! Astăzi toți sunt știutori de carte, oameni luminați. Cine are nevoie de basmele astea bune de adormit copiii?

După întâmplarea aceea, Orozkul s-a jurat să nu mai dea nimănui un vreasc, nici o surcică: nici cunoscutilor, nici rubedeniilor, fie ele și de trei ori copiii Maicii Cerboaica cea Cornută.

Dar a venit iarăși vara. Pe plaiurile verzi ale muntelui s-au ivit iarăși iurtele albe, a răsunat larma turmelor; pe malul râurilor și pâraielor se înălțau fuioare de fum.

Strălucea soarele și mirosea a flori și a cumâs îmbătător. Ce bine e să stai la aer curat, pe iarbă verde lângă iurtă, alături de prieteni și cunoscuți, desfătându-te cu carne de miel și cumâs. Apoi să dai pe gât un pahar de vodcă să ți se tulbure scâfârlia, și să simți că ești în stare să smulgi copacul cu rădăcini cu tot ori să răstorni... uite... piscul celui munte... În acele zile, Orozkul uita de jurământul său. Îi plăcea să audă cum i se spune marele stăpân al marelui codru. Din nou a primit daruri și a făcut făgăduieli. Și din nou unul din pinii sacri nici măcar nu bănuia că zilele îi sunt numărate. Numai să vină toamna.

Iar toamna s-a furișat în munți pe nesimțite, din lanurile secerate, plimbându-se de colo-colo. Și pe unde trecea, iarba se gălbenea, frunzele în pădure rugineau.

Fructele pădurii se copseseră. Mieii crescuseră. Acum erau separați în turme - mioarele de o parte, berbecuții de alta. Femeile puneau brânza uscată în burdufuri de iarnă. Bărbații se strângeau să se sfătuiască și să hotărască cine va porni primul pe drumul de întoarcere în vale. Înainte de plecare, cei ce făcuseră înțelegere cu Orozkul din vară îl preveneau că în ziua de cutare, la ceasul cutare vor veni la pichet cu mașini după lemnul făgăduit.

Iată că și diseară va veni un camion cu remorcă să încarce doi bușteni de pin. Unul și era jos; fusese trecut peste râu și dus la locul unde avea să se afle mașina. Al doilea, iacătă-l, îl coboară în vale. Dacă Orozkul ar putea da înapoi, cu alte cuvinte, să verse tot ce mâncase și băuse pentru aste trunchiuri, ar fi făcut-o numaidecât, numai să se izbăvească de truda și de chinurile pe care acum era nevoit să le îndure.

Însă, din păcate, nu se afla nici o cale prin care să-și schimbe soarta asta blestemată: camionul cu remorcă va veni diseară, ca la noapte să plece cu buștenii.

Și n-ar fi nimic dacă totul s-ar isprăvi cu bine, fiindcă drumul trece prin sovhoz, chiar pe lângă birouri, alt drum nu este. Pe la sovhoz se întâmplă să mai treacă din când în

când miliția ori cineva de la inspecția de stat, ori, cine știe, poate chiar cineva de la raion. Dacă dau cu ochii de încărcătura de lemne, încep cu întrebările: „De unde le-ați luat, unde le duceți?...”

La gândul acesta, pe Orozkul îl trecură fiorii și ura față de toți și față de toate îi răscoli sufletul: față de stăncuțele gălăgioase de deasupra capului, față de nenorocitul de Momun, față de Seidahmat, puturosul căruia cu trei zile în urmă i s-a năzărit să plece la oraș să vândă cartofii. Știa doar că trebuie să coboare trunchiurile din munte! A șters-o care vasăzică... Se va întoarce numai după ce-și va isprăvi treburile în piață. Altfel, Orozkul i-ar fi poruncit să târască buștenii împreună cu bătrânul, nu s-ar mai fi chinuit el.

Dar Seidahmat era departe, iar la stăncuțe n-avea cum ajunge. În cel mai rău caz ar putea să-i tragă o mamă de bătaie nevestei, dar mai era mult până să ajungă acasă. Rămânea bătrânul Momun. Gâfâind, înfuriindu-se și mai vârtos din pricina sufocării la înălțime, înjurând la fiece pas, Orozkul mergea de-a dreptul peste tufișuri, fără să-i fie milă nici de cal, nici de bătrânul care venea în urma lui. Să crape și calul, și bătrânul, să crape chiar el de bătaie de inimă! Să se prăbușească și lumea asta, unde totul este orânduit așa cum nu trebuie, și nu cum i s-ar cădea lui Orozkul după meritele lui, după funcția lui.

Nemaifiind stăpân pe el, Orozkul mână calul prin tufăriș, de-a dreptul spre o pantă abruptă. Momun Descurcărețul n-are decât să țopăie în jurul bușteanului! Să-ncerce numai să nu-l sprijine! „O să-l omor în bătaie pe prostul ăsta bătrân”, hotărî Orozkul. Altă dată n-ar fi cutezat pentru nimic în lume să se vâre cu trunchiul pe un asemenea povârniș primejdios. Dar acum îi luase dracul mințile. Momun nu mai putu să-l oprească, izbuti doar să strige: „Încotro? Încotro? Oprește-te!” când trunchiul se răsuci din lanț și, culcând tufișurile, se rostogoli la vale. Bușteanul era ud și greu. Momun încercă să-l proptească

cu pârghia pentru a nu-l lăsa să se rostogolească, dar izbitura fu atât de puternică, încât pârghia zbură din mâinile bătrânului.

Totul se petrecu într-o clipă. Calul căzu, fiind târât pe-o coastă în jos. În cădere îl trânti și pe Orozkul. Acesta porni de-a rostogolul, căutând disperat să se agațe de tufișuri. În clipa aceea, niște animale cu coarne mari tresăriră speriate în frunzișul des. În salturi mari și repezi, ele dispărură în mestecăniș.

— *Maralii! Maralii!* strigă Momun, înnebunit de spaimă și de bucurie în același timp.

Și amuți, necrezându-și parcă ochilor.

În pădure se făcu liniște. Stăncuțele își luaseră zborul dintr-o dată. Bușteanul se opri în pantă, strivind sub el mesteceni tineri și puternici. Calul, încurcându-se în hamuri, se ridică singur în picioare.

Orozkul, cu hainele sfâșiate, se târa într-o rână. Momun alergă în ajutorul ginerei:

— O, preasfântă Maică Cerboaica cea Cornută! Ea ne-a salvat! Ai văzut și tu. Țștia sunt copiii Maicii Cerboaica cea Cornută. S-a întors maica noastră! Ai văzut?

Nevenindu-i încă să creadă că totul se sfârșise cu bine, Orozkul se ridică posomorât și rușinat, scuturându-și hainele.

— Lasă trăncăneala, bătrâne! Ajunge! Scoate calul din șleauri.

Momun alergă supus să descurce calul.

— O, preaminunată Maică Cerboaica! murmură el într-una, bucuros. S-au întors *maralii* în pădurile noastre! Nu ne-a uitat Maica cea Cornută. Ne-a iertat păcatul.

— Tot mai bălmăjești? mârâi Orozkul.

Îi trecuse spaima, dar ura dinainte îi rodea iarăși sufletul.

— Îți povestești basmele? Dacă te-ai țicnit, crezi că și alții or să creadă în scornelile tale nătângi?!

— Am văzut cu ochii mei! Erau *marali*! nu se lăasă Momun. Da' parcă tu nu i-ai văzut, fiul meu? Și tu i-ai văzut.

— I-am văzut. Parcă erau vreo trei bucăți...

— Adevărat, trei. Tot așa mi s-a părut și mie.

— Și ce-i cu asta? *Marali* ca toți *maralii*! Era cât pe-aci să-mi frâng gâtul. N-ai de ce să te bucuri. Dacă au fost *marali*, înseamnă c-au venit din partea cealaltă a trecătoarei. Acolo, în Kazahstan, din colo de munți, în păduri, se spune că mai trăiesc încă *marali*. E și-acolo o rezervație. Poate că ăștia sunt din rezervație. Au venit și gata. Ce ne pasă nouă? Ce ne doare pe noi de Kazahstan?

— Poate or să rămână la noi... rosti Momun, visător. Dacă ar rămâne...

— Ajunge! i-o retează Orozkul. Să mergem!

Mai aveau mult până să coboare bușteanul. Pe urmă trebuia să-l treacă peste râu, târându-l într-una cu calul. Și nu era de loc ușor. Apoi, dacă vor trece cu bine trunchiul peste râu, vor fi nevoiți să-l târască până pe delușorul unde vor încărca mașina.

Uf! Câtă trudă!

Orozkul se simțea cu desăvârșire nefericit. Totul în jur i se părea strâmb orânduit. Munții nu simt nimic, nu se plâng de nimic, stau și de nimic nu le pasă; pădurile intră în toamnă, pe urmă intră în iarnă, iar lucrul ăsta nu li se pare de loc anevoios. Chiar și stăncuțele zboară în voie și cârâie cât le place. *Maralii*, dacă ăștia au fost *marali* cu adevărat, au venit de dincolo de defileu și vor hoinări prin pădure după pofta inimii. La oraș, oamenii calcă netulburați pe străzi asfaltate, merg cu taxiurile, stau în restaurante și se distrează. Pe când el? Pe el soarta l-a părăsit aici în munți, nefericitul... Până și neisprăvitul de socru-său e mai fericit, crezând în basme. Nătâng om! Proștii sunt totdeauna mulțumiți de viață.

Orozkul nu e mulțumit de viața lui, o urăște. Nu e pentru el. Asta-i viață pentru cei ca Momun Descurcărețul. Lui ce-

i trebuie, lui Momun? Toată viața s-a spetit muncind zi și noapte, fără odihnă. Și toată viața lui n-a avut pe nimeni în subordine, numai el s-a supus tuturor, chiar și babei lui, nici în fața ei nu cârtește. Pe un nenorocit ca ăsta și un basm îl face fericit. A văzut *maralii* în pădure și l-au podidit lacrimile, de parcă își întâlneau frații pe care de un veac îi căuta prin lume!

Eh, ce să mai vorbim...

În sfârșit, ieșiră pe ultima creastă, de unde începea scoborâșul lung și abrupt spre râu. Se opriră să mai răsuflă.

Peste râu, în curtea pichetului, lângă casa lui Orozkul, fumega ceva. După fum puteai să ghicești că e samovarul. Înseamnă că nevasta îl aștepta să sosească. Dar lucrul acesta nu-l făcu pe Orozkul să se simtă mai bine. Răsufla adânc pe gură, nu-i ajungea aerul. Îl durea în piept, iar bătăile inimii îi răsunau în cap ca un ecou. Sudoarea de pe frunte îi ustura ochii. Iar în față avea povârnișul lung și abrupt. Acasă îl aștepta nevasta stearpă. A pus și samovarul, vrea să-i fie pe plac... Îl năpădi deodată dorința aprigă să-și dea drumul până jos și să izbească din goană cu piciorul în samovarul pântecos, să zboare la toți dracii. Apoi să se năpustească asupra femeii și s-o bată, s-o bată până o va podidi sângele, până o cădea. Se bucura în gând ascultând vaietele nevestii, blestemele ei aruncate soartei nenorocite. „Și ce dacă! se gândi el. N-are decât! Dacă eu sufăr, de ce ei să-i fie bine?”

Gândurile îi fură întrerupte de Momun.

— Uitasem, fiul meu - își aduse aminte bătrânul și se apropie zorit de Orozkul. Trebuie să mă duc la școală să iau copilul. S-au sfârșit lecțiile.

— Ei, și? rosti Orozkul, străduindu-se să rămână calm. Ce propui?

— Nu te supăra, fiule. Să lăsăm bușteanul aici și să coborâm. Tu mănânci de prânz, iar eu, între timp, dau o

fugă călare până la școală să iau băiețelul. Când mă-ntorc, trecem bușteanul peste râu.

— Mult ți-a trebuit, moșule, ca să-ți treacă prin cap una ca aste? spuse Orozkul, cu răutate.

— Da' vezi, băiatul o să plângă...

— Ei, și? șuieră Orozkul, clocotind de furie.

În sfârșit, acum avea motiv să-l învețe minte pe bătrân. Cu vârf și îndesat! Toată ziua căutase o pricină de care să se lege și acum Momun i-o dăduse singur plocon pe tavă.

— Fiindcă el o să plângă, noi să lăsăm treaba baltă?! Azi-dimineață m-ai bătut la cap să-l duci la școală. Bine, l-ai dus! Acum, să-l iei de la școală! Ce-mi pasă mie? Noi ne jucăm aici, sau ce?

— Nu face asta, fiule, îl rugă Momun. Tocmai azi! Ai dreptate, dar băiatul m-așteaptă și o să plângă. Tocmai azi!

— Cum tocmai azi? Ce zi deosebită e azi?

— S-au întors *maralii*. De ce, tocmai azi...

De uimire, Orozkul rămase cu gura căscată, fără să mai scoată o vorbă. Uitase de mult de *marali*, care parcă se iviseră câteva clipe în vreme ce el se rostogolea prin tufișurile măracinoase, când inima, de spaimă, i se făcuse cât un purice. În fiecă clipă putea fi strivit de bușteanul scăpat pe coastă la vale. Nu-i ardea lui de *marali* și nici de aiurelile bătrânului.

— Drept cine mă iei? zise el încet, sufocat de furie, suflându-i puternic în față. Păcat că n-ai barbă, altfel te-aș fi învățat eu să nu-i socoți pe alții mai proști ca tine. Crezi că mă doare pe mine de *maralii* tăi? N-am altceva mai bun de făcut decât să mă gândesc la ei? Nu mă duci tu pe mine! Hai, du-te lângă buștean! Până nu-l trecem peste râu, nu vreau să mai aud nimic. Mie nu-mi pasă cine merge la școală și cine plânge! Gata, să plecăm!...

Momun se supuse ca întotdeauna. Își dădea seama că nu va scăpa din mâinile lui Orozkul atâta vreme cât bușteanul nu va fi târât acolo unde trebuie. Lucra în tăcere, deznădăjduit. Nu mai scoase nici o vorbă, deși tot sufletul

îi era numai strigăt. Nepotul îl așteaptă lângă școală; toți copiii s-au împrăștiat pe la casele lor. Singur el, nepotul lui orfan, se uită în lungul drumului, așteptându-și bunicul.

Bătrânul își închipuia cum toți copiii - toată clasa - au tâșnit tropăind din școală și cum alergau spre casă. Le era foame. Încă din uliță, ștregarii simt mirosul bucatelor pregătite pentru ei. Bucuroși și înfierbântați, trec în goană pe sub ferestrele caselor lor. Mamele îi așteaptă. Fiecare are un zâmbet care te umple de fericire. Fie că e veselă ori supărată, o mamă are oricând puterea să dăruiască copilului ei un zâmbet. Chiar dacă mama strigă severă: „Și mâinile? Mâinile cine le spală?”, în ochii ei se ascunde același zâmbet.

De când începuse să meargă la școală, nepotul lui Momun avea totdeauna mâinile murdare de cerneală. Bunicului îi plăcea acest lucru. Înseamnă că flăcăul muncește cu sârg. Iar acum, nepotul lui stă în drum, cu mâinile pătate de cerneală, cu ghiozdanul său drag pe care i-l cumpătrase în vară. Pesemne că a obosit de atâta așteptare, și acum privește și ascultă neliniștit dacă nu cumva, pe colină, se ivește bunicul călare. Dar el venea întotdeauna la timp. Când băiatul ieșea din școală, bunicul abia apucase să descalece și-l aștepta ceva mai încolo, nerăbdător. Toți ceilalți copii se îndreptau spre casă, iar nepotul lui alerga spre el. „Uite-l pe bunicul, să fugim!” îi spunea băiatul ghiozdanului. Ajungând, se oprea emoționat. Dacă n-ar fi fost nimeni în jur, el s-ar fi aruncat în brațele bunicului, s-ar fi ghemuit la pieptul lui, trăgând în piept mirosul cunoscut de haine vechi și de fân de vară uscat. Zilele acestea, bunicul cărase cu calul fânul de pe malul celălalt. Iarna, prin nămeții de zăpadă, e greu să răzbești până acolo, mai bine să-l aduci de cu toamnă. Mult timp după aceea, Momun mirosea a polen amărui de fân.

Bunicul așeza băiatul pe crupa calului, în spatele său, și porneau în trap ușor ori la pas, tăcând ori vorbind despre lucruri fără importanță, și pe nesimțite ajungeau acasă.

Mergând pe șaua muntelui, coborau la ei în defileul San-Taș.

Patima neostoită a băiatului pentru școală o în-ciuda pe bunica. Dimineața, de cum se trezea, el se îmbrăca repede, apoi își rânduia cărțile și caietele în ghiozdan. Pe bunica o supăra că băiatul își lua seara ghiozdanul lângă el în pat.

— La ce te-i fi lipit de ghiozdanul ăsta afurisit? Dacă măcar ți-ar deveni soață, ne-ar scăpa de plata kalîmului²³ pentru mireasă...

Băiatul se făcea că n-aude vorbele bunicii, dar nici nu prea pricepea el despre ce e vorba. Pentru el, important era să nu întârzie la școală. Alerga repede în curte să-l grăbească pe bunicul. Nu se liniștea decât la vederea școlii.

Odată au întârziat totuși. Cu o săptămână în urmă, în faptul zorilor, Momun pornise călare pe malul celălalt. Se gândise să facă un drum după fân. N-ar fi fost nimic, dar la întoarcere legătura se desfăcuse și fânul se risipise. A trebuit să-l lege din nou și să-l încarce pe samarul calului. Legat în grabă, fânul se desfăcuse din nou lângă mal.

Nepotul îl aștepta pe partea cealaltă. Stătea pe o piatră colțuroasă, flutura ghiozdanul și striga ceva, îl chema. Bătrânul se grăbea: frânghiile se încurcaseră tare rău, se înnodaseră. Băiatul striga într-una și bătrânul știa că nepotul a început să plângă. Atunci a lăsat totul baltă, și fânul și frânghiile, a încălecat pe cal și a pornit-o în grabă prin vad spre băiat. Până a trecut, s-a scurs iarăși destul timp, căci prin vad nu poți goni în galop, apa e mare și repede. Toamna încă nu-i așa de greu, dar vara, doboară calul din picioare și atunci ești pierdut. Când, în sfârșit, Momun a trecut râul și s-a apropiat de nepot, acesta plângea în hohote. Nu s-a uitat la bunic, ci plângea într-una, murmurând printre suspine: „Am întârziat, am întârziat de la școală”. Bătrânul s-a aplecat de pe cal, a ridicat băiatul în șa și au pornit în galop. Dacă școala ar fi

²³ *kalîm* - Prețul plătit pentru mireasă la musulmani.

fost mai aproape băiatul s-ar fi dus și singur. Tot drumul nu s-a oprit din plâns și bătrânul n-a putut cu nici un chip să-l potolească. Au ajuns la școală, iar el tot mai plângea. Lecțiile începuseră. L-a dus până în clasă.

Momun i-a cerut iertare învățătoarei și a făgăduit că altă dată nu se va mai întâmpla. Dar ceea ce l-a zguduit mai mult pe bătrân a fost plânsul nepotului, felul cum suferea el pentru că întârziase. „Deie Domnul ca totdeauna școala să te îmbie așa!” gândea bătrânul. Totuși de ce plânsese atâta băiețașul? Înseamnă că în sufletul său poartă o obidă, obida lui nemărturisită...

Acum, mergând pe lângă buștean, sărind când într-o parte, când în alta, săltându-l și împingându-l cu pârghia pentru a nu se propti nicăieri și a aluneca mai repede la vale, Momun se gândea ce i-o fi făcând nepotul.

Orozkul nu se grăbea. El ducea calul de căpăstru. Însă aici nici nu prea poți să te grăbești: scoborâșul e lung și povârnit, ești nevoit să mergi de-a curmezișul coastei. Dar nu putea oare să-i asculte rugămintea - să lase deocamdată bușteanul și să se întoarcă pe urmă să-l ia? Eh, dacă ar fi avut putere, ar fi săltat trunchiul pe umăr, ar fi trecut cu el prin râu și l-ar fi aruncat în locul unde avea să fie încărcat în mașină. „Na, ar zice, luați-vă bușteanul și lăsați-mă în pace!” Apoi Momun ar porni înaintea nepotului.

Dar ți-ai găsit! Trebuia să ajungă la mal, printre pietre și peste prundiș, iar de acolo, prin vad, să tragă trunchiul cu calul în partea cealaltă. Calul era istovit de atâta mers ba urcând, ba coborând... Măcar de s-ar sfârși totul cu bine, fiindcă s-ar putea ca trunchiul să se proptească de niscai pietre în mijlocul râului, ori calul să se împiedice și să cadă.

Când intrară în apă, bunicul Momun se rugă: „Ajută-ne, Maică Cerboaică, nu lăsa bușteanul să se împotmolească, nu lăsa calul să cadă!” Desculț, cu cizmele aruncate pe umăr, cu pantalonii suflecați deasupra genunchilor și cu pârghia în mână, Momun se ținea după bușteanul care

plutea pe apă. O luaseră pieziș, împotriva curentului. Pe cât era de curată și de străvezie apa râului, pe atât era de rece. Apă de toamnă!

Bătrânul îndura totul: ei, și? N-o să-i cadă picioarele! Numai de-ar izbuti să treacă mai degrabă bușteanul. Și totuși, parcă înadins, bușteanul se înțepeni între niște pietre într-un loc cu multe praguri. În asemenea împrejurare trebuie să lași calul să se odihnească un pic, apoi să-l îndemni cu nădejde - dintr-o smucitura puternică el poate smulge bușteanul dintre bolovani. Dar Orozkul, călare, șfichiuia fără milă cu *kamceaua* animalul sleit de puteri. Calul se opintea proptindu-se pe picioarele dinapoi, aluneca, se împiedica, dar bușteanul nu se clintea din loc. Bătrânului îi înțepeniseră picioarele, începuse să vadă negru înaintea ochilor. I se învârtea capul. Malul râpos, pădurea de deasupra lui, norii de pe cer se aplecau, cădeau în apă și alunecau pe cursul repede al râului, apoi se întorceau din nou la locul lor. Lui Momun i se făcu rău. Blestemat buștean! Dacă ar fi fost lăsat să zacă un timp, era altceva: lemnul uscat plutește singur pe apă, trebuie doar să ții de el. Pe când cel de acuma, de-abia îl tăiaseră și gata cu el târâș prin râu! Cine mai face așa? Iată ce se întâmplă! O treabă necurată sfârșește totdeauna rău. Orozkul nu îndrăznea să lase pinul să se usuce: dacă, pe neașteptate, pică vreo inspecție și-i face proces pentru tăierea arborilor din rezervație? De aceea, cum îi taie, îi și face să dispară...

Orozkul izbea calul cu tocul cizmelor, îl lovea cu biciul în cap, înjura, urla la bătrân, de parcă el, Momun, era vinovat de toate, dar bușteanul se încăpățâna și se afunda tot mai vârtos între pietre. Răbdarea bătrânului ajunsese la capăt. Pentru prima oară în viața lui ridică glasul, mânios:

— Dă-te jos de pe cal! rosti el, apropiindu-se hotărât de Orozkul și trăgându-l din șa. Nu vezi că bietul dobitoc nu mai poate trage? Coboară numaidecât!

Uluit, Orozkul se supuse fără să crâcnească. Sări din şa în apă, încălţat. Din acea clipă parcă se prostise, surzise, se pierduse cu firea.

— Hai! Opinteşte-te! Amândoi odată.

La comanda lui Momun, apăsară amândoi pe pârghie, săltând buşteanul din loc, eliberându-l din strânsoarea pietrelor.

Ce animal inteligent e calul! Se smuci tocmai în acel moment, împiedicându-se şi alunecând. Curelele se întinseră ca o strună, dar trunchiul abia se mişcă din loc, alunecă şi se înţepeni din nou. Calul se mai smuci o dată, dar îşi pierdu echilibrul, căzu în apă şi, zbatându-se, se încurcă în hamuri.

— Calul! Ajută calul să se ridice! Îl înghionti Momun pe Orozkul.

Amândoi izbutiră cu greu să ajute calul să se ridice în picioare. Animalul tremura de frig, de-abia se mai ţinea în apă.

— Deshamă-l!

— De ce?

— Deshamă-l, îţi spun! O să-l înhămăm din nou. Scoate-i şleaurile!

Şi Orozkul se supuse din nou fără să crâcnească. Când calul fu deshamat, Momun îl apucă de căpăstru.

— Acum să mergem, zise el. Ne-ntoarcem pe urmă. Calul trebuie să se odihnească.

— Hei, ia stai!

Orozkul smulse căpăstrul din mâna bătrânului. Parcă se trezise. Era din nou el însuşi.

— Pe cine protestezi? N-ai să pleci nicăieri! O să scoatem acum buşteanul. Diseară vin oamenii după el. Înhamă calul fără vorbă multă, auzi?

Momun se întoarse tăcut şi, clătinându-se pe picioarele înţepenite, porni prin vad spre mal.

— Unde pleci, moşule? Unde, te-ntreb?!

— Unde! Unde! La școală. Nepotul m-așteaptă de la prânz.

— Întoarce-te! Întoarce-te, n-auzi?!

Bătrânul nu-l ascultă. Orozkul lăsă calul în râu și se luă după el. Abia aproape de mal, în prundiș, îl ajunse pe Momun, îl apucă de umăr și-l întoarse cu fața spre el.

Se pomeniră față-n față.

Cu o mișcare scurtă a mâinii, Orozkul smulse de pe umărul lui Momun cizmele-i vechi din pânză, cauciucată, cu turetcile legate, și-l lovi din răspuțeri, de două ori, în cap și peste obraz.

— Să mergem! Hai! grohăi Orozkul, aruncând cizmele la o parte.

Bătrânul se apropie de cizme și le ridică de pe nisipul ud. Când se îndreptă din șale, de pe buze i se prelingea o suviță de sânge.

— Ticălosule! rosti Momun, scuipând sângele, și-și aruncă din nou cizmele pe umăr.

Asta o spusese Momun Descurcărețul, care niciodată nu cârtise în fața nimănui! O spusese un biet bătrân învinețit de frig, cu cizmele-i vechi aruncate pe umăr, cu buzele însângerate.

— Haide!

Orozkul îl trase după el. Dar Momun se smulse cu îndârjire și, fără să se uite înapoi, se îndepărtă tăcut.

— Hei, dobitoc bătrân, acum să te ții! N-am să ți-o uit! strigă Orozkul în urma lui, amenințându-l cu pumnul.

Bătrânul nu se uită îndărăt. Ieșind pe potecă, lângă „cămila culcată”, se așeză jos, se încălță și porni repede spre casă. Fără a se opri nicăieri, se îndreptă glonț spre grajd. Scoase de acolo calul sur Alabaș, calul de plimbare al lui Orozkul, neatins de nimeni, pe care nimeni nu cuteza să încalece și care nu era niciodată înhămat pentru a nu-și pierde obișnuința și ținuta de călărie. Ca o furtună, Momun se năpusti cu el în curte, fără șă și fără scări. Iar când trecu în galop pe lângă ferestre, pe lângă samovarul

fumegând încă, femeile, care ieșiseră afară - bătrâna lui Momun, fiică-sa Bekei și tânăra Gulgeamal - își dădură seama îndată că se întâmplase ceva cu bătrânul. Niciodată nu mai încălecaseră pe Alabaș și niciodată nu galopase așa ca un nebun. Ele încă nu știau că aceasta era revolta lui Momun Descurcărețul. Și încă nu știau cât o să-l coste această revoltă acum, la bătrânețe.

Dinspre râu se întorcea Orozkul, ducând de căpăstru calul deshămat. Calul schiopăta de piciorul din față. Femeile îl priveau tăcute, în timp ce el se apropia. Nu ghiceau încă ce se petrecea în sufletul lui Orozkul, ce le aducea el în ziua aceea, ce nenorocire, ce spaime...

Cu cizmele ude, în care plescăia apa, cu pantalonii uzi, apropiindu-se de femei cu pași greoi, omul le privi încruntat. Nevasta lui, Bekei, îl întrebă îngrijorată:

— Ce-i cu tine, Orozkul? Ce s-a întâmplat? O, da' ești ud tot! V-a scăpat bușteanul pe râu?

— Nu, ocoli Orozkul răspunsul. Na! zise întinzându-i lui Gulgeamal căpăstrul. Du calul în grajd!

Apoi se îndreptă spre ușă:

— Hai în casă! îi spuse nevestii.

Bunica vru să intre împreună cu ei, dar Orozkul o alungă din prag:

— Pleacă, babo! N-ai ce căuta aici. Du-te la tine acasă și vezi-ți de treabă!

— Da' ce-ți veni? se supără bătrina. Ce-nseamnă asta? Dar cu bătrânul nostru ce e? Ce s-a întâmplat?

— Întrebă-l pe el! răspunse Orozkul.

În casă, Bekei ajută soțului să-și scoată hainele ude, îi dădu cojocul, apoi aduse samovarul și începu să toarne ceai într-o *pială*²⁴.

— Nu vreau! și el o plezni scurt. Dă-mi să beau.

Nevasta aduse o sticlă de o jumătate încâncepută și turnă în pahar.

— Umple-l! porunci Orozkul.

²⁴ *Pială* - Cană, ceașcă fără toartă.

Dădu pe gât dintr-o înghițitură paharul cu vodcă, apoi se înfășură în cojoc și, așezându-se pe *koşma*, rosti către Bekei:

— Tu nu-mi mai ești soție, eu nu-ți mai sunt bărbat. Du-te și să nu mai pui piciorul în casa asta! Pleacă până nu e prea târziu.

Bekei oftă, se așază pe pat și, înghițându-și lacrimile ca de obicei, rosti încet:

— Iar?

— Ce iar? zbieră Orozkul. Ieși afară!

Bekei fugi din casă și, ca întotdeauna, frângându-și mâinile, începu să bocească în gura mare:

— Ah, nenorocita de mine! De ce m-am mai născut pe lumea asta...

În ăst timp, Momun gonea pe Alabaș să ajungă la băiețel. Alabaș era un cal iute. Totuși Momon întârziase vreo două ceasuri. Își întâlnește nepotul pe drum. Îl aducea acasă învățătoarea. Aceeași învățătoare cu mâini aspre, îmbrăcată în același palton, pe care-l purta de cinci ani. Din pricina oboselii femeia arăta posomorâtă. Băiatul, cu ochii umflați - conținea de mult cu plânsul - mergea alături de ea, cu ghiozdanul în mână, nenorocit și umilit. Învățătoarea îl muștră cu asprime pe bătrânul Momun. Acesta descălecăse și stătea în fața ei, cu capul plecat.

— Să nu mai aduceți copilul la școală dacă nu veniți la timp să-l luați, spuse ea. Pe mine să nu vă bizuiți, mi-ajung cei patru ai mei.

Momun își ceru din nou iertare și din nou făgădui că nu se va mai întâmpla a doua oară.

Învățătoarea se întoarse la Gelesai, iar bunicul și nepotul porniră spre casă.

Băiatul sta pe cal în fața bunicului. Tăcea. Bătrânul nu știa ce să-i spună.

— Ți-e foame tare? întrebă el.

— Nu. Învățătoarea mi-a dat pâine, îngăimă nepotul.

— De ce taci?

Băiatul nu răspunse.

Momun zâmbi vinovat:

— Ce supărăcios mai ești!

Bătrânul îi luă chipiul băiatului de pe cap, îl sărută pe creștet, apoi i-l puse la loc.

Băiatul nu se întoarse.

Merseră așa amândoi, abătuți și tăcuți. Momun nu-l lăsa pe Alabaș în voie, îl strunea din frâu. Nefiind înșeuat, calul putea să-l zdruncine prea tare pe băiat. Și acum nu mai avea nici de ce să se grăbească. Calul pricepu de îndată ce i se cere și porni încet în buiestru. Fornăia, iar tropotul copitelor răsună pe cărare. Călare pe un asemenea cal e bine să mergi singur și să cânti încetișor pentru tine. Câte nu poate omul să cânte când e singur, numai cu el însuși? Despre visurile neîmplinite, despre anii care au trecut, despre ce a fost odată în tinerețe, când era vremea de iubit... Omului îi place să ofteze după vremurile când a pierdut ceva pentru totdeauna. Dar ce anume, omul nu-și poate da seama. Însă din când în când îi place să se gândească la lucrul ăsta, dorește să se simtă el însuși.

Calul bun, un cal cu mers strașnic, e un neprețuit tovarăș de drum...

Și bătrânul Momun, privind ceafa tunsă a nepotului, gâtul lui subțirel și urechile clăpăuge, se gândea că din toată viața lui fără noroc, din toate înfăptuirile și trudele lui, din toate grijile și amărăciunile nu i-a rămas decât acest copilăș, această făptură neajutorată. Bine ar fi dacă bunicul ar izbuti să-l pună pe picioare. Greu o să-i mai fie nepoțelului de va rămâne singur. E numai cât un știulete de porumb, dar e dârz, dintr-o bucată. Ar trebui să fie mai simplu, mai blând... Cei de teapa lui Orozkul îl vor urî și-l vor hăitui cum hăituie lupii un cerb...

Aici își aminti de *maralii* pe care-i zărise adineauri tâșnind ca niște umbre repezi, năvalnice și-i smulseseră din piept strigătul de uimire și bucurie.

— Tu știi, copile? S-au întors *maralii* la noi, rosti bunicul Momun.

Băiatul își întoarse cu însuflețire capul peste umăr:

— Adevărat?

— Adevărat. I-am văzut cu ochii mei. Erau trei.

— Da' de unde au venit?

— Cred că de dincolo de defileu. Sunt și-acolo rezervații naturale. Toamna e frumoasă și trecătoarea e deschisă. Au venit la noi în vizită.

— Și-or să rămână la noi?

— Dacă o să le placă, or să rămână. Iar de nu se va atinge nimeni de ei, or să rămână de tot aici. Hrană e din belșug. Pot să trăiască aici o mie de *marali*... Odinioară, pe vremea Maicii Cerboaica cea Cornută, prin locurile noastre hălăduiau câtă frunză și iarbă...

Simțind că băiatul se înviiorează la auzul acestei vești și că încet-încet uită de supărare, bătrânul începu să-i povestească iarăși despre vremurile de demult, despre Maica Cerboaica cea Cornută. Furat de poveste, se gândea cât de ușor poți să fii fericit și să aduci și altuia fericirea! Așa să tot trăiești mereu! Uite așa, ca acum, în aceste clipe. Dar viața nu e rânduită astfel - alături de fericire, pândește neîncetat, se vâra în suflet, în viață nenorocirea, care dintotdeauna te urmărește necruțător, neconținut. Chiar și în astă clipă, când el și nepotul erau fericiți, în sufletul bătrânului, alături de bucurie, sălășluia neliniștea: ce-o fi făcând Orozkul? Ce răfuială pregătește? Ce pedeapsă o fi născocit pentru el, bătrânul, care cutezase să nu-i dea ascultare? Căci Orozkul nu va lăsa lucrurile așa. Altfel nu s-ar chema Orozkul.

Pentru a nu se mai gândi la nenorocirea care o aștepta pe fiica lui și pe el, Momun povestea nepotului despre *marali*, despre noblețea, frumusețea și iuțeala acestor animale, cu atâta înflăcărare, de parcă în felul acesta putea înlătura năpasta.

Băiatul era fericit. Nici nu bănuia ce-l așteaptă acasă. Era numai ochi și urechi. Cum, s-au întors într-adevăr *maralii*? Înseamnă că așa e! Bunicul zice că Maica cea Cornută a iertat fărădelegile săvârșite de oameni împotriva ei și a îngăduit copiilor săi să se întoarcă în munții Issîk-Kul-ului. Bunicul mai spune că acum au venit doar trei *marali* să cerceteze cum e pe aici, iar dacă le-o place, toți *maralii* se vor întoarce în patria lor.

— *Ata* - îl întrerupsese băiatul pe bunic - poate a venit chiar Maica Cerboanca cea Cornută? Poate vrea să vadă cum e aici, la noi, și pe urmă să-și cheme copiii, ce zici?

— Se poate, rosti Momun, nesigur, și tăcu.

Bătrânul se simțea încurcat: oare nu se lăsase prea mult furat de avântul său și-l făcuse pe băiat să creadă cu adevărat în vorbele lui? Dar bunicul Momun nu vru să schimbe credința nepotului. De altfel, ar fi fost și prea târziu. Cine știe?... zise el, dând din umeri. Se poate... se poate să fi venit chiar Maica Cerboanca cea Cornută. Cine știe...

— Dar noi o să aflăm! Hai, *ata*, să mergem în locul acela unde ai văzut *maralii*, spuse băiatul. Vreau să-i văd și eu.

— Păi ei nu stau locului.

— Să ne luăm după urme. Să mergem mult-mult după urmele lor, și când îi zărim, măcar cu coada ochiului, ne întoarcem. Atunci ei or să fie încredințați că oamenii n-au să se atingă de ei.

— Ce copil ești! zâmbi bunicul. Om vedea când om ajunge acasă.

Se apropiară de pichet pe poteca din spatele caselor. O casă privită din spate e ca și un om când îl privești din spate. Cele trei case nu lăsau să se ghicească nimic din ce s-ar fi petrecut înlăuntrul lor. În curte, de asemenea, era pustiu și liniște. Inima lui Momun se strânse de o presimțire rea. Ce s-o fi întâmplat? O fi bătut-o Orozkul pe nenorocita de Bekei? S-o fi îmbătat iar criță? Ce-ar fi putut să se întâmple? De ce e atâta liniște, de ce nu-i nimeni prin

curte la ceasul acela? „Dacă toate-s la rostul lor, trebuie să scot din râu blestematul acela de buştean îşi zise Momun. Dă-l încolo pe Orozkul, mai bine să nu te pui cu el. Mai bine să faci ce vrea şi să te laşi păgubaş. Căci măgarului n-o să-i dovedeşti că e măgar!”

Momun se apropie de grajd.

— Dă-te jos. Uite c-am ajuns - îi spuse el nepotului, ca şi când ar fi venit de la drum lung, căutând să nu-şi trădeze tulburarea.

Dar când băiatul cu ghiozdanul său vru să alerge spre casă, bunicul Moimun îl opri:

— Stai să mergem împreună.

Duse calul în grajd şi, luându-şi nepotul de mână, porni spre casă.

— Ia seama - zise bunicul către nepot - dacă o să fiu ocărat, tu să nu te temi şi să n-ascuţi ce-o să se spună. Pe tine nu te priveşte. Treaba ta e să mergi la şcoală.

Dar nu se întâmplă nimic din toate acestea. Când ajunseră în casă, bunica îi aruncă lui Momun o privire lungă, muştrătoare şi, strângând din buze, îşi văzu mai departe de cusut. Bunicul, la rândul lui, nu zise nimic. Posomorât şi scrutător, rămase o vreme în picioare în mijlocul odăii, apoi luă de pe plită un castron mare cu tăitei, două linguri şi pâine şi se așeză cu nepotul în faţa prânzului întârziat.

Mâncau în tăcere. Bunica nici măcar nu se uita la ei. Pe faţa-i cafenie şi zbârcită se întipărise mânia. Băiatul înţelese că se întâmplase ceva foarte rău. Bătrânii continuau să tacă.

Băiatul fu cuprins de teamă şi de nelinişte, încât îi pieri foamea. Nimic nu-i mai rău ca atunci când oamenii stau la masă şi nu scot o vorbă, munciţi de un gând tainic ştiut numai de ei, gând negru, plin de bănuială. „Poate că noi suntem de vină” se adresă el în gând ghiozdanului. Ghiozdanul sta pe pervazul ferestrei. Inima copilului se rostogoli pe duşumea, se caţăară pe pervaz cât mai aproape

de ghiozdan și începu să-i șoptească: „Tu nu știi nimic? De ce e bunicul atât de abătut? Cu ce e vinovat? De ce a întârziat și a venit călare pe Alabaș și fără să-i pună șaua? Așa ceva nu s-a mai întâmplat vreodată. Poate că a întârziat fiindcă a văzut *maralii* în pădure?... Și dacă n-a fost nici un *maral*? Dacă nu-i adevărat? Atunci, de ce a mai povestit? Căci Maica Cerboaica cea Cornută o să se supere tare rău dacă ne-a mințit...”

Sfârșindu-și prânzul, bunicul Momun îi spuse încet băiatului:

— Du-te afară, avem puțină treabă. O să m-ajuti. Vin și eu îndată.

Băiatul ieși ascultător. Numai ce închise ușa după el, că glasul bunicii se și auzi din casă:

— Unde te duci?

— Mă duc să scot bușteanul. Adineauri s-a înțepenit în râu, răspunse Momun.

— Aha, ți-ai adus aminte! izbucni bunica. Ți-ai dat seama! Du-te s-o vezi pe fică-ta. A dus-o Gulgeamal la ea. Acum cine mai are nevoie de nătânga ta stearpă? Du-te să-ți spună cine este ea acum! Ca pe un câine râios a alungat-o bărbatul ei din casă.

— A alungat-o și gata! rosti Momun cu amărăciune.

— Așa, vasăzică! Da' tu cine ești? Crezi că dacă fetele ți-s niște muieri fără căpătâi, o să-l faci măcar pe nepotu-tău mare șef, nu-i așa? Așteaptă mult și bine! Uite pentru cine ai intrat în gura lupului! Ba încă ai mai încălecat și pe Alabaș și te-ai dus să-l iei. Ian te uită la el! Mai bine ți-ai vedea lungul nasului, să știi cu cin' te pui... O să-ți frângă gâtul ca la un pui de găină. De când ai început s-o faci pe grozavul? De când ai devenit firoscos? Nici să nu te gândești s-o aduci pe fică-ta la noi. N-o las să pună piciorul în prag...

Mâhnit, băiatul păsea agale prin curte. În casă mai răsunau strigătele bunicii. Apoi se auzi ușa trântindu-se și

Momun ieși grăbit din casă. Bătrânul se îndreptă spre casa lui Seidahmat, dar în prag îl întâmpină Gulgeamal.

— Mai bine nu acum, mai pe urmă... îi zise ea lui Momun.

El se opri buimăcit.

— Plânge, a bătut-o - șopti Gulgeamal. Zice că de acum n-o să mai stea împreună. Iar pe dumneata te blesteamă. Zice că de toate numai tata e vinovat.

Momun tăcea. Ce să mai zică? Acum nici fata lui nu voia să-l mai vadă!

— Orozkul bea într-una. E ca o fiară, îi povestea Gulgeamal în șoaptă.

Tăcură amândoi, gânditori. Gulgeamal oftă compătimator.

— Barem de-ar veni Seidahmat mai repede. Astăzi trebuia să se întoarcă. Scoteați amândoi bușteanul și măcar scăpați de asta.

— Parcă e vorba de buștean? zise Momun, clătinând din cap.

Căzu pe gânduri și, zărindu-l pe nepot lângă el, îi spuse:

— Du-te și te joacă.

Băiatul se îndepărtă. Se duse în șopron și luă binoclul ascuns acolo. Îl șterse de praf. „Prost ne mai merg treburile! rosti el trist către binoclu. Se pare că eu și ghiozdanul suntem de vină. Eh, dacă ar fi undeva o altă școală! M-aș fi dus cu ghiozdanul să învățăm acolo. Să nu știe nimeni. Numai de bunicu mi-e milă, el ne-ar căuta. Și tu, binoclule, cu cine ai mai privi la vaporul alb? Crezi că n-o să mă fac pește? O să vezi! Am să mă duc înot spre vaporul alb...”

Băiatul se ascunse după clăia de fân și privi în jur cu binoclul. Era trist și nu se uită prea mult. Altă dată nu s-ar mai fi săturat privind: munții, în care se strecurase toamna, acoperiți de pădurile atinse și ele de toamnă pe culmi - așternuți cu omăt alb, la poale - arzând roșii ca focul.

Băiatul puse binoclul la loc și, ieșind din șopron, îl văzu pe bunic trecând prin curte cu calul înhămat. Se ducea spre râu. Băiatul vru să alerge după el, dar fu oprit de strigătul lui Orozkul. Orozkul ieșise în grabă din casă, numai în flanelă de corp, cu șuba pe umeri. Fața îi era roșie ca un uger de vacă umflat.

— Hei, tu! strigă el amenințător către Momun. Unde duci calul? Du-l înapoi la locul lui. O să scoatem bușteanul și fără tine. Să nu îndrăznești să te-atingi de el. Nu mai ai ce căuta aici. Te dau afară de la pichet. Cară-te unde vrei!

Bunicul zâmbi amar și duse calul înapoi în grajd. Se făcuse dintr-o dată mai mic și mai bătrân. Mergea târându-și picioarele și privind drept înainte.

Băiatul se simți năpădit de durere. De mila bunicului i se umplu sufletul de obidă sufocându-l și, pentru ca nimeni să nu vadă că plânge, fugi pe malul râului. Dinaintea lui, cărarea când se întuneca și dispărea, când i se așternea din nou la picioare. Fugea și lacrimile îi curgeau șiroaie. Iată bolovanii lui dragi de lângă mal: „tancul”, „lupul”, „șaua”, „cămila culcată”. Nu le spuse nimic, tot n-ar pricepe: stau acolo nepăsători. Îmbrățișă numai cocoșa „cămilei culcate” și, prăbușindu-se pe granitul roșcat, izbucni în hohote de plâns amarnic, neogoit. Plânse mult, până ce încetul cu încetul se potoli.

În sfârșit, își înălță capul, își șterse ochii și, privind înainte, rămase încremenit.

Chiar în fața lui, pe malul celălalt, lângă apă, stăteau trei *marali*. În carne și oase. Beau apă și se părea că se saturaseră. Unul dintre ei - cel care avea coarnele cele mai mari și mai grele - își aplecă iară capul spre apă, întinzându-l de parcă ar fi vrut să-și privească podoaba coarnelor în micul golf al râului ca într-o oglindă. Era roșcat la culoare, cu pieptul lat și puternic. Când își săltă capul, de pe buza lui acoperită cu păr de culoare deschisă se prelinseră câteva picături de apă. Mișcând din urechi, cerbul se uită cu luare-aminte la băiat.

Dar cu și mai multă luare-aminte se uita la băiat o cerboaică albă, cu coapse zvelte și cu o coroană de coarne subțiri și ramuroase pe cap. Coarnele ei erau ceva mai mici, dar negrațit de frumoase. Semăna aidoma cu Maica Cerboaică cea Cornută. Avea ochi mari, luminoși. Era chipeșă ca o iapă tânără care fată în fiecare an câte un mânz. Maica Cerboaică cea Cornută se uita țintă la el, de parcă încerca să-și aducă aminte unde-l mai văzuse pe acest băiețuș cu capul mare și cu urechile clăpăuge. Ochii ei umezi străluceau licărind în depărtare. Din nări se ridica un abur ușor. Alături, puiul ei fără coarne, întors cu spatele, rodea ramuri de răchită roșie. Lui nu-i păsa de nimic. Era bine hrănit, puternic și șăgalnic. Încetând deodată să mai roadă crenguțe, zburdă vioi, o împinse pe cerboaică cu grabănuș și, topăind mereu în jur, începu să se alinte pe lângă ea, frecându-se cu capul lui ciut de coastele Maicii Cerboaică cea Cornută. Iar Maica Cerboaică se uita și se tot uita la băiat.

Ținându-și răsuflarea, băiatul ieși de după bolovan și, cu mâinile întinse înainte, ca în vis, coborî pe mal până lângă apă. *Maralii* nu se speriară de fel. Îl priveau netulburați de pe malul celălalt.

Între ei curgea râul repede, verzui-transparent, clocotind și revărsându-se peste mormanele de pietre de sub apă. De n-ar fi fost acest râu care-i despărțea, de bună seamă că ar fi putut să se apropie de *marali* și să-i atingă cu mâna. *Maralii* stăteau pe grohotișul curat și neted. Dincolo de ei, acolo unde se sfârșea fâșia prundișului, se întindeau ca o vâlvătaie roșie tufișurile tomnatice ale pădurii de tugai. Mai sus se întindea povârnișul argilos, deasupra povârnișului - plopii de munte și mestecenii scăldați în aur și purpură, iar mai sus - codrii cei mari și zăpezile albe pe piscurile stâncoase.

Băiatul închise ochii, apoi îi deschise iar. În fața lui se desfășura aceeași priveliște, iar în apropierea crângului

roșu de tugai, pe prundișul spălat de ape, se aflau aceiași *marali* legendari.

Dar iată că se întoarseră și porniră unul după altul spre pădure. Înainte mergea *maralul* cel mare, la mijloc puiul ciut, și în urma lor Maica Cerboaică cea Cornută. Ea privi înapoi, uitându-se încă o dată la băiat. *Maralii* intrară în tugai, strecurându-se printre tufișuri. Crengile roșcate se legănau deasupra lor, frunzele de aramă cădeau pe spinările lor netede, mlădioase.

Apoi o luară pe cărare în sus, până deasupra povârnișului. Aici se opriră. Din nou băiatului i se păru că *maralii* se uită la el. *Maralul* cel mare întinse gâtul și, cu coarnele date pe spate, bubui ca o trâmbiță: „Bu-u, bu-u!” Glasul lui răsună peste povârniș, peste râu, rostogolindu-se într-un ecou prelung: „U-u, u-u!”.

Abia în clipa asta băiatul se dezmetici. O luă la goană spre casă pe cărarea cunoscută. Fugea cât îl țineau picioarele. Trecu ca o vijelie prin curte și, deschizând ușa cu zgomot, strigă din prag printre gâfâituri:

— *Ata!* Au venit *maralii!* *Maralii!* Sunt aici!

Bunicul Momun privi la el din colț, unde stătea amărât și tăcut. Nu spuse nimic, de parcă nu pricepea despre ce este vorba.

— Sttt! Sfârșește cu gălăgia! îl țistui bunica. Dacă au venit, să fie sănătoși, acum nu ne arde de ei.

Băiatul ieși tăcut. În curte era pustiu. Soarele de toamnă scăpăta peste Muntele Străjii, peste lanțul vecin al munților golași, învăluiți în amurg. Văpaia lui ardea rece deasupra pustiiului înghețat al munților, revărsându-se de jur împrejur în reflexe alunecoase peste piscuri. În păduri se așternu zăbranicul înserării.

Vântul începu să sufle dinspre zăpezi. Băiatul tremura. Îl luase cu frig.

VI

Tremura și când se culcă în pat. Multă vreme nu putu să adoarmă. Afară se lăsase noaptea. Îl durea capul. Dar băiatul nu zise nimic. Și nimeni nu știa că el se îmbolnăvisese. Îl uitaseră.

Dar cum s-ar fi putut să nu-l uite!

Bunicul se zăpăcise de-a binelea. Nu-și mai găsea locul. Ba ieșea, ba intra și se așeza abătut, oftând din greu, ba se ridica și pleca iarăși afară. Bunica bodogănea mânioasă, învârtindu-se de colo până colo, ieșea în curte, apoi venea îndărăt. În curte răsunau neclar niște voci sacadate, se auzeau pași grăbiți, înjurături - se pare că Orozkul suduia din nou - cineva plânga cu sughituri...

Băiatul stătea liniștit în pat și tot mai mult îl oboseau acele glasuri, acel du-te-vino și tot ce se petrecea în casă și afară.

Închise ochii și, alinându-și singurătatea, reînvie în închipuire cele întâmplate astăzi, tot ceea ce el dorea să vadă. Stătea pe malul râului. Apa curgea atât de repede, încât era cu neputință s-o privești prea multă vreme: te apuca amețeala. De pe malul celălalt, *maralii* se uitau la el. Cei trei *marali* pe care-i văzuse pe-nserat erau acum din nou acolo. Totul se repetă aidoma. Când își săltă capul, de pe buza umedă a cerbului cel mare se prelinseră aceleași picături în apa micului golf al râului. Maica Cerboaica cea Cornută, ca și mai înainte, se uita ținută la băiat, cu ochi blânzi și înțelegători. Ochii ei erau mari, negri și umezi. Băiatul se miră că Maica Cerboaica cea Cornută poate să ofteze ca o ființă omenească. Trist și amarnic ca bunicul

lui. Pe urmă plecară, luând-o prin tufişurile de tugai. Crengile roşcate se legăneau deasupra lor, frunzele de aramă cădeau pe spinările lor netede, mlădioase. Ajunseră sus, pe povârniş. Acolo se opriră. *Maralul* cel mare îşi întinse gâtul şi, dându-şi coarnele pe spate, bubui ca o trâmbiţă: „Bu-u, bu-u!” Băiatul zâmbi în sinea lui, amintindu-şi cum glasul *maralului* cel mare răsunase peste râu, rostogolindu-se într-un ecou prelung. Apoi *maralii* se mistuiră în pădure. Dar băiatul nu voia să se despartă de ei şi încercă să readucă în închipuire tot ce dorea el să vadă.

Şi din nou prin faţa lui prinse să curgă năvalnic râul cel mare şi repede. Îl apucă ameţeala din pricina iuţelii torentului. Sări şi străbătu râul în zbor. Coborî lin în apropierea *maralilor*, care stăteau, ca şi mai înainte, pe prundiş. Maica Cerboaica cea Cornută îl chemă spre ea:

— Al cui eşti?

Băiatul nu răspunse, îi era ruşine să spună al cui e.

— Eu şi cu bunicul te iubim tare mult, Maică Cerboaica. Te-aşteptam de multă vreme, rosti el.

— Şi eu te cunosc. Şi pe bunicul tău îl cunosc. E un om bun, spuse Maica Cerboaica cea Cornută..

Băiatul se bucură nespus, dar nu ştiu cum să-i mulţumească.

— Vrei să mă prefac în peşte, şi să mă duc pe râu în jos până în Issîk-Kul, la vaporul cel alb? zise el deodată.

Asta putea să facă. Dar Maica Cerboaica cea Cornută nu-i răspunse. Atunci, băiatul începu să se dezbrace şi, la fel ca în timpul verii, zgribulindu-se, intră în apă, ţinându-se de o crenguţă de răchită ce creştea pe mal. Însă apa nu era rece ca gheaţa, ci caldă, fierbinte şi sufocantă. El înotă pe sub apă cu ochii deschişi. Firicelele de nisip auriu şi pietricelele de sub apă prinseră să i se învâртеască în jur, puzderie, ca un roi zumzăitor. Se înăbuşea, iar torentul fierbinte îl trăgea şi-l ducea cu el.

— Ajutor! Ajută-mă, Maică Cerboaica, că şi eu sunt copilul tău, Maică Cerboaica! strigă el tare.

Maica Cerboaica cea Cornută alerga în urma lui pe mal. Fugea repede și vântul șuiera printre coarnele ei.

Băiatul aruncă pătura de pe el și se simți mai ușurat. Era lac de sudoare. Dar amintindu-și că în asemenea împrejurare bunicul îl învelea și mai bine, se acoperi din nou. În casă nu se afla nimeni. Fitulul arsesese tot și lampa abia mai lumina. Băiatul vru să se scoale ca să bea apă, dar în curte răsunară iarăși glasuri ascuțite: cineva striga la altcineva, cineva plângea și altcineva încerca să-l potolească. Apoi zarvă și tropăit de picioare. Pe urmă, chiar pe sub fereastră, gemând și gâfâind, se buluciră doi și parcă unul trăgea de celălalt. Ușa se deschise cu zgomot și bunica, furioasă din cale afară, răsuflând greu, îl îmbrânci, pur și simplu, în casă pe bunicul Momun. Niciodată băiatul nu-l văzuse pe bunicul său atât de speriat. Părea că nu-și dă seama de nimic. Ochii bătrânului rătăceau buimăciți. Bunica îl înghionti în piept, silindu-l să se așeze:

— Șezi, șezi, nărod bătrân, și nu te vârî unde nu-ți fierbe oala! E prima oară când li se întâmplă una ca asta? Dacă vrei ca totul să sfârșească cu bine, stai acolo și nu-ți băga nasul. Fă ce-ți spun! Auzi? Altfel ne izgonește, pricepi? Ne izgonește de pe fața pământului. Unde să ne ducem acum, la bătrânețe? Unde?

Cu aceste cuvinte, bunica trânti ușa și ieși afară grăbită.

În casă se făcu iarăși liniște. Se auzea numai respirația hârâită și sacadată a bunicului. Ședea pe prichiciul sobei, strângându-și capul în mâinile-i tremurânde. Deodată, bătrânul căzu în genunchi și, ridicând brațele, gemu adresându-se nu se știe cui:

— Ia-mă și fă ce vrei cu nenorocitul de mine! Numai dăruiește-i un copil. Nu mai am putere s-o privesc! Dăruiește-i măcar unul singur, fie-ți milă de noi...

Plângând, bătrânul se ridică. Clătinându-se și sprijinindu-se de perete, dibui clanța. Ieși trăgând ușa

după el, și-acolo, afară, continuă să plângă înfundat, cu fălcile încheștate.

Băiatul se simțea rău. Îl lua iar cu frig. Îi era când cald, când rece. Vru să se scoale și să se ducă la bunicul, dar picioarele și mâinile nu-l ascultau. Capul îi plesnea de durere. Bătrânul plângea afară. În curte, Orozkul, beat, se dezlănțuise din nou. Mătușa Bekei țipa deznădăjduită și pe amândoi îi implorau să se potolească glasul bunicii și al lui Gulgeamal.

Băiatul se refugie în lumea lui închipuită.

Din nou se afla pe malul râului repede, iar pe celălalt mal, pe prundiș, stăteau aceiași *marali*. Băiatul începu să se roage: „Maică Cerboaică, adu în coarnele tale un leagăn pentru mătușa Bekei. Te rog tare mult, adu-le un leagăn! Să aibă și ei un copil!” Apoi alergă prin apă spre Maica Cerboaică cea Cornută. Apa nu se făcea mai adâncă, dar nici el nu se apropia de malul celălalt, de parcă bătea pasul pe loc. Tot timpul se ruga, se ruga fierbinte de Maica Cerboaică cea Cornută: „Adu-le un leagăn în coarne! Fă să nu mai plângă bunicul nostru. Fă ca unchiul Orozkul să n-o mai bată pe mătușa Bekei. Fă să aibă și ei un copil! Eu am să-i iubesc pe toți. Și pe unchiul Orozkul am să-l iubesc, numai dăruiește-i și lui un copil! Adu-le un leagăn în coarnele tale...”

Băiatului i se păru că în depărtare răsună un clopoțel. Răsuna din ce în ce mai tare. Parcă era Maica Cerboaică cea Cornută, care alerga prin munți, purtând în coarnele ei, agățat de toartă, un leagăn de copil - un *beşik* de mestecăn cu clopoțel. Clopoțelul leagănului răsuna neconținut. Maica Cerboaică venea zorită. Clinchetul zglobiu al clopoțelului se auzea din ce în ce mai aproape.

Dar oare ce-o fi asta? O dată cu clinchetul clopoțelului se auzea acum un duduie înfundat de motor. De undeva venea un camion. Huruitul mașinii creștea tot mai mult, se făcea tot mai deslușit, iar clopoțelul se auzea din ce în ce mai

sfios, clinchetul răsună tot mai arar și curând se pierdu în zgomotul motorului.

Băiatul auzi cum o mașină grea se apropia zăngănind de curte. Câinele se repezi spre ea lătrând. O clipă, în fereastră săgetă lumina farurilor, apoi se stinse. Motorul amuți. Ușile cabinei se trântiră. Vorbind între ei, noii veniți - judecând după voci, erau trei - trecură pe lângă fereastra dincolo de care zăcea băiatul.

— A venit Seidahmat! răsună deodată vocea bucuroasă a lui Gulgeamal, care alergă grăbită în întâmpinarea soțului. De când te așteptăm!

— Bună seara! îi răspunseră necunoscuții.

— Ce mai e pe aici? Întrebă Seidahmat.

— Ce să fie? Bine. De ce așa târziu?

— Mai întrebă? Am avut noroc, altfel cine știe cât mai întârziem. Ajunsesem la sovhoz și așteptam o mașină de ocazie. Dumnealor tocmai veneau la noi după bușteni - povestea Seidahmat. În defileu e întuneric. Drumul știi cum este...

— Da' Orozkul unde-i? E acasă? Întrebă unul din noii sosiți.

— E acasă, răspunse nesigură Gulgeamal. E cam bolnav. Dar n-aveți grijă, veți înnopta la noi. Avem loc. Să mergem!

Porniră, însă după câțiva pași se opriră:

— Seara bună, *aksaka!* Seara bună, *baibice*²⁵!

Noii veniți se salutară cu bunicul Momun și cu bunica. Pesemne că se rușinaseră de călători și le ieșiseră înainte, așa cum se cade să-i întâmpini pe străini. Oare se va rușina și Orozkul? De nu s-ar face de râs, pe el și pe alții!

Băiatul se mai liniști puțin. Parcă se simțea mai bine. Capul nu-l mai durea atât de tare. Se gândi chiar să se scoale și să se ducă să vadă cum e mașina: pe patru roți ori pe șase? Nouă sau veche? Ce remorcă o fi având? Astă-primăvară, într-o zi, la ei la pichet poposise un camion militar. Avea roți înalte și era cârn, de parcă cineva îi

²⁵ *baibice* - termen de respect pentru femei.

tăiase nasul. Șoferul, un tânăr soldat, i-a îngăduit băiatului să urce în cabină. Ce grozav! Un militar cu epoleți aurii s-a dus în pădure cu Orozkul. De ce? Așa ceva nu se mai întâmplase vreodată.

— Căutați un spion? îl întrebase băiatul pe soldat.

Acesta i-a răspuns zâmbind:

— Da, căutăm un spion.

— La noi n-a venit încă nici un spion, a rostit băiatul, trist.

Soldatul a izbucnit în râs.

— Ce să faci cu el?

— L-aș fugări și l-aș prinde.

— Ia te uită ce mai viteaz! Ești încă mic, să mai crești.

Câtă vreme militarul cu epoleți aurii a umblat cu Orozkul prin pădure, băiatul a stat de vorbă cu șoferul.

— Mie îmi sunt dragi toate mașinile și toți șoferii, a spus el.

— Cum așa? s-a interesat soldatul.

— Mașinile sunt frumoase, puternice și iuți. Și miros plăcut a benzină. Iar șoferii sunt tineri și toți sunt copiii Maicii Cerboica cea Cornută.

— Ce? Cum? a întrebat soldatul, nedumerit. Care maică cornută?

— Da' ce, matale nu știi?

— Nu. N-am auzit niciodată de așa ceva.

— Da' matale cine ești?

— Sunt din Karaganda, sunt kazah. Am învățat la școala de mineri.

— Nu, al cui ești?

— Al tatii și al mamei.

— Și ei ai cui sunt?

— Păi la fel: ai tatii și ai mamei.

— Și ei?

— Ascultă, așa poți să întrebi la nesfârșit.

— Eu sunt fiul fiilor Maicii Cerboica cea Cornută.

— Cine ți-a spus asta?

— Bunicul.

— De, așa o fi... și soldatul a clătinat din cap, îndoindu-se de cele auzite.

Îi plăcea băiatul acesta cu capul mare și cu urechile clăpăuge, fiul fiilor Maicii Cerboaița cea Cornuță. Soldatul era însă oarecum încurcat când ieși la iveală că n-are habar de unde se trage neamul său și nici măcar cele șapte spițe obligatorii ale familiei sale nu le cunoaște. Soldatul știa numai pe tatăl, pe bunicul și pe străbunicul său. Mai departe însă...

— Pe tine nu te-au învățat să ții minte numele celor șapte strămoși? l-a întrebat băiatul.

— Nu m-au învățat. Da' de ce? Uite că nu știu și nu se întâmplă nimic. Trăiesc ca tot omul.

— Bunicul zice că dacă oamenii nu-și vor mai aduce aminte de părinți, atunci se strică.

— Cine se strică? Oamenii?

— Da.

— De ce?

— Bunicul zice că atunci oamenii n-au să se mai rușineze de faptele rele, deoarece copiii și copiii copiilor lor nu-și vor mai aminti de ei. Și nimeni n-o să mai facă fapte bune pentru că urmașii tot nu vor ști de ele.

— Halal bunic! s-a minunat sincer soldatul. Interesant bunic. Îți împuiază capul cu tot felul de aiureli. Iar tu ai ditamai căpățâna... Și urechile ți-s ca locatoarele de la poligonul nostru. Nu asculta ce spune! Noi mergem spre comunism, zburăm în cosmos, și el ce te-nvață? Ar trebui să vină cu noi la lecțiile de pregătire politică, ți l-am instrui cât ai zice pește. Când o să crești și-o să înveți carte, să pleci de la bunicul, tău. E un incult, om fără carte.

— Nu, eu de la bunicul n-o să plec niciodată, i-a răspuns băiatul. E om bun.

— Ei, asta spui acum. Mai târziu o să înțelegi.

Acum, ascultând glasurile de afară, băiatul își aminti de mașina militară, precum și că atunci n-a izbutit să-i

lămurească pe deplin soldatului de ce șoferii de pe aici, în orice caz, cei cunoscuți de el, se socoteau fiii Maicii Cerboaică cea Cornută.

Băiatul îi spusese adevărul. În cuvintele lui nu era nimic scornit. Anul trecut, tot așa la vreme de toamnă, poate ceva mai târziu, în munți au venit după fân mașinile sovhozului. N-au trecut pe lângă pichet: puțin mai departe au cotit-o pe drumul spre valea Arcea și au urcat sus, acolo unde de cu vară fusese cosit fânul ce urma să fie cărat în toamnă la sovhoz. Auzind huruitul neobișnuit al motoarelor pe Muntele Străjii, băiatul alergase la răspântie. Atâtea mașini deodată! Una după alta! O coloană întreagă. A numărat cincisprezece bucăți.

Vremea căta să se schimbe. De la o zi la alta putea începe să ningă și atunci „adio fân până la anul viitor”. În locurile acestea, dacă nu izbutești să transportești fânul la timp, apoi să-ți iei gândul de la el. Se strică drumul și nu mai treci. Se vede că la sovhoz întârziaseră cu felurite treburi, iar când vremea i-a strâns cu ușa, s-au gândit să care tot fânul deodată, cu toate mașinile. Dar n-a fost să fie așa...

Băiatul însă habar n-avea de toate acestea, dar de fapt ce-i păsa lui? Zăpăcit de bucurie, el alerga pur și simplu înaintea fiecărei mașini, luându-se la întrecere, apoi o întâmpina pe următoarea. Camioanele se perindau unul după altul, noi-nouțe, cu cabine frumoase, cu parbrizuri mari. În cabine stăteau tineri djighiți, toți unul și unul, fără mustăți. În unele cabine erau câte doi. Însoțitorii veneau să încarce și să lege fânul. După cum i se părea băiatului, toți erau frumoși, viteji și veseli.

De fapt, băiatul nu se înșelase. Așa era. Mașinile flăcăilor erau în stare bună. Înaintau cu viteză pe drumul tare, pietruit, după ce lăsaseră în urmă panta Muntelui Străjii. Băieții se arătau bine dispuși. Cum să nu fie, când vremea era frumoasă, iar aici - de unde o fi răsărit? - un ștrengar urecheat și cu capul mare aleargă înaintea

fiecărei mașini, zăpăcit de o bucurie fără margini! Cum să nu râzi și să nu-i faci cu mâna și să-l ameninți în glumă, ca el să râdă și mai vârtos, să fie și mai zburdalnic?...

Ultimul camion chiar s-a oprit. Din cabină s-a aplecat un tânăr flăcău în haine militare; cu manta marinărească fără epoleți și fără bonetă soldățească, ci cu șapcă. Era șoferul.

— Hai noroc! Ce faci aici? se adresă el băiatului, făcându-i ștrengărește cu ochiul.

— Nimic, răspunse băiatul cu sfială.

— Tu ești nepotul bunicului Momun?

— Da.

— Nu m-am înșelat. Și eu sunt bughin. Băieții care au trecut pe aici tot bughini îs. Ne ducem la fân. Bughinii din ziua de azi nu mai știu unul de altul, s-au răspândit în toate cele patru zări... Transmite-i salutări bunicului. Spune-i că l-ai văzut pe Kulubek, fiul lui Ciotbai. Spune-i că m-am întors din armată și acum sunt șofer la sovhoz. Rămâi cu bine!

La plecare, Kulubek i-a dăruit băiatului o insignă militară foarte interesantă. Semăna cu o decorație.

Mașina a mârâit ca un leopard și a pornit să le ajungă pe celelalte. Băiatul a simțit deodată că tare ar vrea să plece cu acest flăcău prietenos și îndrăzneț, cu manta marinărească, cu acest frate bughin. Însă drumul rămăsese pustiu și el a trebuit să se întoarcă acasă. Insigna și-a agățat-o în piept. Era tare mândru când a povestit bunicului despre întâlnirea sa.

În ziua aceea, spre seară, a început să sufle deodată cu putere vântul dinspre San-Taș, de acolo de unde masivul se sprijinea cu fruntea de bolta cerului. S-a dezlănțuit o vijelie nemaipomenită. Frunzele se ridicau în vârtejuri deasupra pădurii și, înălțându-se tot mai sus, în cer, și-au pornit zborul foșnitor peste piscurile munților. Deodată a început să viscolească, încât vai de călătorul aflat la drum. Și numaidecât s-a pus să ningă. O beznă albă se abătuse

asupra pământului. Pădurile se clătinau, râul se învolburase. Zăpada cădea cu nemiluita, înviforându-se.

Cu chiu cu vai au izbutit să adăpostească vitele, să strângă câte ceva de prin curte și să care în casă cât mai multe lemne. Apoi nici nasul nu se mai încumetau să-l scoată afară din casă. Cum naiba să se mai încumete pe o viforniță atât de cumplită și neașteptată?!

— De ce oare, de ce? se întreba neliniștit bunicul Momun, aprinzând focul în sobă.

Ciulea mereu urechea la șuieratul vântului și mereu se apropia de fereastră. Afară, urgia ninsorii se întetea cu repeziciune.

— Da' mai stai locului! bodogănea bunica. Ce, e prima oară când vezi așa ceva? „De ce oare, de ce?” îl îngâna ea. Pentru că a venit iarna!

— Așa deodată? În mai puțin de o zi?...

— Și de ce nu la o adică? Ce, o să te-ntrebe pe tine? A vrut iarna să vină și uite c-a venit!

În hornul casei șuiera vântul. La început, băiatul era puțin înfricoșat. Înghețase ajutându-l pe bunicul pe afară, dar curând focul se întetise, se făcuse cald. În casă începuse să miroasă a rășină arsă, a fum de lemn de pin, și băiatul, încălzindu-se, s-a liniștit.

Pe urmă au cinat și s-au culcat. Afară ningeă fără istov. Vântul vuia amenințător, viscolind zăpada.

„În pădure, desigur, o fi prăpădul de pe lume” se gândea băiatul, trăgând cu urechea la zgomotele de afară. Și deodată îl năpădi teama când pe undeva se auziră niște glasuri, strigăte nelămurite. Cineva striga pe cineva, cineva răspundea. La început, băiatul a crezut că i se păruse. Cine putea să sosească la pichet pe o astfel de vreme? Dar bunicul Momun și bunica ciuliseră și ei urechea.

— Oameni! a spus bunica.

— Da, a răspuns bunicul, nesigur.

Apoi a zis, îngrijorat:

— Cine să fie la ceasul ăsta?

După care a început să se îmbrace în grabă.

Bunica se foia și ea de colo-colo. S-a sculat și a aprins lampa. Băiatul, temându-se parcă de ceva, și-a tras la repezeală hainele pe el. Între timp oamenii se apropiaseră de casă. Li se deslușeau glasurile și zgomotul pașilor. Călcând pe zăpada viscolită ce scârțâia sub tălpi, necunoscuții urcară bocănind pe verandă și bătură la ușă:

— Deschide, *aksaka!* Înghețăm!

— Cine sunteți?

— Oameni buni.

Momun a deschis ușa. O dată cu rotocoalele de aer rece, o dată cu vântul și omătul, în casă s-au bulucit, acoperiți de nea, tinerii șoferi care trecuseră în ziua aceea spre valea Arcea ca să transporte fânul. Băiatul i-a recunoscut numaidecât. Printre ei era și Kulubek, cel cu mantaua marinărească, ce-i dăruise insigna. Pe unul dintre ei îl duceau ținându-l de subsuori. Omul gemea și își târa un picior. În casă s-a stârnit dintr-o dată învălmășeală.

— *Astapralla*²⁶! Ce-i cu voi? se văitară într-un glas bunicul Momun și bunica.

— O să vă povestim mai târziu! În urmă au rămas încă șapte băieți de-ai noștri. Numai de n-ar rătăci drumul. Haide, șezi colea! Și-a scrântit piciorul, spuse Kulubek, precipitat, așezându-l pe flăcăul care gemea pe prichiciul sobei.

— Unde au rămas ceilalți? întrebă bunicul Momun, grăbit. Plec îndată să-i aduc. Dă fuga - îi mai spuse el băiatului - și zi-i lui Seidahmat să vină iute cu lanterna electrică.

Băiatul țâșni pe ușă afară, dar se opri brusc, pierzându-și respirația. Toată viața va ține minte clipa aceea îngrozitoare. O lighioană flocoasă, cu răsuflarea de gheață, îl înhățase de gât și începuse să-l zgâlțâie. Dar el n-a dat îndărăt. S-a smuls din ghearele ascuțite și, ferindu-și capul

²⁶ Ferește-ne, Doamnel!

cu mâinile, a alergat spre casa lui Seidahmat. Avea de făcut doar vreo douăzeci-treizeci de pași, dar lui i se părea că aleargă departe prin viforniță, ca un *batîr* în ajutorul războinicilor săi. Inima îi era plină de bărbăție și hotărâre. Se simțea puternic și neînfricat, și în vreme ce fugea spre casa lui Seidahmat, a izbutit să săvârșească asemenea fapte de vitejie, încât ți se tăia răsuflarea. Sărea peste prăpăstii de pe un munte pe altul, tăia cu spada hoardele vrăjmașilor, salva pe cei ce ardeau în foc și pe cei ce se înecau în fluviu, urmărea cu un avion de vânătoare, deasupra căruia flutura un drapel roșu, monstrul flocos și negru, care fugea din calea lui peste munți și peste văi. Avionul său de vânătoare zbura ca glonțul pe urma monstrului. Băiatul trăgea în el cu mitraliera și striga: „Lovește-l pe fascist!” Și pretutindeni îl însoțea Maica Cerboaica cea Cornută. Ea era mândră de el. Când băiatul ajunsese aproape de ușa casei lui Seidahmat, Maica Cerboaica cea Cornută i-a zis: „Iar acum salvează-mi copiii, pe tinerii șoferi!” „Îi voi salva, Maică Cerboaică, îți jur!” a rostit băiatul cu glas tare și a bătut la ușă.

— Repede, nene Seidahmat! Vino să-i salvăm pe-ai noștri!

Rosti aceste cuvinte dintr-o suflare, încât Seidahmat și Gulgeamal săriră în sus, speriați.

— Pe cine să salvăm? Ce s-a întâmplat?

— Bunicul a zis să vii iute cu lanterna electrică. S-au rătăcit șoferii din sovhoz.

— Neghiobule! De ce nu spui așa? a ocărât Seidahmat, pregătindu-se de plecare.

Dar băiatul nu s-a supărat nicidecum pentru asta. De unde să știe Seidahmat ce fapte de vitejie săvârșise el ca să ajungă până la ei? Ce jurământ rostise el! Băiatul nu și-a prea pierdut cumpătul nici când a aflat că bunicul Momun și Seidahmat îi întâlniseră pe cei șapte șoferi în apropierea pichetului și-i conduseseră acasă. Căci se putea întâmpla și altfel. Primejdia pare ușoară numai după ce a trecut... Dar,

oricum, bine că i-au găsit. Seidahmat i-a luat acasă. Chiar și Orozkul a primit cinci oameni să doarmă la el. A trebuit să-l trezească. Ceilalți s-au înghesuit în casa bunicului Momun.

În munți viscolul nu se ostoise. Băiatul a ieșit o clipă pe verandă și n-a putut să-și dea seama care-i dreapta, care-i stânga, unde e sus și unde-i jos. Noaptea viforoasă se învălătucea cu furie. Neaua se așternuse până la genunchi.

Numai după ce toți șoferii din sovhoz fuseseră găsiți, când se încălziseră și scăpaseră de frică și de ger, bunicul Momun a început, prevăzător, să-i iscodească ce s-a întâmplat cu ei, deși era clar că-i prinsese vremea rea pe drum. Băieții povesteau, iar bătrânul și bunica oftau.

— Vai, vai, vai! se minunau ei de cele întâmplate și mulțumeau lui Dumnezeu, strângându-și mâinile la piept.

— Of, mări flăcăilor, păi v-ați îmbrăcat și voi atât de ușor... îi dojenea bunica, turnându-le ceaiul fierbinte. Cum vii în munți cu asemenea veșminte?! Sunteți niște copii, asta e, niște copii! Vă fuduliți, vreți să faceți pe orășenii. Dacă rățăceți drumul, ferească Dumnezeu! Până în zori vă prefăceți în sloiuri de gheață.

— Dar cine s-a gândit c-o să se întâmple așa ceva? i-a răspuns Kulubek. De ce să ne îmbrăcăm călduros? Când se strică vremea, mașinile noastre se încălzesc de la motor. Șezi ca în casă și învârtești de volan. În avion, care zboară la asemenea înălțime, că munții, priviți de sus, par niște movițe, când afară e ger de patruzeci de grade, înăuntru oamenii umblă în cămașă...

Băiatul se culcase între șoferi pe cojocul de oaie. Se strânsese lângă Kulubek și asculta cu multă luare-aminte discuția celor mari. Nimeni nu ghicea că el, într-un fel, era bucuros că se stârnise viscolul năprasnic, care îi silise pe flăcăi să caute adăpost la ei la pichet. În adâncul inimii, el dorea ca viscolul să nu contenească măcar vreo trei zile și flăcării să locuiască la ei. În tovărășia lor era atât de bine, atât de interesant. Bunicul, de bună seamă, îi cunoștea pe

toți. Dacă nu pe ei personal, atunci pe tații și pe mamele lor.

— Uite, îi zise bunicul nepotului său, cu o undă de mândrie în glas, i-ai cunoscut pe frații tăi din neamul Bugu. Acum o să știi ce fel de oameni sunt. Privește-i! Tare mai sunt voinici djighiții de azi! Să vă dea Dumnezeu sănătate! Mi-aduc aminte, în patruzeci și doi, iarna, când ne-au dus la Magnitogorsk, pe șantier...

Și bunicul se apucă să istorisească povestea binecunoscută băiatului, când toți cei mobilizați pentru muncă, aduși din toate colțurile țării, au fost aliniați în front după înălțime. Kirghizii, mici de statură, erau aproape toți în coada șirului. S-a strigat apelul, după care li s-a dat repaus. De ei s-a apropiat o namilă de om, vânjos și cu capul roșcat, întrebându-i cu glas bubuitoare:

— Voi de unde ați mai apărut? Sunteți manciurieni?

Între ei se afla un bătrân învățător care a răspuns:

— Suntem kirghizi. Când noi ne luptam cu manciurienii, nu prea departe de aici, nici pomeneală nu era de Magnitogorsk. Și eram înalți ca tine. Când om sfârși cu războiul, o să mai creștem puțin...

Amintindu-și această întâmplare de demult, râzând mulțumit, bunicul își privi încă o dată oaspeții.

— A avut dreptate învățătorul. Când mă duc la oraș și mă uit pe stradă, iau seama că oamenii sunt mai frumoși, mai voinici, nu ca pe vremuri...

Flăcăii zâmbeau înțeleghător: bătrânului îi place să glumească.

— De voinici suntem voinici, spuse unul dintre ei, numai că, uite, am reușit să răsturnăm o mașină la marginea coastei. Deși suntem atâția, n-am fost în stare s-o punem din nou pe patru roți...

— Ce tot vorbești? Pe un viscol ca ăsta și încărcată cu fân?! le luă apărarea bunicul Momun. Se-ntâmplă. Dacă dă Dumnezeu, mâine o s-o scoatem cu bine la capăt. Numai de s-ar potoli vântul.

Flăcăii îi povestiră bunicului cum veniseră să încarce fânul cosit de pe plaiul Arcea. Acolo se aflau trei clăi mari de fân de munte. S-au apucat să încarce din toate trei clăile o dată. Au umplut mașinile cu vârf, cât casele, încât erau nevoiți să coboare din ele cu ajutorul arcanelor. Așa au încărcat mașină după mașină. Cabinele nu se mai vedeau, ci doar parbrizele, capotele și roțile. Dacă tot au venit, atunci să încarce totul ca să nu mai bată drumul încă o dată. Știau că, dacă mai rămâne fân, nu-l mai pot lua până la anul viitor. Munceau cu spor. Când isprăveau de încărcat o mașină, șoferul o trăgea la o parte și ajuta la încărcatul alteia. Au pus aproape tot fânul, mai rămăsese doar pentru vreo două camioane, nu mai mult. Au fumat o țigară, au hotărât cum să se încoloneze, după care au pornit-o la drum. Mergând cu grijă, au coborât muntele mai mult pe dibuite. Fânul nu este o încărcătură grea, dar nici nu-i ușor de transportat, dimpotrivă e chiar periculos, mai ales în locurile înguste și la cotiturile în ac de păr.

Mergeau și nici nu bănuiau ce-i așteaptă.

Au coborât de pe platoul Arcea, au intrat în defileu, dar la ieșire - începuse să se însereze - i-a întâmpinat viforita, apoi zăpada care cădea cu nemiluita.

— Și s-a pornit o urgie, de te treceau florii, povestea Kulubek. S-a întunecat deodată. Vântul sufla cu atâta înverșunare, mai să-ți smulgă volanul din mână. Te-apuca frica la gândul că dintr-o clipă în alta o să-ți răstoarne mașina. De drum, ce să mai vorbim: și ziua e primejdios, darmită noaptea...

Băiatul asculta nemișcat, ținându-și răsuflarea, nedezipindu-și privirea de pe chipul lui Kulubek. Același vânt, aceeași ninsoare despre care se vorbea în casă se zbuciumau cu furie afară. Mulți dintre șoferi și încărcători adormiseră pe podea claie peste grămadă, îmbrăcați și încălțați. Și tot ce înduraseră ei re trăia acum băiețușul cu capul mare, cu gâtul subțire și urechile clăpăuge.

În câteva clipe drumul nu se mai cunoștea. Mașinile se țineau una de alta, ca orbii după călăuză, și claxonau într-una, ca să nu se abată din drum. Zăpada cădea potop, acoperind farurile. Ștergătoarele nu mai pridideau să curețe fulgii așternuți pe parbriz. Au fost nevoiți să conducă scoțând mereu capul din cabină, dar nici așa nu era cu mult mai bine. Iar zăpada cădea cu nemiluita. Roțile au început să patineze. Coloana s-a oprit înainte de un urcuș abrupt. Motoarele mugeau cu furie, însă fără folos... Mașinile nu mai puteau să urce. Șoferii au ieșit din cabine și, strigându-se unul pe altul, sărind de la o mașină la alta, s-au adunat în capul coloanei. Ce să facă? Să aprindă focul era cu neputință. Să rămână în cabine, însemna să consume și restul de benzină, care și așa de-abia dacă le mai putea ajunge până la sovhoz. Dacă nu încălzeau cabinele, însemna să înghețe pur și simplu. Băieții s-au pierdut cu firea. Tehnica cea atotputernică devenise neputincioasă. Ce să facă? Cineva a propus să se descarce fânul dintr-o mașină și să se vâre în el. Dar și-au dat seama că, de îndată ce l-ar fi dezlegat, din fân n-ar mai fi rămas nici un pai: vântul l-ar fi risipit cât ai clipi. Zăpada acoperea tot mai mult mașinile, sub roți se formaseră adevărate troiene. Băieții nu mai știau ce să facă, aproape că amortiseră de frig, biciuiți de viscol.

— Și-atunci mi-am adus aminte, *aksakal*, îi povestea Kulubek bunicului Momun, că pe drum, când mergeam spre Arcea, l-am întâlnit pe el, pe frățiorul nostru bughin - a spus el, arătând spre băiat, și l-a mângâiat duios pe cap. Fugea pe marginea drumului. M-am oprit. Ba ne-am dat și binețe. Am stat de vorbă. Așa e? Da' de ce nu dormi?

Băiatul dădu din cap, zâmbind. Dacă ar fi știut cineva ce năvalnic i-a bătut inima de fericire și mândrie! Chiar Kulubek a vorbit despre el! Cel mai puternic, cel mai curajos și cel mai frumos dintre acești flăcăi! De-ar putea fi și el la fel!

Punând lemne pe foc, bunicul îl lăudă la rându-i:

— Așa e el. Îi place să asculte ce se vorbește. Uite cu câtă luare-aminte ascultă!

— Nici eu nu știu cum de mi-am amintit de el în acele clipe, a continuat Kulubek. Le-am spus băieților. Mai mult am strigat fiindcă vântul înăbușea cuvintele. „Haideti, le zic, să răzbim până la pichet. Altfel o să pierim aici.” „Dar cum? strigau băieții. Cum să răzbim? Pe jos n-o să putem ajunge. Și nu putem părăsi mașinile.” Eu le răspund: „Haideti, zic, să împingem mașinile pe culme, de-acolo drumul coboară. Să răzbim până în defileul San Taș, de-acolo ajungem la pădurari pe jos, nu e departe.” Băieții s-au dumerit. „Hai, zic ei, dă comanda.” Ei, dacă-i așa... Am început cu mașina din frunte: „Osmonalî, urcă în cabină!” Cu toții am pus umărul să împingem mașina. A pornit! La început se părea că treaba merge, dar mai pe urmă puterile ne-au părăsit. Dar nici să dăm înapoi, nu se mai putea. Ni se părea că nu împingem o mașină, ci cogeamite muntele. Și încărcătura era mare - o claie pe roți! Știu numai că strigam cât mă țineau băierile inimii: „Hai! Hai! Hai!”, dar nici eu nu mă auzeam. Vânt și zăpadă de nu vedeai la doi pași. Mașina urla și se văita de parcă era vie. Cu o ultimă sfortare a zvâcnit în sus și noi o dată cu ea. Inima sta parcă să-ți plesnească, să se desfacă în bucăți. Capul ți se învârtea de amețală...

— Vai, vai! se tânguia bunicul Momun. Ce v-a fost dat să pățiți! Nici vorbă, Maica Cerboaica cea Cornută v-a păzit, că sunteți copiii ei. V-a scos din necaz. Altfel, cine știe... Auzi? Viscolul nu se potolește de loc. Se zbuciumă într-una.

Băiatului i se lipeau ochii de somn. Se silea să nu adoarmă, dar pleoapele i se lipeau mereu. Pe jumătate adormit, auzind din când în când frânturi din convorbirea lui Kulubek cu bătrânul, el învălmășea realitatea cu imagini închipuite. I se părea că și el este acolo, printre acești flăcăi tineri, pe care i-a prins viforul în munți. În fața lui se așternea un drum povârnit ce urca în vârful unui munte alb-alb. Viscolul îi ardea obrazii, îi biciuia ochii.

Împingeau în sus un camion uriaș cât casa, încărcat cu fân. Înaintau încet, tare încet. Camionul nu mai mergea și, cedând, a scăpat înapoi. Îngrozitor! Ce beznă! Vântul șfichiuia nemilos. De spaimă, băiatul s-a chircit, temându-se că mașina va scăpa înapoi și-i va strivi. Dar, pe neașteptate, cine știe de unde, a apărut Maica Cerboaica cea Cornută. Și-a proptit coarneau în mașină, ajutându-le să o împingă pe coastă în sus. „Hai! Hai! Hai!” striga băiatul, și mașina s-a urnit din loc fără să se mai împotmolească. Au ajuns pe culme, iar camionul a pornit singur în jos. Așa au împins și a doua mașină, și a treia, și încă multe din ele. De fiecare dată îi ajuta Maica Cerboaica cea Cornută. Nimeni nu o vedea. Nimeni nu știa că era alături de ei. Dar băiatul o vedea și știa. Vedea cum, atunci când îi părăseau puterile, Maica Cerboaica cea Cornută dădea fuga și le ajuta cu coarneau să împingă mașina în sus. „Hai! Hai! Hai!” îndemna el o dată cu ceilalți. Tot timpul se afla lângă Kulubek. Pe urmă Kulubek i-a spus: „Treci la volan!” Băiatul a urcat în cabină. Mașina tremura și duduia. Iar volanul i se rotea singur în mâini, ușor, ca cercul de butoi cu care se juca de-a automobilul când era mic. Se rușina că volanul este întocmai ca o jucărie. Deodată, mașina s-a înclinat căzând pe o parte. S-a prăbușit cu zgomot și s-a sfărâmat. Băiatul a început să plângă în hohote. Îi era tare rușine. Îi era rușine să privească în ochii lui Kulubek.

— Ce-i cu tine? Ce-i cu tine, hai? l-a trezit Kulubek.

Băiatul a deschis ochii. Era fericit că totul n-a fost decât un vis. Kulubek l-a ridicat în brațe și l-a strâns la piept.

— Ai visat? Te-ai speriat? Eh, tu, eroule! și l-a sărutat cu buzele lui aspre, crăpate de vânt. Hai să te culc, trebuie să dormi.

L-a culcat pe dușumea, pe așternutul de pâslă, lângă șoferii adormiți. Apoi s-a culcat și el alături, l-a tras mai aproape și s-a acoperit cu poala mantalei.

Dis-de-dimineată, pe băiat l-a trezit bunicul.

— Trezește-te! i-a spus bătrânul încet. Îmbracă-te cât mai gros. Am treabă cu tine. Trebuie să m-ajuti. Hai scoală-te!

Afară mijeau zorile neguroase. În casă, toți mai dormeau încă, așa cum îi prinsese somnul, de-a valma.

— Na, încălță-te cu pâslarii! i-a spus bunicul Momun.

Bunicul mirosea a fân proaspăt. Asta însemna că și dăduse nutreț la cai. Băiatul își vârî picioarele în pâslari și ieși împreună cu bunicul afară. Zăpada viscolită se strânsese în troiene uriașe. Dar vântul se potolise. Din când în când mai adia ușor, spulberând omătul.

— E frig! se zgribuli băiatul.

— Nu-i nimic. Parcă se mai înseninează, a mormăit bunicul. Ar fi și timpul! S-a năpustit așa deodată... Numai de n-ar lua o întorsătură proastă...

Au intrat în staul, unde se aflau cele cinci oi ale lui Momun. Bătrânul, pipăind, a găsit felinarul atârnat de stâlp și l-a aprins. Oile s-au mișcat în colț, cercetându-i cu privirea.

— Ține, să-mi luminezi, i-a spus băiatului bunicul, întinzându-i felinarul. O să tăiem noatina cea neagră. Casa e plină de oaspeți. Până se scoală, trebuie s-avem carnea pregătită.

Băiatul îi făcea lumină bunicului cu felinarul. Vântul mai sufla încă prin crăpături. Afară era ger și întuneric. Bătrânul a aruncat mai întâi un braț de fân lângă ușă, a dus noatina cea neagră în locul acela și, înainte de a o doborî și de a-i lega picioarele, a căzut pe gânduri, apoi s-a lăsat în genunchi.

— Pune felinarul jos. Îngenunchează și tu, i-a spus el băiatului.

Apoi a început să șoptească, împreunându-și palmele a rugă:

— O, străbuna noastră cea mare! O, Maică Cerboaica cea Cornută! Îți aduc jertfă o oaie neagră. Pentru salvarea copiilor noștri la ceas de primejdie. Pentru laptele tău alb

cu care i-ai hrănit pe strămoșii noștri, pentru inima ta bună, pentru grija de mamă ce ne-o porți! Să nu ne părăsești la ceas de grea cumpănă, când ne aflăm prin văi prăpăstioase, când trecem prin râuri involburate, pe cărări alunecoase. Să nu ne părăsești de-a pururi pe acest pământ, că noi suntem copiii tăi! Amin!

Și-a trecut mâinile peste față a închinăciune, de la frunte în jos, spre bărbie. Băiatul făcu la fel. Apoi bunicul doborî oia și-i legă picioarele. Scoase din teacă vechiul său cuțit asiatic.

Băiatul îi lumina cu felinarul.

Vremea s-a liniștit în sfârșit. De vreo câteva ore, soarele își arătase, speriat, fața printre norii ce se mișcau cu iuteală. De jur împrejur, noaptea din ajun, noaptea de viforniță, își lăsase urmele: troiene lungi de-a lungul și de-a latul, tufișuri răvășite, copaci tineri încovoiați ca un arc sub povara omătului, copaci bătrâni doborâți. Dincolo de râu, pădurea era tăcută, liniștită și abătută parcă. Râul părea că se mai afundase în matcă, malurile acoperite de zăpadă se făcuseră mai povârnite. Apa curgea mai puțin zgomotos.

Soarele era încă nehotărât - ba ieșea, ba se ascundea. Însă nimic nu întuneca și nu neliniștea sufletul băiatului. Spaimele nopții trecute, vifornița fuseseră date uitării, iar neaua nu-l stânjenea. Așa era mai interesant. Alerga de colo până colo și zăpada îi zbură de sub picioare. Era fericit pentru că în casă se aflau atâția oameni, pentru că flăcăii dormiseră bine, vorbeau tare, râdeau, și pentru că mâncau cu poftă carnea de oaie fiartă pentru ei.

Între timp soarele ieșise de-a binelea. Strălucea cu mai multă putere. Încet-încet, norii se împrăștiaseră. Se făcuse ceva mai cald. Zăpada venită pe neașteptate începuse să scadă, mai cu seamă pe drum și pe poteci.

E drept, băiatul începu să dea semne de neliniște în clipa când șoferii și încărcătorii se pregătiră de plecare.

Ieșiră cu toții în curte, își luară bun rămas de la stăpânii pichetului, mulțumindu-le pentru găzduire și pentru bucate. Bunicul Momun și Seidahmat îi însoțeau călări. Bunicul ducea o legătură de lemne, iar Seidahmat un bidon mare de zinc, ca să încălzească apă pentru motoarele înghețate.

Porniră cu toții.

— *Ata*, merg și eu. Ia-mă și pe mine, spuse băiatul, apropiindu-se de Momun.

— Tu nu vezi că n-are cin' să te ia? Eu duc lemnele, Seidahmat duce bidonul. Ce să cauți tu acolo? O să obosești mergând prin zăpadă.

Băiatul se supără. Lăsă capul în pământ, îmbufnat. Și-atunci Kulubek l-a luat cu el.

— Hai cu noi, îi zise, prinzându-l de mână. O să vii înapoi cu bunicul.

Au pornit către răspântie, acolo unde cobora drumul dinspre plaiul Arcea. Zăpada era destul de mare. Nu era prea ușor să ții pasul alături de acești flăcăi voinici. Băiatul începu să dea semne de oboseală.

— Hai să te iau în cârcă, îi propuse Kulubek.

L-a prins de braț, apoi îl săltă cu dibăcie pe umeri. Îl ducea cu atâta ușurință, de parcă îl purtase pe umeri în fiecare zi.

— Grozav de bine te mai pricepi, Kulubek, spuse șoferul care mergea alături.

— Păi toată viața i-am purtat așa pe frații și pe surorile mele, se laudă Kulubek. Eu mi-s cel mai mare din cei șase frați. Mama muncea la câmp, tata așijderea. Acum, surorile mele au și ele copii. Când m-am întors din armată, nu m-am dus numiadecât la lucru. Și cum nu eram însurat, soră-mea, cea mai mare dintre fete zice: „Vino să stai la noi, tu te pricepi de minune să dădăcești copiii!” „Ei, zic eu, nu. Ajunge, de-acum încolo o să-i dădăcesc pe-ai mei”...

Mergeau așa, vorbind ba de una, ba de alta. Băiatul se simțea bine pe umerii puternici ai lui Kulubek.

„Ah, dacă aş avea şi eu un frate ca el! visa băiatul. Nu mi-ar fi frică de nimeni. Numai să-ncerce Orozkul să mai strige la bunicul sau să se atingă de cineva, că s-ar potoli pe dată când Kulubek s-ar uita mai urât la el.”

Maşinile cu fân, părăsite în noaptea din ajun, se aflau, după cum s-a văzut, la vreo doi kilometri mai în sus de răspântie. Acoperite de zăpadă, ele semănau cu nişte stoguri lăsate iarna pe câmp. Părea că nimeni şi nimic nu le va urni din loc.

Au aprins focul şi au încălzit apa. S-au apucat să pornească primul motor cu manivela. Motorul s-a înviorat, a prins să tuşească şi a pornit. Pe urmă treaba a mers mult mai repede. Pe celelalte le-au pornit remorcându-le. Fiecare maşină pornită, cu motorul încălzit, o trăgea pe cea din spatele ei.

După ce toate camioanele au fost puse în mişcare, au ridicat şi maşina ce căzuse noaptea în şanţ. Toţi câţi erau acolo au pus umărul ca s-o scoată la drum. Băiatul s-a sprijinit şi el de o margine, a ajutat şi el. Tot timpul se temea să nu-i spună careva: „Tu ce te tot învârţi printre picioarele noastre? Ia şterge-o de aici!” Dar nimeni n-a rostit aceste cuvinte, nimeni nu l-a alungat. Poate pentru că îi dăduse voie Kulubek. Iar el, aici, e cel mai puternic şi toţi îl respectă.

Soferii şi-au luat încă o dată rămas bun. Maşinile au pornit. La început încet, apoi tot mai repede. S-au înşiruit pe drum ca o caravană printre munţii înzăpeziţi. Au plecat fiii fiilor Maicii Cerboaica cea Cornută. Ei nu ştiu că, datorită închipuirii copilului, înaintea lor, pe drum, fugea nevăzută Maica Cerboaioa cea Cornută. În salturi mari, avântate, ea alerga în fruntea coloanei de maşini. Ea îi păzea de necazuri şi de nenorociri pe drumul greu: răsturnări, avalanşe de zăpadă, viforniţă, ceaţă şi de alte năpaste care, de-a lungul multor veacuri de viaţă nomadă, aduseseră kirghizilor nenumărate suferinţe. Oare nu asta o

rugase bunicul Momun pe Maica Cerboaica cea Cornută, jertfindu-i în revărsat de zori oaia cea neagră?

Au plecat. Iar băiatul a plecat împreună cu ei, în închipuire. Stătea în cabină alături de Kulubek. „Nene Kulubek, îi spunea el pe drum, înaintea noastră aleargă Maica Cerboaica cea Cornută.” „Ce vorbești?” „Zău că da. Pe cuvânt de onoare! Privește!”

— Ei, ce-ai căzut pe gânduri? De ce te-ai oprit? l-a trezit bunicul Momun din visare. Urcă, e timpul să mergem acasă, adăugă el și se aplecă săltându-l pe băiat în șa. Ți-e frig? îl întrebă apoi bătrânul, învelindu-l mai bine cu poalele cojocului.

Atunci băiatul încă nu mergea la școală.

Acum, trezindu-se în răstimpuri din coșmar, se gândea neliniștit: „Oare cum o să mă duc mâine la școală? Căci m-am îmbolnăvit, mi-e tare rău...” Apoi cădea iarăși în neștire. I se părea că trece în caiet cuvintele scrise de învățătoare pe tablă: „*at-ata-taka*”²⁷. Cu aceste buchii de școlar în clasa întâi umpluse tot caietul, pagină cu pagină. „*At-ata-taka. At-ata-taka.*” Obosise. Literele îi jucau înaintea ochilor. Îi era cald. Foarte cald. Băiatul se dezvelea. Când se dezvelea, îl lua cu frig și din nou îl năpădeau fel de fel de năluciri. Ba se prefăcea în peștișor și înota prin apa rece ca gheața spre vaporul cel alb, dar nu izbutea să ajungă la el, ba se trezea în vifornița de zăpadă. În vârtejul neguros și rece, mașinile încărcate cu fân patinau pe drumul povârnit. Ele se văitau așa cum se vaită oamenii și patinau toate odată. Roțile se învârtteau turbate, devenind roșii ca focul. Ardeau. De sub ele ieșeau flăcări. Proptindu-se cu coarneau în caroserie, Maica Cerboaica cea Cornută împingea la deal o mașină încărcată cu fân. Băiatul îi ajuta, străduindu-se din răsuputeri. Sudoarea curgea pe fața lui șiroaie. Deodată, mașina cu fân se prefăcu într-un leagăn de copil. Maica

²⁷ Cal, tată, potcoavă (n. a).

Cerboaică cea Cornută îi spuse: „Hai, repede, să ducem acest *beşik* mătușii Bekei și unchiului Orozkul”. O luară la fugă. Băiatul rămase în urmă, dar înaintea lui, în întuneric, răsuna neconținut clopoțelul leagănului. Băiatul alerga călăuzindu-se după clinchetul lui.

Se trezi din nou auzind pași pe verandă și ușa scârțâind. Bunicul Momun și bunica se întorseseră. Parcă erau mai liniștiți. Pesemne că sosirea străinilor la pichet îi silise pe Orozkul și pe mătușa Bekei să se potolească. Ori poate că Orozkul obosise de atâta băut și, în sfârșit, adormise. De afară nu se mai auzeau nici țipete, nici înjurături.

Pe la miezul nopții, luna răsări deasupra munților. Atârna ca un disc tulbure peste piscul cel mai semeț. Încătușat de ghețurile veșnice, muntele se desena în întuneric scăpărând scânteieri diafane. De jur împrejur, într-o tăcere desăvârșită, străjuiau munții mai mici, stâncile, codrii negri și neclintiți, iar jos de tot, râul se zbătea zgomotos printre praguri.

În fereastră licări lumina tremurândă a lunii, alunecând într-o fâșie piezișă. Lumina îl supăra pe băiat. El se perpelea, mijindu-și ochii. Vru s-o roage pe bunica să tragă perdeaua, dar se răzgândi: bunica era supărată pe bunicul.

— Neghiobule! șopti ea, așezându-se să se culce. Dacă nu știi cum să trăiești cu oamenii, măcar taci din gură. Mai bine ai asculta de alții. Căci te află în mâinile lui. El îți dă leafă. Chit că e o nimica toată, dar o primești în fiecare lună. Fără leafă, cine crezi că ești? Ești bătrân și tot n-ai minte...

Bătrânul nu răspunse. Bunica tăcu. Apoi spuse pe neașteptate:

— Dacă omului i se ia leafa, el nu mai e om. E un nimic!

Nici de data asta bunicul nu răspunse.

Iar băiatul nu putea să doarmă. Îl durea capul și gândurile i se învălmășeau. Se gândea la școală și-l cuprindea neliniștea. Până acum nu lipsise niciodată și nu-și putea închipui ce o să fie dacă mâine n-o să poată merge la școala lui în Gelesai. Și se mai gândea că, dacă Orozkul

o să-l alunge pe bunicul din slujbă, bătrânul nu va mai avea trai cu bunica. Ce se vor face atunci?

Oare de ce trăiesc oamenii astfel? De ce unii sunt răi, iar alții buni? De ce unii sunt fericiți, iar alții nefericiți? De ce sunt unii de care se tem toți și alții de care nu se teme nimeni? De ce unii au copii, iar alții nu au? De ce unii oameni pot să nu dea simbrerie altora? Pesemne că cei mai buni oameni sunt aceia care primesc simbria cea mai mare. Bunicul însă primește puțin și toți îl obijduiesc. Oare ce s-ar putea face ca și bunicului să i se dea o leafă mai mare? Poate că atunci Orozkul l-ar respecta pe bunicul.

Din pricina acestor gânduri pe băiat îl durea și mai tare capul. Își aduse din nou aminte de *maralii* pe care-i văzuse seara lângă vad, dincolo de râu. Ce-or fi făcând ei acum, noaptea? Căci sunt singuri, învăluiți de frigul munților de piatră, în mijlocul pădurii întunecoase, de nepătruns. E înfricoșător! Dacă dau lupii peste ei? Ce se va întâmpla? Cine-i va mai aduce mătușii Bekei leagănul fermecat în coarne?

Se cufundă într-un somn agitat și, adormind, o rugă fierbinte pe Maica Cerboaica cea Comută să aducă un *beşik* de mesteacăn pentru mătușa Bekei și Orozbul. „Să aibă și ei copii. Să aibă și ei copii!” o ruga el fierbinte pe Maica Cerboaica cea Cornută. Și auzi clinchetul îndepărtat al clopoțelului atârnat de leagăn. Maica Cerboaica cea Cornută venea grăbită, purtând în coarne leagănul fermecat...

VII

Dis-de-dimineată băiatul se trezi simțind atingerea unei mâini. Era mâna bunicului, mâna lui rece de afară. Băiatul se zgribuli fără să vrea.

— Dormi, dormi...

Bunicul suflă în mâini să și le încălzească. Îi pipăi fruntea. Apoi îi puse mâna pe piept și pe pânțe.

— Se pare că te-ai îmbolnăvit - spuse bunicul, necăjit. Ai fierbințeală. Și eu mă întrebam de ce nu te-ai sculat, că e vremea să mergi la școală.

— Îndată, mă scol îndată, zise băiatul, ridicând capul, și totul i se întunecă înaintea ochilor, iar urechile începură să-i țiue.

— Nici să nu te gândești să te scoli! Și bunicul îl culcă pe pernă. Cine o să te ducă la școală bolnav? Ia scoate limba!

Băiatul încercă să stăruie:

— Învățătoarea o să mă certe. Nu-i place când cineva lipsește...

— N-o să te certe. O să vorbesc eu cu ea. Hai, scoate limba.

Bunicul cercetă cu atenție gâtul și limba băiatului. Îi căută îndelung pulsul: degetele bătucite de muncă, degetele aspre ale bunicului prindeau ca prin minune bătăile inimii la încheietura mâinii fierbinți și asudate a băiatului. Încredințat de ceva, bunicul rosti liniștit:

— Dumnezeu e milostiv. Ai răcit oleacă. A intrat frigul în tine. Astăzi o să stai în pat, iar înainte de culcare o să-ți frec tălpile și pieptul cu seu cald de berbec. O să nădușești

și, cu ajutorul lui Dumnezeu, dimineată o să te scoli zdravăn ca un *kulan*²⁸ sălbatic.

Amintindu-și de cele întâmplate ieri și gândindu-se ce-l mai așteaptă, Momun se posomorî. Stând pe marginea patului lângă băiat, oftă și căzu pe gânduri:

— Domnul să-l aibă-n pază! șopti el, gemând. Da' când te-ai îmbolnăvit? De ce n-ai spus nimic? se adresă el băiatului. Aseară?

— Da, aseară. Când am văzut *maralii* dincolo de râu. Am alergat spre tine și după aia m-a luat cu frig.

Bătrânul răspunse, oarecum vinovat:

— Bine, bine... Dormi... Eu mă duc.

Se ridică să plece, dar băiatul îl opri:

— *Ata*, era chiar Maica Cerboaica cea Cornută, nu? Avea blana albă ca laptele, ochii... uite atât de mari și se uita la mine ca un om...

— Prostuțule! zise bătrânul Momun, zâmbind prudent. Fie cum spui tu. Poate chiar ea o fi... rosti el cu glas stins - preabuna Maica Cerboaica cea Cornută, cine știe... Eu cred...

Bătrânul nu-și termină vorba. În ușă se ivise bunica. Venea grăbită de afară, pesemne că aflase ceva.

— Du-te, bătrâne, du-te acolo, vorbi ea din prag.

Auzind acestea, bunicul se posomorî, devenind dintr-o dată jalnic și abătut.

— Vor să tragă bușteanul din râu cu mașina, spunea bunica. Du-te și tu și fă tot ce ți-or porunci... Vai, Doamne, și n-am fiert încă laptele, își aduse ea aminte și se apucă să atâte focul, apoi să orânduiască vasele, zăngănindu-le.

Bătrânul se încruntă, vru să se împotrivească, să spună ceva, dar bunica nu-i dădu răgaz să deschidă gura.

— Ei, ce-ai rămas așa? rosti ea, cu năduf. De ce te încăpățânezi? Noi nu ne putem încăpățâna, vai de capul nostru! Cine ești tu să te pui împotriva lui? Ai văzut ce oameni au venit la Orozkul? Ai văzut ce mașină au? Poate

²⁸ *kulan* - asin, cal sălbatic, în stepele kirghize din sud (n. t.).

să care zece bușteni deodată. Orozkul nici nu vrea să mai audă de noi. Și cât am încercat să-l înduplec, cât m-am înjosit! Pe fie-ta n-a lăsat-o să-i mai calce pragul. Acuma stearpa ta stă la Seidahmat. I s-au umflat ochii de plâns. Plânge și-l blestemă pe taică-său cel fără minte...

— Ajunge! spuse bunicul, nemaiputând să rabde.

Îndreptându-se spre ușă, adăugă:

— Băiețașul s-a îmbolnăvit. Dă-i să bea lapte fierbinte.

— Îi dau, îi dau lapte fierbinte. Du-te, du-te, pentru Dumnezeu!

Și după ce-l văzu ieșit pe ușă afară, ea tot mai bodogănea:

— Ce i-o fi cășunat? Niciodată n-a crâcnit în fața cuiva. A fost blând ca un mieluşel, și acum, iacătă! Așa, din senin! Ba a mai încălecat și pe calul lui Orozkul! Și toate astea numai din pricina ta... - fulgeră cu privirea spre băiat. Uite pentru cine s-a băgat în gura lupului!...

Bunica îi aduse băiatului lapte fierbinte. Grăsimea se strânsese deasupra într-o pojghiță gălbuie. Laptele îi frigea buzele. Bunica stăruia și-l tot îndemna:

— Bea, bea-l fierbinte, nu te teme, numai așa scapi de răceală.

Băiatul se arse cu laptele și îl podidiră lacrimile. Bunica îi spuse, îmbunată pe neașteptate:

— Suflă în el, suflă puțin... Asta ne mai lipsea, să te îmbolnăvești tocmai acum! oftă ea.

Băiatul voia de mult să urineze. Se ridică simțind în tot trupul o slăbiciune ciudată, plăcută. Dar bunica i-o luă înaintea:

— Vrei să faci pipi?

— Da, mărturisi băiatul.

— Așteaptă. Îndată.

Îi aduse ligheanul.

Întorcându-se rușinat băiatul îi dădu drumul în lighean, mirându-se că udul său e atât de galben și fierbinte.

Acum se simțea mult mai bine. Capul îl durea mai puțin.

Se culcă în pat liniștit, recunoscător bunicii pentru serviciul făcut. Se gândi că trebuie să se înzdrăvenească până mâine dimineată și să meargă la școală negreșit. Se gândi cum va povesti la școală despre cei trei *marali* care au apărut la ei în pădure și că cerboaica cea albă e chiar Maica Cerboaica cea Cornută, că ea are un pui mare și voinic, că mai e cu ei un *maral* roșcat grozav de mare, cu coarne uriașe, că el e puternic și o apără de lupi pe Maica Cerboaica și pe puiul ei. Și se mai gândi că le va mai spune ceva: dacă *maralii* vor rămâne la ei și nu vor pleca în altă parte, Maica Cerboaica cea Cornută va aduce curând unchiului Orozkul și mătușii Bekei leagănul fermecat.

Maralii au coborât de dimineată spre râu. Au ieșit din pădurea de pini când soarele slab de toamnă se ridicase pe jumătate deasupra lanțului de munți. Cu cât soarele se înălța mai sus, jos, între munți, se făcea tot mai cald și se lumina mai tare. După amorteala nopții, pădurea se înviora, umplându-se de mișcarea luminii și a culorilor.

Strecurându-se printre copaci, *maralii* mergeau agale, încălzindu-se prin poiențele însorite, păscând de pe ramuri frunzele înrourate. Mergeau în aceeași ordine: cerbul mascul înainte, puiul la mijloc, iar în urmă femela cu coapse vânjoase, Maica Cerboaica cea Cornută. Mergeau pe aceeași cărare pe care, ieri, Orozkul și bunicul Momun coborâseră spre râu bușteanul cu ghinion. Urma lăsată de buștean în pamântul negru al muntelui era ca o brazdă proaspătă, presărată cu smocuri de iarbă smulsă. Cărarea ducea spre vad, unde fusese lăsat bușteanul înțepenit între pragurile râului.

Maralii se îndreptau spre acel loc, locul fiind potrivit pentru adăpat. Orozkul, Seidahmat și cei doi oameni veniți după bușteni se îndreptau tot într-acolo, să vadă cum e mai bine să tragă mașina pentru a scoate bușteanul după ce-l vor fixa de un cablu. Bunicul Momun pășea șovăitor, cu capul plecat, în urma tuturor. După tărăboiul de ieri, nu

știa ce să facă, cum să se poarte. Oare îi va îngădui Orozkul să mai muncească? Oare nu-l va alunga ca ieri când a vrut să se ducă cu calul să scoată bușteanul? Dacă-i va spune: „Ce mai cauți aici? Nu ți s-a spus că ești dat afară din slujbă?” Dacă-l va ocări față de oameni și-l va trimite acasă? Bătrânul era bântuit de îndoieli. Mergea ca și când se ducea la spânzurătoare, și totuși mergea. În urma lui venea bunică. Venea de parcă nimic nu se întâmplase, ci doar așa, din simplă curiozitate. Dar de fapt ea îl supraveghea pe bătrân. Îl mâna pe Momun Descurcărețul să se împace cu Orozkul, îl mâna să dobândească iertarea lui.

Orozkul păsea plin de importanță, păsea ca un stăpân. Mergea suflând din greu, pufnind și uitându-se crunt într-o parte și-n alta. Și cu toate că-l durea capul după beție, simțea o mulțumire răzbunătoare. Privi înapoi și-l văzu pe bunicul Momun venind în urmă cu pași mărunți, ca un câine credincios bătut de stăpân. „Nu-i nimic. Las' că te joc eu! Nici măcar n-am să mă uit la tine. Pentru mine nu mai ești. O să-mi cazi singur la picioare!” se bucura Orozkul cu răutate, amintindu-și cu câtă disperare țipa la picioarele lui, noaptea trecută, nevastă-sa, când o bătea și când a alungat-o în pumni din prag. „Așa! Stai să plece ăștia cu buștenii, că-i pun să se răfuiască între ei! Acum, ea o să-i scoată ochii lui taică-său. S-a înrăit ca o fiară”, se gândea Orozkul în răstimpul când tăcea și el, și oaspetele.

Acest om se numea Koketai. Era un zdrahon de bărbat, tuciuriu la față, contabil într-un colhoz de lângă lac. Era vechi prieten cu Orozkul. Cu vreo doisprezece ani în urmă, Koketai își făcuse casă. Orozkul l-a ajutat cu cheresteaua. I-a vândut pe nimica toată bușteni pentru scânduri. Apoi omul și-a însurat feciorul cel mare. A trebuit să facă o casă și tinerilor căsătoriți. Și tot Orozkul i-a furnizat lemnul. Acum, Koketai își căpătuia fiul cel mic și iarăși avea nevoie de cherestea pentru construcție. Și din nou vechiul prieten Orozkul i-a venit în ajutor. Viața e foarte grea! Isprăvești

cu una și crezi că vei trăi liniștit. Dar viața ți-a și pregătit altceva, și fără oameni ca Orozkul, astăzi n-o poți scoate la capăt...

— Dacă dă Dumnezeu, curând o să te chemăm ca să sărbătorim mutarea în casă nouă. Vino, o să petrecem pe cinste! îi spunea Koketai lui Orozkul.

Acesta pufăi din țigară, plin de el.

— Mulțumesc. Când ești poftit, nu refuzi, da' nici nu te poștești singur dacă nu ești chemat. Dacă mă poștești, am să vin. Căci nu e prima oară când am să-ți fiu oaspete. Uite, mă gândesc dacă n-ar fi mai bine să așteptați până diseară, să plecați pe întuneric. Trebuie să treceți neobservați prin sovhoz, fiindcă, dacă vă descoperă careva...

— Asta așa e, rosti Kokeitai, dând semne de șovăială. Dar e mult până diseară. O să fim cu băgare de seamă. Doar nu-i nici un post pe drum să ne controleze... Numai întâmplător poți da nas în nas cu miliția ori cu altcineva.

— Tocmai! mormăi Orozkul, strâmbându-se din pricina arsurii la stomac și a durerii de cap. O sută de ani umbli cu treburi și nici un câine nu-ți iese în cale, iar o dată la o sută de ani cari niscai lemne și dai de bucluc. Totdeauna se întâmplă așa...

Tăcură, gândindu-se fiecare la ale sale. Lui Orozkul îi era necaz că ieri trebuise să lase bușteanul în râu. Altfel, buștenii ar fi fost gata, i-ar fi încărcat noaptea, iar în zori mașina putea să pornească, să scape de ea... Uf! A avut nenorocul ca tocmai ieri să i se întâmple una ca asta! Nătângului de Momun i-a cășunat să se răzvrătească, să nu se mai supună ordinelor. „Ei, lasă! O să vezi tu! N-o să scapi cu una cu două”...

Maralii beau apă când oamenii se apropiară de râu, pe malul dimpotrivă. Ciudate ființe sunt oamenii, totdeauna grăbiți și gălăgioși. Ocupați cu treburile și cu discuțiile lor, nici nu zăriră animalele aflate de partea cealaltă, peste râu.

Maralii stăteau în tufişurile roşcate de tugai, pe care mai stăruiau semnele dimineţii. Intraseră până la glezne în apă. Sub picioarele lor se vedea grohotişul curat al micului golf de lângă mal. Beau cu înghiţituri mici, fără grabă, cu întreruperi. Apa era rece ca gheaţa. De sus, soarele încălzea din ce în ce mai puternic şi mai plăcut. Potolindu-şi setea, *maralii* se bucurau de soare. Pe spinările lor aburinde se usca roua scuturată de pe crengi. Era o dimineaţă frumoasă şi calmă.

Dar oamenii nici nu vedeau *maralii*. Unul din ei se întoarse spre maşină, ceilalţi rămaseră pe mal. Ciulindu-şi urechile simţitoare, *maralii* desluşeau glasurile ce ajungeau din când în când până la ei şi încremeniră tresărind când pe malul celălalt se ivi maşina cu remorcă. Maşina duduia şi zdrăngănea. *Maralii* se pregătiră de fugă. Dar maşina se opri brusc, încetând să mai zdrăngăne şi să mai vuiască. Animalele încetiniră pasul, totuşi îşi continuară drumul cu băgare de seamă: pe malul opus, oamenii vorbeau prea tare şi se mişcau prea grăbiţi.

Maralii porniră încetişor pe cărare prin tugaiul mărunţ. Spinările şi coarneau lor se zăreau ici şi colo printre tufişuri. Iar oamenii nici nu-i vedeau. Numai când *maralii* străbătură luminişul presărat cu nisip uscat, adus aici de revărsarea râului, oamenii îi zăriră ca-n palmă pe nisipul liliachiu, luminat puternic de soare. Şi înmărmuriră cu gurile căscate, care cum se nimeri.

— Priviţi! Priviţi! Ce-o fi asta! strigă cel dintâi Seidahmat. Cerbi! De unde or fi venit?

— Ce strigi aşa? Ce faci atâta tărăboi? Care cerbi? Sunt *marali*. I-am văzut şi ieri, rosti Orozkul cu dispreţ. De unde au venit? Or fi venit ei de undeva.

— Tiii!... exclamă încântat mătăhălosul Koketai şi, de tulburare, îşi descheie gulerul cămăşii care-l sufoca. Ce dolofani sunt! se minuna el. S-au îngrăşat...

— Da' cerboaica! Ce mândrețe! Uitați-vă cum calcă! îi ținu isonul șoferul, holbând ochii. Zău, e cât o iapă de doi ani! N-am văzut niciodată.

— Da' cerbul! Uitați-vă ce mai coarne! Și ce mândru le poartă! Nu le e frică de loc. De unde or fi venit, Orozkul? Întrebă Koketai, iar ochii lui mici ca de porc străluceau de poftă nemăsurată.

— Din rezervație, pesemne, răspunse Orozkul, plin de importanță, cu sentimentul demnității de stăpân. Au venit de dincolo de defileu, din partea cealaltă. Nu le e frică fiindcă-s obișnuiți cu oamenii.

— Ah, de-aș avea o pușcă! trânti deodată Seidahmat. Ar fi vreo două chintale numai carne. Ce ziceți?

Momun, care până atunci stătuse sfios deoparte, nu se mai stăpâni.

— Ce tot vorbești, Seidahmat! Vânatul lor e interzis, spuse el încet.

Orozkul aruncă bătrânului o privire piezișă, încruntată. „Ia te uită, ai prins grai!” se gândi el cu dușmănie. Vru să-l batjocorească, în așa fel ca să-l dea gata, dar se abținu. Erau și străini de față.

— Lasă-te de povețe! rosti el, în-ciudat, fără să privească la Momun. Vânătoarea lor e interzisă acolo unde cresc și trăiesc. La noi nu există. N-o să dăm socoteală pentru ei. E clar? adăugă el, privind amenințător la bătrân, care se fâstâcise.

— E clar, răspunse Momun, supus, și, lăsând capul în piept, se trase la o parte.

Bunica îl scutură pe furiș de mânecă:

— Mai bine ai tăcea! șuieră ea, dojenitoare.

Toți, rușinați parcă, își plecară ochii în pământ. Apoi se uitară iarăși în urma animalelor care înaintau pe cărarea abruptă. *Maralii* urcau povârnișul în trap ușor. În față mergea cerbul cel roșcat, purtându-și semeț coarnele sale puternice, după el venea puiul ciut și Maica Cerboaica cea Cornută, care încheia acest cortegiu. Pe fondul argilos al

povârnişului unde se produsese o dislocare, *maralii* se vedeau perfect, săltând graţios. Oamenii urmăreau fiecare mişcare a lor, fiecare pas.

— Tiii! Ce frumuseţe! nu se putu stăpâni să nu exclame entuziasmat şoferul, un flăcău cu ochi bulbucaţi şi cu înfăţişare blajină. Păcat că nu mi-am luat aparatul de fotografiat, ce mai poze...

— Bine, bine! îl întrerupse Orozkul, nemulţumit. Destul! Frumuseţea nu ţine de foame. Hai, trage maşina cu spatele la mal, până în marginea apei! Iar tu, Seidahmat, descaltă-te! porunci el, bucurându-se de autoritatea sa. Şi tu la fel, îi zise şi şoferului. Pe urmă prindeţi cablul de buştean. Mai repede. Mai avem şi alte treburi!

Seidahmat se apucă să-şi tragă cizmele din picioare. Îi erau cam strâmte.

— Ce te zgâieşti? Pune mâna şi-l ajută, îl înghionti bunica pe bătrân. Descaltă-te şi tu şi intră în apă, îi şopti ea cu furie.

Bunicul Momun alergă să-i tragă cizmele lui Seidahmat, apoi se descaltă şi el cu repeziciune. În acest timp, Orozkul şi Koketai pilotau maşina:

— Dă-i înainte... înainte...

— Mai la stânga puţin... mai la stânga... așa...

— Încă puţin...

Auzind zgomotul necunoscut al maşinii, *maralii* îşi întetiră paşii pe cărare. Privind cu nelinişte înapoi, ajunseră dintr-un salt pe malul râpei şi dispărură printre mesteceni.

— O, au dispărut!... exclamă Koketai cu părere de rău, de parcă-i scăpase prada printre degete.

— Las' că n-au unde să se ducă! se laudă Orozkul, mulţumit că-i ghicise gândurile. Până diseară tot n-o să pleci, o să fii oaspetele meu. Însuşi Domnul porunceşte! O să te ospătez pe cinste! spuse el, râzând, şi-şi bătă prietenul pe umăr.

Orozkul ştia să fie şi vesel.

— Ei, dacă-i așa, cum ți-e porunca. Tu ești stăpân, iar eu sunt oaspete, încuviință mătăhălosul Koketai, dezvelindu-și cu un zâmbet dinții puternici și galbeni.

Mașina se afla pe mal, cu roțile din spate pe jumătate în apă. Șoferul nu îndrăznise s-o apropie mai mult, locul era prea adânc. Acum urma să întindă cablul până la buștean. Dacă va fi îndeajuns de lung, nu va fi mare greutate să scoată trunchiul din încheștarea pietrelor de sub apă.

Cablul de oțel era lung și greu. Trebuia târât prin apă până la buștean. Șoferul se descălță fără tragere de inimă, uitându-se temător la apă. Încă nu se hotărâse cum e mai bine: să intre în apă cu cizmele sau desculț? „Mai bine desculț, cugeta el. Apa tot va trece peste carâmbi, că e adâncă, îți vine aproape până la șold. Pe urmă să umbli toată ziua ud la picioare...” Dar el își mai închipuia și cât de rece trebuie să fie apa râului. De acest lucru se folosi bunicul Momun.

— Nu te descălța, fiule, îi spuse, venind în grabă lângă el. Mă duc eu și cu Seidahmat.

— Lasă, *aksakal*... se împotrivi șoferul, fâstâcându-se.

— Tu ești oaspete, pe când noi suntem de-aici. Tu du-te la volan, caută să-l înduplece bunicul Momun.

După ce trecură un țăruș prin colacul de sârmă și porniră să-l târască prin apă, Seidahmat țiță ca din gură de șarpe:

— Au! E gheață, nu apă!

Orozkul și Koketai râdeau îngăduitor, încurajându-l:

— Îndură, îndură! Om găsi noi cu ce să te încălzim.

Bunicul Momun nu scoase nici un sunet. El nici nu simțea frigul săgetător. Vârându-și capul între umeri ca să se facă mai mic și să nu mai poată fi observat, călca desculț pe pietrele alunecoase ale râului, rugându-se lui Dumnezeu ca Orozkul să nu-l întoarcă din drum, să nu-l alunge, să nu-l batjocorească față de oameni și să-l ierte pe el, bătrân nenorocit și fără minte...

Și Orozkul nu zise nimic. Parcă nici nu băga de seamă osârdia lui Momun, parcă nici nu-l mai socotea om. Dar în sufletul lui triumfa că izbutise să-l îngenuncheze pe bătrânul răzvrătit. „Așa! râdea în sinea lui cu răutate. Mi-ai căzut la picioare, te-ai târât! Uf, de ce n-am eu putere mai mare! Nu de-ăștia ca tine aș pune cu botul pe labe. Nu de-ăștia aș pune să se târască în țărână! Măcar de mi-ar da pe mână un colhoz ori un sovhoz. Aș face eu ordine! Au scăpat norodul din frâu, i-au dat prea multă libertate. Și tot ei se plâng... cică nu-l respectă pe președinte, nu-l respectă pe director... Oricare cioban vorbește cu șefii de la egal la egal. Neghiobi care nu merită puterea! Păi așa trebuie să te porți cu ei? Că au fost vremuri când zburau capetele și nimeni nu sufla o vorbă. Ba dimpotrivă, te iubeau și te proslăveau mai abitir. Așa mai zic și eu! Pe când acum? Cel mai prăpădit dintre prăpădiți, și ăluia i s-a năzărit să cârtească. Așa-așa! Târăște-te, târăște-te!” se bucura Orozkul, uitându-se din când în când înspre bătrânul Momun.

Acesta, înaintând cu greu prin apa ca gheața, chircindu-se, trăgea cablul alături de Seidahmat și era mulțumit că Orozkul se părea că-l iertase. „Iartă-mă pe mine, bătrânul, că s-a întâmplat, se adresa el în gând către Orozkul. Ieri nu m-am mai putut stăpâni. M-am dus la școală după nepot. E și el singur, n-are pe nimeni, și te doare sufletul. Azi nici nu s-a mai dus la școală. E cam bolnav. Uită și iartă. Căci nici tu nu mi-ești străin. Crezi că eu nu vreau să fiți fericiți, tu și fata mea? Dacă ar da Dumnezeu să pot auzi strigătul pruncului nevestei tale, al fetei mele, să nu mă mișc de aici, să mă ia Dumnezeu, mă jur c-aș plânge de fericire. Dar n-o mai batjocori pe fata mea, iartă-mă! De muncit am să muncesc mereu, cât o să mă mai țin pe picioare. O să fac orice. Numai să poruncești...”

De pe mal, stând mai la o parte, bunica, prin gesturi și prin întreaga-i înfățișare, îi spunea bătrânului:

„Străduiește-te, bătrâne! Vezi? Te-a iertat! Fă cum îți spun eu și totul va fi bine”.

Băiatul dormea. S-a trezit o singură dată când undeva a bubuit o împușcătură. Apoi a adormit lin nou. Istovit de visul de ieri și de boală, astăzi dormea un somn adânc, liniștit. În somn el simțea ce plăcut e să dormi în pat, să te întinzi slobod, fără a mai simți nici friguri, nici călduri. Ar mai fi dormit desigur multă vreme dacă nu l-ar fi trezit bunica cu mătușa Bekei. Ele încercau să vorbească în șoaptă, dar zăngăniră cu vasele și băiatul se deșteptă.

— Uite, ține cana asta mare. Ia și castronul, șoptea cu însuflețire bunica în odaia de la intrare. Eu o să duc sita și căldarea. Of, șalele mele! Sunt frântă de osteneală. Câte treburi am avut de făcut! Dar, slavă Domnului, sunt bucuroasă...

— Vai, nu spune, *eneke*, și eu sunt bucuroasă! Ieri am vrut să mor. Dacă nu era Gulgeamal, îmi puneam capăt zilelor.

— Ce să mai vorbim! rosti bunica cu dojană. Ai luat piperul? Să mergem. Dumnezeu v-a trimis darul său spre împăcarea voastră. Haide! Să mergem...

Ieșind afară, din prag, mătușa Bekei o întrebă pe bunica despre băiat:

— Tot mai doarme?

— Lasă-l să doarmă, răspunse bunica. O să-i aducem surpa²⁹ fierbinte când o fi gata.

Băiatul nu mai putu să adoarmă. Din curte se auzeau glasuri și pași. Mătușa Bekei râdea, iar bunica și Gulgeamal îi răspundeau și ele râzând. Mai răsunau și alte glasuri necunoscute. „Aceștia sunt probabil oamenii care au venit azi-noapte, cugetă băiatul. Vasăzică n-au plecat.” Doar bunicul Momun nu se auzea și nu se vedea nicăieri. Oare unde-o fi? Ce-o face?

²⁹ Fiertura, zeamă de carne. (n. t.).

Cu urechea ciulită la glasurile de afară, băiatul îl aștepta pe bunicul. Ardea de nerăbdare să vorbească cu el despre *maralii* pe care-i văzuse ieri. Curând o să vină iarna. Trebuie să le lase cât mai mult fân în pădure. Să mănânce. Trebuie îmblânziți, să nu se mai teamă de oameni, ci să vină, peste râu, drept aici, în curte. Iar aici să le dea ceva ce le place lor mai mult. Oare ce le-o fi plăcând mai mult? Pe puiul de *maral* o să-l învețe să se țină mereu după el. Ar fi grozav! Poate s-or duce și la școală cu el?...

Băiatul aștepta să vină bunicul, dar acesta nu se arăta. Sosi însă Seidahmat. Părea foarte mulțumit și era vesel. Seidahmat se clătina pe picioare și zâmbea. Când veni mai aproape, îl izbi pe băiat în nas un damf de alcool. Băiatului nu-i plăcea de fel acest miros urât și înțepător, ce-i aducea aminte de tirania lui Orozkul, de suferințele bunicului și ale mătușii Bekei. Dar, spre deosebire de Orozkul, Seidahmat, când se îmbăta, era blând și vesel și, în general, semăna cu un prostănac blajin, deși nici treaz nu prea strălucea de deșteptăciune. Între el și bunicul Momun, în asemenea împrejurare, avea loc următoarea discuție:

— Ce râzi ca prostul, Seidahmat? Și tu ai tras la măsea, hai?

— Aksakal, te iubesc tare mult. Pe cuvânt de onoare, aksakal, te iubesc ca pe tatăl meu!

— Eh, la anii tăi... alții conduc mașinile, iar tu nici limba nu ți-o mai poți mișca. Să am eu anii tăi, aș fi fost cel puțin tractorist dacă nu și mai și!

— Aksakal, la armată, comandantul mi-a spus că eu nu sunt bun pentru sectorul ăsta. În schimb, sunt bun la infanterie, aksakal, iar fără infanterie, ori ce-ai face, nu se poate...

— Infanterie! Ești un trântor, nu infanterie. Și ai o nevastă... E oarbă dreptatea lui Dumnezeu. Singură Gulgeamal face cât o sută ca tine.

— Păi de-aia suntem amândoi aici, aksakal... ea singură, eu singur...

— Îmi răcesc gura de pomană cu tine... Ești cât un taur, dar minte... și bunicul Momun dădea din mână a pagubă.

— Mu-u-u! mugea și râdea Seidahmat în urma lui.

Apoi, oprindu-se în mijlocul curții, începea să cânte cântecul său ciudat, pe care cine știe de unde îl auzise:

*Am venit din munții roșcați
Pe un armăsar roșcat.
Hei, târgoveț roșcat, deschide porțile,
O să bem vin roșu...*

*Am venit din munții negri
Pe un buhai negru.
Hei, târgoveț negru, deschide porțile,
O să bem vin negru...*

Și era în stare s-o țină tot așa, la nesfârșit, fiindcă el venea călare pe cămilă, pe cocoș, pe șoarece, pe broască țestoasă, pe orice se putea mișca. Beat, Seidahmat îi plăcea băiatului mai mult decât treaz.

De aceea, când Seidahmat, cherchelit, își făcu apariția, băiatul îi zâmbi bucuros.

— Ha! exclamă Seidahmat, mirat. Și mie mi-au spus că ești bolnav. Da' tu nu ești de loc bolnav. De ce nu te duci afară? Așa nu merge!

Seidahmat se prăvăli lângă el pe pat. Duhnea a băutură, iar mâinile și hainele lui răspândeau miros de carne crudă, proaspătă. Începu să-l gâdile și să-l sărute. Obrajii lui acoperiți de o barbă aspră înțepau fața băiatului.

— Ei, gata, nene Seidahmat! Ajunge! îl rugă băiatul. Unde e bunicul? Nu l-ai văzut?

— Bunicul tău e acolo, cum să zic...

Seidahmat își roti nesigur mâinile prin aer:

— Noi, asta... am scos bușteanul din râu. Ei, și am băut să ne încălzim. Iar acum, el, cum să zic... fierbe carnea. Scoală-te! Hai, îmbracă-te și să mergem. Cum așa? Nu-i drept. Noi toți acolo și tu aici singur?

— Bunicul nu mi-a dat voie să mă scol, zise băiatul.

— Lasă, ce dacă nu ți-a dat? Haide să ne uităm. Așa ceva nu vezi în fiecare zi. Azi e ospăț mare. Toate înoată în grăsime: și lingura, și ceașca, și gura! Scoală-te!

Cu stângăcia omului beat, începu să-l îmbrace pe băiat.

— Mă-mbrac singur, încercă să se împotrivească băiatul, simțind cum îl ia din nou amețeala.

Dar Seidahmat, beat, nu-l asculta. El socotea că face bine, întrucât băiatul fusese lăsat singur în casă, tocmai astăzi, când toate înoată în grăsime: și lingura, și ceașca, și gura...

Împleticindu-se, băiatul ieși din casă în urma lui Seidahmat. În munți era o zi schimbătoare: cu vânt, cu soare și cu nori. Norii alergau cu repeziciune pe cer. Și în timp ce băiatul străbătu veranda, vremea se schimbă brusc de două ori: după un soare dureros de strălucitor, ziua se mohorî din cale afară. Băiatul simți că din această pricină îl apucă durerea de cap. În față îl izbi o pală de fum adusă dinspre foc de o rafală de vânt. Îi lăcrimară ochii de usturime. „Pesemne că azi se spală rufele” își zise în sinea lui, fiindcă, de obicei, se făcea focul în curte numai în ziua când se spălau rufele. Atunci încălzeau apă într-un cazan mare și negru pentru tustrele gospodăriile. De unul singur nu poți ridica acel cazan. Mătușa Bekei și Gulgeamal abia îl ridicau împreună.

Băiatul era nespus de bucuros când se spălau rufele. Întâi și-ntâi pentru că se făcea focul afară, în vatră deschisă, și atunci poți să te zbungui pe lângă foc mai dihai decât în casă. Apoi, e foarte plăcut să atârni la uscat rufele spălate. Agățate pe frânghie - albe, albastre, roșii - ele împodobesc curtea. Băiatului îi plăcea să se furișeze printre ele și să atingă cu obrazul pânda jilavă.

Însă de astă dată, în curte nu erau nici un fel de rufe. Sub căldarea de bucătărie, plin ochi cu bucăți mari de carne, ardea un foc puternic. Cazanul clocotea. Deasupra lui se ridicau vălătuci de aburi groși. Carnea era fiartă. Aroma cărnii și mirosul focului îi gâdilară nările făcând să-i lase gura apă. Mătușa Bekei, într-o rochie roșie nouă, cu cizme noi de box, cu o basma înflorată căzută pe umeri, aplecată deasupra căldării, lua spuma cu strecurătoarea. Bunicul Momun, stând lângă ea în genunchi, răscolea lemnele aprinse din vatră.

— Iată-l pe bunicul tău, zise Seidahmat. Să mergem!
Și abia apucase să îngâne:

*Am venit din munții roșcați
Pe un armăsar roșcat...*

când din șopron își făcu apariția Orozkul, cu capul său ras descoperit, cu toporul în mână și cu mânecile cămășii suflecate.

— Unde umbli? îl întrebă răstit Orozkul pe Seidahmat. Oaspetele nostru taie lemne, spuse el, arătându-l cu capul pe șofer, care despica buturugile, iar ție îți arde de cântat!

— Stai că le tai îndată, cât ai bate din palme! îl liniști Seidahmat, îndreptându-se spre șofer. Hai, fârtate, lasă-mă pe mine.

Băiatul se apropie de bunicul Momun, care stătea ghemuit lângă vatră. Se apropie de el pe la spate.

— *Ata!* rosti el.

Bunicul nu-l auzi.

— *Ata!* repetă băiatul, punându-i mâna pe umăr.

Bătrânul se întoarse. Băiatul nu-l recunoscuse: bunicul era și el beat. Nu-și amintea să-l fi văzut vreodată măcar cât de cât cherchelit, iar dacă se întâmpla uneori, asta numai când mergea la praznicele bătrânilor issîk-kuleni, unde se împarte tuturor vodcă, chiar și femeilor. Dar să se îmbete așa din senin, nu i se întâmplase niciodată.

Bătrânul aruncă spre băiat o privire îndepărtată, stranie și îndobitocită. Fața îi ardea, iar când își recunosc nepotul, se înroși și mai vârtos: se făcu stacojiu, apoi se îngălbeni brusc. Bunicul se ridică degrabă în picioare.

— Ce-i cu tine, hai? spuse el cu glas surd, strângându-l pe băiat la piept. Ce-i cu tine, hai? Ce-i cu tine?

Nu era în stare să rostească altceva, de parcă-și pierduse darul vorbirii. Tulburarea lui îl molipsi și pe băiat.

— *Ata*, ești bolnav? întrebă el, neliniștit.

— Nu-nu. Eu... uite-așa, n-am nimic, mormăi bunicul Momun. Du-te și te plimbă puțin. Eu, aici... cu lemnele... care vasăzică...

Aproape împingându-și nepotul de lângă, el și parcă lepădându-se de lume, se întoarse iarăși spre foc. Stătea ghemuit pe vine și nu lua seama la nimic, preocupat doar de el și de foc. Bătrânul nu văzu cum nepotul, buimăcit, se învârti pe lângă el, apoi se îndreptă spre Seidahmat, care tăia lemne.

Băiatul nu înțelegea ce se întâmplase cu bunicul și ce se petrecea în curte, și numai când se duse mai aproape de șopron, băgă de seamă o grămadă mare de carne roșie, proaspătă, trântită în mormane pe o piele așternută pe pământ cu părul în jos. Pe marginile pielii, sângele se mai scurgea în șuvițe gălbui. Ceva mai departe, acolo unde aruncau gunoiul, câinele, mârâind, își făcea de lucru cu măruntaiele. Lângă grămada de carne stătea pe vine, ca o namilă, un necunoscut mătăhălos, oacheș la față. Era Koketai. El și Orozkul, cu cuțitele în mână, împărțeau carnea. Calm, fără grabă, aruncau ciolanele cu carne desprinse, în diferite locuri pe pielea așternută jos.

— Ce minunăție! Și ce aromă! rosti bărbatul mătăhălos și oacheș cu voce de bas, mirosind carnea.

— Ia, ia... Aruncă în grămada ta, îl îndemnă Orozkul, darnic. Ne-a dăruit Dumnezeu din turma lui de ziua vizitei tale. Așa ceva nu se întâmplă în fiecare zi.

Orozkul gâfâia; una-două se ridica de la locul lui, mângâindu-și burta ghiftuită, de parcă mâncase până nu mai putuse. Se vedea cât de colo că băuse zdravăn. Se sufoca și, hârâind, își dădea capul pe spate să-și mai tragă răsuflarea. Fața lui cărnoasă, ca un uger de vacă, lucea sătulă și mulțumită de sine.

Băiatul încremeni, simțind că-l ia cu frig, când zări lângă peretele șopronului capul de *maral* cu coarnele rămuroase. Zăcea în praful îmbibat cu pete negre de sânge, semănând cu o buturugă aruncată la o parte din drum. Lângă căpătâna se aflau cele patru picioare cu copite, tăiate de la încheietura genunchiului.

Băiatul privea cu groază această priveliște înspăimântătoare. Nu-și putea crede ochilor. În fața lui zăcea capul Maicii Cerboaica cea Cornută. Ar fi vrut să fugă, dar picioarele nu-l ascultau. Stătea și privea capul mort, desfigurat al cerboaicei albe. Al aceleia care ieri mai era încă Maica Cerboaica cea Cornută, care ieri se mai uita la el, de pe celălalt mal, cu o privire blândă, stăruitoare, al aceleia cu care el vorbise în gând și pe care o rugase fierbinte să aducă în coarnele ei leagănul fermecat, cu clopoțel. Toate acestea se prefăcuseră într-un morman scâlâmb de carne, într-o piele jupuită, în niște picioare retezate și într-o țeastă aruncată într-un ungher.

Ar fi vrut să plece, dar stătea întepenit locului, neînțelegând cum și de ce se întâmplase una ca asta. Bărbatul mătăhălos și oacheș, acela care împărțea carnea, scoase din grămadă cu vârful cuțitului un rărunchi și i-l întinse băiatului.

— Na, băiete, ia-l și frige-l pe cărbuni. O să fie bun, zise el.

Băiatul nu se clinti.

— Ia-l! îi porunci Orozkul.

Băiatul întinse mâna ca în vis și iată-l strângând în pumnul rece rărunchiul gingaș, cald încă, al Maicii

Cerboaica cea Cornută. Între timp, Orozkul ridicase de coarne căpățâna cenboaicei albe.

— Uf, ce grea e! exclamă el, cântărind-o în mâini. Numai coarnele cât atârână...

Culcă apoi capul pe butuc, luă toporul și se apucă să desprindă coarnele de pe țeastă.

— Tiii, ce mai coarne! se minună el, izbind puternic cu tăișul securii la rădăcina coarnelor. Sunt pentru bunicul tău, spuse, făcând cu ochiul. Când o să moară, o să-i punem coarnele pe mormânt. Să mai zică cineva că nu-l respectăm. Auzi vorbă! Pentru asemenea coarne n-ar fi păcat să mori chiar azi! rânji el, țintind cu toporul.

Coarnele nu cedau. Nu era chiar așa de ușor să le desprinzi. Orozkul, cum era beat, lovea la nimereală, și asta îl înfuria la culme. Capul se rostogoli de pe butuc. Atunci, Orozkul se apucă să taie coarnele pe pământ. Căpățâna sărea dintr-o parte în alta, iar el alerga după ea cu toporul.

Băiatul tresărea și, la fiecă lovitură, se trăgea înapoi, dar nu se putea hotărî să plece. Ca într-un vis urât, țintuit locului de o forță înfricoșătoare neștiută, băiatul stătea și se mira că ochiul sticlos și nemișcat al Maicii Cerboaica cea Cornută nu se ferește de topor, nu clipește și nici nu se miște de groază. Căpățâna era de mult tăvălită prin praf și prin noroi, dar ochiul rămăsese curat și părea că tot mai privește lumea cu uimirea mută, încremenită în care-l găsisese moartea. Băiatul se temea că Orozkul, beat cum era, va nimeri ochiul cu toporul. Dar coarnele tot nu cedau. Orozkul își ieșea tot mai mult din fire, turbând de furie și, fără să mai țină seama, izbea în căpățâna la nimereală: și cu muchia, și cu tăișul securii.

— Așa o să rupi coarnele. Lasă-mă pe mine, zise Seidahmat, apropiindu-se.

— Dă-te la o parte! Pot și singur! Pe dracu, le rupi! îl îngână Orozkul, izbind cu toporul.

— Cum dorești... și Seidahmat scuipă și se îndreptă spre casa lui.

După el o porni bărbatul cel mătăhălos și oacheș. Într-un sac ducea partea lui de carne.

Cu încăpățânarea bețivului, Orozkul continua să ciopârțească în spatele șopronului capul Maicii Cerboaica cea Cornută. Puteai crede că se răfuiește, o răzbunare de mult așteptată.

— Ah, dihanie afurisită! Fire-ai să fii! ocăra el, izbind capul cu piciorul, de parcă acesta putea să-l mai audă. Ba nu! striga, năpustindu-se iarăși și iarăși cu toporul. Să nu-mi zici mie pe nume dacă nu ți-oi veni de hac! Na, ține! Na! rostea el, măcelărind întruna cu securea.

Căpățâna trosnea și așchii de os săreau în toate părțile.

Băiatul scoase un țipăt scurt când toporul nimeri din întâmplare de-a curmezișul ochiului. Din orbita zdrobită țâșni un lichid negru și gros. Ochiul muri, se goli dispăru...

— Pot să zdrobesc și alte capete! Pot să frâng coarne și mai și! mugea Orozkul într-o pornire de ură și de furie animalică împotriva acestui cap nevinovat.

În sfârșit, izbuti să spargă țeasta și în creștet, și în frunte. Atunci aruncă toporul, apucă de coarne cu amândouă mâinile și, apăsând capul cu piciorul de pământ, le suci cu o putere sălbatică. Le smulse și ele trosniră ca niște rădăcini rupte. Erau acele coarne în care, la rugămintea băiatului, Maica Cerboaica cea Cornută trebuia să aducă lui Orozkul și mătușii Bekei leagănul fermecat...

Băiatului i se făcu rău. Se întoarse, scăpă jos rărunchiul și se îndepărtă împleticindu-se. Îi era teamă că se va prăbuși ori va vomita acolo în văzul oamenilor. Palid, cu fruntea acoperită de broboane reci de sudoare lipicioasă, trecu pe lângă vatra unde focul ardea nebunește, deasupra căruia, din căldare, se înălțau rotocoale de aburi fierbinți și lângă care, ca și mai înainte, întorcând spatele tuturor, stătea cu fața spre foc nefericitul Momun. Băiatul nu-l

tulbură. Dorea să ajungă cât mai repede în pat, să se culce și să-și tragă pătura peste cap. Să nu mai vadă și să nu mai audă nimic. Să uite.

În cale se întâlnește cu mătușa Bekei. Împopoțonată prostește, cu vânătăile lăsate de loviturile lui Orozkul pe obraz, slabă băț și fără noimă de veselă, alergase toată ziua, trebăluind pentru „ospățul cărnii”.

— Ce-i cu tine? Îl întrebă ea, oprindu-l.

— Mă doare capul, răspunse el.

— Drăguțul meu, bolnăviorul meu! rosti ea deodată într-o pornire de dragoste, copleșindu-l cu sărutări.

Și ea era cherchelită și duhnea a vodcă.

— Îl doare capul! mormăi, înduioșată. Scumpul meu! Ți-o fi foame?

— Nu, nu mi-e. Vreau să mă culc.

— Bine. Hai să mergem, te duc eu în pat. Dar cum o să stai singur-singurel? Căci toți or să vină la noi. Și oaspeții, și ai noștri. Carnea e gata, zise Bekei, trăgându-l după ea.

Când trecură iarăși pe lângă foc, de după șopron ieșea Orozkul, nădușit și roșu ca un uger aprins. Victorios, azvârli lângă bunicul Momun coarnea de *maral*. Bătrânul se ridică puțin de jos. Fără să-l privească, Orozkul luă donița cu apă și, săltând-o deasupra capului, începu să bea, stropindu-se.

— Acum poți să mori liniștit, trânti el, răsufând, și duse din nou donița la gură.

Băiatul auzi răspunsul bâiguit al bunicului:

— Mulțumesc, fiule, mulțumesc! Acum nu mă mai tem de moarte. Ce să zic, sunt respectat și cinstit care vasăzică...

— Mă duc acasă, spuse băiatul, simțind cum îl apucă slăbiciunea.

Mătușa Bekei nu-i dădu ascultare.

— Ce să faci tu acolo singur? zise și-l trase aproape cu de-a sila în casă la ea, unde-l culcă într-un colț al patului.

În casa lui Orozkul totul era pregătit de masă. Totul fusese fiert, fript, gătit. De toate pregătirile se îngrijeau cu

râvnă bunica și Gulgeamal. Mătușa Bekei alerga de colo-colo, din casă la vatră, afară, în curte, și din curte în casă. În așteptarea „marelui ospăț al cărnii”, Orozkul și Koketai cel mătăhălos și oacheș se desfătau bând ceai, așezați pe pături colorate, cu perne sub coate. Dintr-o dată deveniseră parcă mai importanți și se simțeau ca niște cneji. Seidahmat le turna ceai pe fundul pialelor.

Băiatul stătea liniștit în colțul patului, încremenit, încordat. Îl scuturau iar frigurile. Ar fi vrut să se scoale și să plece, dar se temea că, de se va ridica din pat, îndată o să vomite. Se stăpânea, încercând cu disperare să-și înghită nodul care i se pusese în gât. Se temea să facă vreo mișcare de prisos.

Curând, femeile îl chemară pe Seidahmat în curte. Puțin mai târziu, el se ivi în ușă cu un morman de carne aburindă într-un uriaș castron emailat. Cu greu duse povara și o puse dinaintea lui Orozkul și Koketai. În urma lui, femeile aduseră și alte feluri de mâncare. Se așezară cu toții, pregătindu-și cuțitele și farfuriile. Între timp, Seidahmat turna vodcă în pahare.

— Eu o să fiu paharnicul! hohoti el ascuțit, arătând spre sticlele din colț.

Ultimul sosi bunicul Momun. Bătrânul avea astăzi o înfățișare ciudată și mult mai jalnică decât de obicei. Vru să se pripășească undeva mai la o parte, dar Koketai cel mătăhălos și oacheș îl pofti mărinimos să șadă alături de el.

— Așază-te aici, aksakal.

— Mulțumesc. Noi, aici, suntem de-ai noștri, încercă să refuze bunicul Momun.

— Totuși dumneata ești cel mai în vârstă, nu se lăasă Koketai, așezându-l între el și Seidahmat. Să bem, aksakal, pentru izbânda dumatile de astăzi! Ai cel dintâi cuvântul.

Bunicul Momun tuși nesigur.

— Pentru pace în casa aceasta! rosti el anevoie. Căci acolo unde-i pace, e și fericire, copiii mei...

— Adevărat! Așa este! Îl sprijiniră toți, dând paharele peste cap.

— Ei, dar dumneata? Nu, așa nu merge! Urezi fericire ginerei și fetei dumitale, dar de băut nu bei, îl mustră Koketai pe bunicul Momun, care se fâstăcise.

— Dacă-i pentru fericire, atunci eu... se grăbi să zică bunicul și, spre uimirea tuturor, dădu pe gât dintr-o înghițitură paharul aproape plin ochi cu vodcă.

Năucit, clătină din capul său cărunt.

— Așa mai zic și eu!

— Bătrânul nostru nu-i un oareșicine!

— E grozav bătrânul vostru!

Toți râdeau, toți erau mulțumiți, toți îl laudau pe bunicul.

În casă se făcuse cald și zăpușeală. Băiatul zăcea în chinuri istovitoare: tot timpul îi venea să verse. Zăcea cu ochii închiși, auzind cum oamenii beți clefăiau, ronțăiau și fornăiau, înfulecând carnea Maicii Cerboaica cea Cornută; cum se îmbiau unii pe alții cu bucățile cele mai gustoase, cum ciocneau paharele mânjite de grăsime și cum aruncau în castron oasele de pe care roseseră carnea.

— Asta carne! Zici că-i mânz tânăr! o lauda Koketai, plescăind din buze.

— Da' ce, noi suntem proști? Să trăim în munți și să nu mâncăm asemenea carne? zicea Orozkul.

— Așa-i! Pentru ce trăim aici? Îi ținea isonul Seidahmat.

Toți laudau carnea Maicii Cerboaica cea Cornută. Și bunica, și mătușa Bekei, și Gulgeamal. Chiar și bunicul Momun. Îi dăduseră și băiatului pe farfurie carne și alte mâncăruri. Însă el refuzase. Văzându-l bolnav, oamenii beți îl lăsaseră în pace.

Băiatul zăcea cu dinții încleștați. I se părea că astfel îi va fi mai ușor să-și învingă greața. Dar mai mult decât toate îl chinuia conștiința propriei neputințe, că nu era în stare să facă nimic acestor oameni care o omorâseră pe Maica Cerboaica cea Cornută. Și în înversunarea lui dreaptă de

copil deznădăjduit, născocea tot felul de răzbunări - cum ar putea el să-i pedepsească, să-i facă să-și dea seama ce fărădelege cumplită săvârșiseră. Dar nu putu să născocască nimic mai bun decât, în gând, să-l cheme într-ajutor pe Kulubek. Da, chiar pe acel flăcău cu manta marinărească, ce venise împreună cu tinerii șoferi după fân în noaptea aceea viforoasă. El era singurul dintre toți oamenii cunoscuți care ar putea să-l biruie pe Orozkul și să-i spună tot adevărul în față.

La chemarea băiatului, Kulubek alergă cu camionul. Sări din cabină, ținând automatul în cumpănire:

„— Unde sunt?”

„— Acolo!”

Alergară împreună spre casa lui Orozkul. Împinseră ușa.

„— Nici o mișcare! Mâinile sus!” porunci Kulubek din prag, amenințător, îndreptându-și automatul spre ei.

Toți rămaseră buimaci. Încremeniseră de frică, fiecare unde se afla. Îmbucăturile li se opriră în gât. Cu ciolanele în mâinile unsuroase, cu obrajii și cu gurile mânjite de grăsime, ghiftuiți și beți, nu puteau face nici o mișcare.

„— Hai, scoală, canalie!”

Kulubek duse țeava automatului la tâmpla lui Orozkul. Acesta, tremurând tot și bâlbâindu-se, căzu la picioarele lui Kulubek:

„— Ia-artă-mă, n-nu m-mă om-m-orî!”

Dar Kulubek era neînduplecat:

„— Ieși, canalie! Ți-a sosit sfârșitul!”

Și repezind cu putere un picior în șezutul gras al lui Orozkul, îl sili să se scoale și să iasă din casă. Și toți cei de față îi urmară, amuțiți de spaimă.

„— La perete!” îl soma Kulubek pe Orozkul. „Pentru Maica Cerboaica cea Cornută ucisă, pentru coarnele ei retezate, care au purtat leagănul fermecat, vei plăti cu viața!”

Orozkul căzu în țărână. Începu să se târască, să se vaite, să geamă, să se roage:

„— Nu mă omorâți, eu nici măcar copii nu am. Sunt singur pe lume. N-am nici fiu, n-am nici fiică...”

Arăta jalnic - întruparea lașității și nemerniciei. Unde dispăruse oare firea lui trufașă și sfidătoare?! Pe unul ca el ți-e și lehamite să-l omori!

„— Fie, să nu-l ucidem” - spuse băiatul către Kulubek. „Dar acest om să plece de aici și să nu se mai întoarcă niciodată. N-are ce căuta aici. Să plece!”

Orozkul se ridică, își trase pantalonii căzuți și o luă la fugă, gras, puhav, temându-se să-și mai arunce privirea înapoi. Dar Kulubek îl opri:

„— Stai! Mai avem să-ți spunem câteva vorbe. Tu n-o să ai niciodată copii. Pe tine aici nu te iubește nimeni. Nici pădurea, nici copacul, nici măcar un fir de iarbă nu te iubește. Pentru că ești un ticălos. Pentru că ești un fascist. Pleacă și să nu mai auzim de numele tău! Hai, mai repede!”

Orozkul o rupse la fugă.

„— Schnell! Schnell!” hohoti în urma lui Kulubek și, pentru a-l speria, slobozi câteva focuri în aer.

Băiatul nu mai putea de bucurie. Jubila. Iar când Orozkul dispăru din vedere, Kulubek le spuse tuturor celorlalți, care stăteau vinovați lângă ușa:

„— Cum ați trăit cu un asemenea om? Și nu vă e rușine?!”

Băiatul simți o ușurare. Se săvârșise o judecată dreaptă. Crezuse atât de mult în visul său, că uitase unde se află și pentru ce se chefuia în casa lui Orozkul.

O explozie de râsete îl smulse din această stare de fericire. Deschise ochii și ascultă. Bunicul Momun nu mai era în cameră. Ieșise pesemne afară. Femeile strâneau vasele și se pregăteau să aducă ceaiul. Seidahmat povestea ceva cu glas tare. Cei de la masă râdeau de vorbele lui.

— Ei, și mai departe?

— Povestește!...

— Ba nu, povestește tu, mai zi încă o dată ce i-ai spus atunci. Cum l-ai speriat, îl rugă Orozkul, prăpădindu-se de râs. Vai! Nu mai pot...

— Vasăzică așa!...

Și Seidahmat se apucă să povestească din nou:

— Îndată ce ne-am apropiat de *marali* - ei stăteau tustrei la marginea pădurii - și numai ce legaserăm caii de copaci, bătrânul meu mă apucă deodată de mână: „Nu putem, zice, să împușcăm *maralii*. Căci noi suntem bughini, fiii Maicii Cerboaica cea Cornută!” Și se uita la mine ca un copil. Mă ruga din ochi. Iar pe mine, nici mai mult nici mai puțin, mă pufnea râsul, dar n-am râs, ci, dimpotrivă, i-am spus foarte serios: „Ascultă, zic, tu vrei s-ajungi la închisoare?” „Nu”, zice el. „Da’ tu știi că asemenea povești au fost scornite de voi în vremurile de demult ca să sperie pe cei săraci și neștiutori?” Atunci el a rămas cu gura căscată: „Ce spui?” zice. „Uite asta spun, să isprăvești cu asemenea bazaconii, altfel nu mă uit că ești bătrân și o să te reclam unde trebuie.”

— Ha-ha-ha! râseră ceilalți într-un glas.

Și mai tare ca toți, Orozkul. Râdea cu o poftă nebună.

— Ei, și pe urmă am început să ne furișăm. Alte animale de mult ar fi zbughit-o, de li s-ar fi șters urma, dar acești smintiți de *marali* au stat locului, de parcă nici nu se temeau de noi. „Cu atât mai bine”, îmi zic - povestea Seidahmat, lăudându-se, ametit de băutură. Eu mergeam în față cu arma, bătrânul în urmă. Și-atunci m-a cuprins îndoiala. În viața mea n-am împușcat nici măcar o vrabie. Iar acum, așa deodată, asemenea treabă. Dacă nu nimeresc, au s-o rupă la fugă și pe urmă ia-i de unde nu-s. Încearcă să-i mai prinzi: or să treacă dincolo de defileu. Și cine ar vrea să scape din mâini asemenea vânat? Dar bătrânul nostru e vânător, la vremea lui doboră ursul. Îi zic: „Uite pușca, moșule, trage”. El - nici să n-audă. „Trage singur”, zice. „Păi eu sunt beat, zic. Și mă clatin că abia mă mai țin pe picioare.” El știa că băusem cu voi o sticlă

întreagă după ce am scos bușteanul din râu. Așa că m-am prefăcut...

— Ha-ha-ha!...

— „Eu n-o să nimeresc, zic, *maralii* or să fugă și a doua oară nu mai vin înapoi. Nu ne putem întoarce cu mâinile goale. Îți dai seama! Așa că vezi! De ce crezi că ne-au trimis înapoi?” Nu zicea nimic. Și nici arma n-o lua. „Ei, zic, cum dorești.” Am aruncat arma și m-am făcut că plec. El - după mine. „Mie, zic, mi-e totuna dacă Orozkul o să mă dea afară. Mă duc să muncesc la sovhoz.” Și uite așa, de haz, încep să cânt încetișor:

*Am venit din munții roșcați,
Pe un armăsar roșcat,
Hei, târgovețele roșcat, deschide porțile...*

— Ha-ha-ha!...

— A crezut într-adevăr că-s beat și s-a dus după armă. M-am întors și eu. Cât timp am schimbat aceste cuvinte între noi, *maralii* se cam depărtaseră. „Ei, zic, ia seama, or să fugă și nu-i mai ajungi. Trage până nu s-au speriat.” Bătrânul a luat arma și am început să ne apropiem pe furiș. Și șoptea întruna ca un zănatic: „Iartă-mă, Maică Cerboaică, iartă-mă...” Eu o țineam una și bună: „Ia seama, zic, dacă dai greș, să te duci cu *marali* cu tot unde oi vedea cu ochii. Mai bine să nu te-ntorci”.

— Ha-ha-ha!...

Acest vârtej amețitor de vorbe și hohote de râs îl sufocau pe copil, era halucinant. O durere ascuțită îi sfredelea creierul. O durere din ce în ce mai stăruitoare, încât simțea că-i plesnește capul. I se părea că cineva îl lovește cu picioarele în creștet, că-i zdrobește țeasta cu toporul. I se părea că cineva îl izbește cu toporul peste ochi, iar el dădea din cap, încercând să se ferească. Istovit de febră, se trezi dintr-o dată în râul rece ca gheața. Se prefăcuse în peștișor. Coada, corpul, aripioarele înotătoare - totul era

ca la pește, numai capul rămăsese al său și, pe deasupra, îl mai și durea, înota în răcoarea apăsătoare și întunecoasă de pe fundul apei și se gândea că acum va rămâne pentru totdeauna pește și niciodată nu se va mai întoarce în munți. „Nu mă mai întorc, își spunea el. Mai bine să fiu pește, mai bine să fiu pește...”

Nimeni nu băgă de seamă când băiatul se dădu jos din pat și ieși din casă. Abia izbuti să ajungă la colțul casei și numaidecât începu să vomite. Ținându-se de perete, el gemea și plângea, și printre lacrimi, înăbușindu-se de plâns, îngăimă:

— Nu, mai bine mă fac pește. Am să plec de aici. Mai bine mă fac pește!

Prin ferestrele casei lui Orozkul răzbăteau hohote de râs și chiote de oameni beți. Acele hohote sălbătice îl năuceau, îi pricinuiau dureri năprasnice. Credea că toate chinurile astea groaznice se datoresc hohotelor monstruoase. După ce își mai veni în fire, porni agale prin curte. Curtea era pustie. Lângă vatra stinsă, băiatul dădu peste bunicul Momun beat mort. Bătrânul zăcea în țărână alături de coarnele retezate ale Maicii Cerboaică cea Cornută. Căpățâna ei ciopârțită o rodea câinele. Nimeni altcineva nu se mai afla în curte.

Băiatul se aplecă deasupra bunicului, îl zgâlțâi de umăr.

— *Ata*, hai să mergem acasă, zise el. Hai.

Bătrânul nu răspunse, nu auzea nimic și nu era în stare să-și ridice capul. Și ce ar fi putut să răspundă, ori să zică?

— Hai, scoală-te, *ata*, să mergem acasă, îl ruga băiatul.

Cine știe dacă el, cu mintea lui de copil, înțelegea, poate nici nu-i trecea prin gând că bătrânul Momun zăcea aici ca osândă pentru povestea sa despre Maica Cerboaică cea Cornută, că nu din voia lui pângărise tocmai acele lucruri pe care el însuși îl îndemnase toată viața să le respecte - amintirea străbunilor, conștiința și credințele sale, că a făcut asta pentru fiica lui nenorocită și chiar pentru el, pentru nepot...

Și acum, zdrobit de durere și de rușine, bătrânul zăcea ca mort, cu fața în jos fără să răspundă la glasul băiatului.

Băiatul îngenunche lângă bunic, încercând să-l trezească.

— *Ata*, hai, ridică-ți capul, îl ruga el.

Băiatul era palid, mișcările lui erau anevoioase, mâinile și buzele îi tremurau.

— *Ata*, sunt eu. Mă auzi? zicea el. Mi-e tare rău.

Și începu să plângă.

— Mă doare capul, nu mai pot.

Bătrânul gemu, se mișcă, dar nu putu să-și vină în simțiri.

— *Ata*, da' Kulubek o să vină? întrebă deodată copilul printre lacrimi. Spune-mi, Kulubek o să vină? repetă el zgâlțâindu-l.

Îl împinse pe bunic, silindu-l să se răstoarne într-o parte, și tresări când spre el se întoarse fața bătrânului beat, mânjită de glod și de țărână, cu bărbuța jalnică încâlcită, și în acea clipă, băiatului i se păru că vede capul cerboaiței albe, ciopârțit adineauri de toporul lui Orozkul. Însăpăimântat, sări îndărăt și, depărtându-se de bunic, rosti:

— O să mă fac pește. Auzi, *ata*, mă fac pește, plec pe râu în jos. Iar când o să vină Kulubek, să-i spui că m-am făcut pește.

Bătrânul tot nu răspunse.

Băiatul trecu mai departe. Coborî spre râu. Intră drept în apă. Alergă grăbit, alunecă și se poticni în apa mică de la mal, zgribulindu-se la atingerea stropilor reci ca gheața. Când ajunse în mijlocul râului, fu doborât de curent. Zvârcolindu-se și înecându-se cu apa rece ca gheața care-i năvălea în gură, el fu luat și dus de torentul năvalnic.

Plutea pe firul apei când cu fața în sus, când cu fața în jos, oprindu-se lângă mormanele de pietre, alunecând apoi peste praguri...

Nimeni nu știa că băiatul plutea pe râu în jos ca un peștișor. În curte răsună un cântec de om beat:

*Am venit din munții cocoșați,
Pe o cămilă cocoșată,
Hei, târgovețule cocoșat, deschide porțile,
Să bem vin pelin...*

Tu n-ai mai auzit acest cântec.

Și te-ai dus. Nu l-ai așteptat pe Kulubek. Păcat că nu l-ai așteptat. De ce n-ai dat fuga-n drum? Dacă ai fi alergat în lungul drumului, l-ai fi întâlnit negreșit. I-ai fi recunoscut mașina de departe. Și n-ar fi trebuit decât să ridici mâna, și el ar fi oprit.

— Unde te duci? te-ar fi întrebat Kulubek.

— La tine! i-ai fi răspuns tu.

Și el te-ar fi luat în cabină. Și ați fi pornit. Tu și Kulubek. Și înaintea voastră, pe drum, ar fi alergat de nimeni văzută Maica Cerboaica cea Cornută. Numai tu ai fi văzut-o.

Tu însă te-ai dus. Te-ai cufundat, băiatul meu, în povestea ta. O, dacă ai fi știut că niciodată n-o să te poți preface în pește, că nu vei ajunge la Issîk-Kul, că n-o să vezi vaporul alb și n-o să-i poți spune: „Bun găsit, vaporule alb, iată-mă, eu sunt”.

Te-ai dus.

Un singur lucru îți mai pot spune acum: tu ai respins acele lucruri cu care sufletul tău de copil nu se putea împăca. Și asta e mângâierea mea. Ai trăit ca un fulger care a strălucit o dată și s-a stins. Dar fulgerele scapără în ceruri. Și cerul este fără de moarte. Și aceasta este mângâierea mea. Precum și gândul că sufletul de copil sălășluiește în om ca sămânța într-un grăunte, iar fără sămânță, grăuntele nu încolțește niciodată. Orice ni s-ar întâmpla în viață, adevărul dăinuie veșnic, cât vreme se vor naște și vor muri oameni...

Luându-mi rămas bun, am să repet și eu cuvintele tale, băiete: „Bun găsit, vaporule alb, iată-mă, eu sunt.”